

A LENDÜLET PROGRAM MEGÍTÉLÉSE ÉS HATÁSA A KUTATÓI ÉLETPÁLYÁRA

MTA Életpálya Monitor

Szerződésszám: PD-016/2014.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. A Lendület program megítélése	5
II.1 Lendület programmal kapcsolatos szabad asszociációk.....	5
II.2 Lendület program a tudománytámogatási kezdeményezések sorában	7
II.3 A Lendület program több szempontú értékelése	8
II.4 A támogatás mértékének, a futamidő hosszának és a nyertesek számának megítélése.....	9
II.5 A Lendület program hatása a tudományos pálya vonzóbbá válására	10
II.6 A Lendület program erősségei és gyengeségei	11
II.6.1 Erősségek	12
II.6.2 Gyengeségek.....	15
II.7 A Lendület program megítélése – Összegzés	19
III. A Lendület kutatócsoport.....	19
III.1 Lendület csoportokról általánosságban	19
III.1.1 Lendület csoportok vonzereje.....	20
III.1.2 Lendület csoportok sikeressége	20
III.2 Konkrét Lendület csoportokra vonatkozó kérdések.....	24
III.2.1 Kutatócsoport létszáma	24
III.2.2 A Lendület csoport személyi állományának kialakítása.....	25
III.2.3 Lendület csoportok rekrutációs bázisa	26
III.2.4 A Lendület csoportok összetételének változásai.....	27
III.2.5 Lendület csoportok szakmai kapcsolatai.....	28
III.2.6 Lendület csoportok szakmai jelentősége.....	30
III.2.7 Hallgatók képzése.....	31
III.2.8 Beleszólás stratégiai K+F kérdésekbe.....	32
III.2.9 Időarányos teljesítés	32
III.2.10 Lendület csoport finanszírozása a támogatási idő letelte után	32
III.2.11 Változtatás a kutatócsoport működésében.....	33
III.3 A Lendület kutatócsoport – Összegzés.....	34
IV. Személyes kérdések.....	34
IV.1 Pályázás.....	35
IV.1.1 Motiváció.....	35
IV.1.2 A sikeres pályázás és kutatói munkásság	37
IV.1.3 Korábbi pozíció.....	37

IV.2 Külföldi tapasztalatok.....	38
IV.2.1 Külföldön eltöltött idő.....	39
IV.2.2 Külföldön szerzett tapasztalatok hasznosítása	40
IV.3 Személyes szakmai kapcsolatok	42
IV.3.1 Személyes szakmai kapcsolatok bővülése.....	42
IV.3.2 Korábbi szakmai kapcsolatok hasznosítása	43
IV.4 Személyes tudományos teljesítmény	44
IV.4.1 Produktivitás változása.....	44
IV.4.2 Idézettség alakulása.....	45
IV.5 Egyéb munkahelyek.....	46
IV.6 Egyéb kérdések	47
IV.6.1 A Lendület programban elért siker hatása a munkahelyi előmenetelre	48
IV.6.2 Lendület csoportvezetés összeegyeztethetősége más tevékenységekkel	48
IV.6.3 Tervek a Lendület csoport megszűnése esetére.....	49
IV.7 Személyes kérdések – Összegzés.....	49
V. Csoporttagok.....	49
V.1 Státusz és beosztás.....	50
V.2 Lendület csoportba kerülés.....	51
V.3 Lendület csoporttagság hatása a szakmai fejlődésre.....	54
V.4 Lehetőségek a Lendület támogatás megszűnése esetén	56
V.5 Csoporttagok – Összegzés	57

I. Bevezetés

Az elemzés alapjául szolgáló kérdőíves felmérésre 2014 nyarán került sor, az MTA Kutatóintézeti Főosztály számára benyújtandó Lendület csoportvezetői beszámoló részeként. Az MTA KIF segítségével elért Lendület csoportvezetőket arra kértük, hogy töltsenek ki egy online kérdőívet, egy másikat pedig továbbítsanak csoportjuk tagjainak.

A **kutatás célja** az volt, hogy *egyrészt* átfogó értékelést adjon a Lendület programról az érintettek, tehát a csoportvezetők és a csoporttagok szemszögéből. *Másrészt*, a kutatás lehetőséget ad arra is, hogy megállapításokat tegyünk az említett célcsoport életpályája kapcsán.

A **kutatás módszere**: az MTA KIK Tudománypolitikai és Tudományelemzési Osztály munkatársai a Lendület csoportvezetők és csoporttagok számára online standardizált kérdőívet dolgoztak ki a SurveyMonkey kérdőívkészítő felületen. E kérdőívek részben azonos, részben a speciális célcsoportra szabott kérdéseket tartalmaztak. Az azonos kérdések lehetővé teszik, hogy bizonyos tényezők megítélése során megvizsgálhassuk a csoportvezetők és csoporttagok véleménybeli különbségét. A specifikus, csak egyik vagy másik célcsoport számára feltett kérdések igazodnak a két csoport tudományos közegben elfoglalt sajátos helyzetéhez. A kérdőív egyaránt tartalmaz zárt és nyitott kérdéseket, ez utóbbiakat az adatfeldolgozást megelőzően kódolni kellett. A megkérdezettek számára a válaszadás önkéntes volt, a válaszokat pedig szigorúan csak aggregáltan tesszük közzé. Az adatfelvétel időpontja igazodott a Lendület csoportvezetők beszámolási időszakához, így az adatfelvételre a 2014. június közepe és augusztus eleje közötti időszakban került sor.

A **kutatás célcsoportja és a válaszadási hajlandóság**: a kérdőívet a 2010 és 2013 között Lendület kutatócsoportot létrehozó csoportvezetők kapták meg, melyhez az MTA KIF nyújtott segítséget. Az érintett csoportvezetőket arra kértük, hogy a nekik szóló kérdőív kitöltése mellett küldjék el csoportjuk tagjainak a számukra összeállított online kérdőív internetes linkjét, és kérjék fel őket a közreműködésre. Az érintett kutatócsoport-vezetők száma 74 volt; ennyi Lendület csoport jött létre 2010 és 2013 között. Közülük 50 fő¹ töltötte ki a kutatás kérdőívét, ami 67,6 százalékos kitöltési hajlandóságot jelez. Ez a válaszadási hajlandóság igen jónak mondható, főképp annak fényében, hogy a kérdőív kitöltése nagyjából 20-30 percet is igénybe vett², viszont az eredmények értékelésénél mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a csoportvezetők száma eleve nem túl jelentős, ami a statisztikai elemzéseknek korlátokat állít.

A csoporttagok esetében kissé más a helyzet, mivel számukról nem rendelkezünk pontos, egzakt információkkal, köszönhetően annak, hogy a csoportvezetők bizonyos esetekben mindenkit csoporttagnak tekintenek, aki a Lendület csoport kutatásaiban részt vesz (hallgatók, doktoranduszok, laboránsok, asszisztensek stb.), néha azonban csak a csoporthoz szorosabb szálakkal kötődő kutatókat tekintik csoporttagnak. A rendelkezésünkre álló információk (beszámoló, az MTA honlapján található csoport-bemutatók), illetve jelen felmérésünk adatai alapján a 74 érintett Lendület kutatócsoporthoz mintegy 450-500 fő tartozik, zömmel (de nem kizárólag) kutatók. Közöttük találunk jelentős számban doktoranduszokat is. A csoporttagok közül 142 fő töltötte ki a kutatás kérdőívét. Ha azt feltételezzük, hogy eleve csak azok a csoportvezetők továbbították a kérdőívet a csoporttagok számára, akik maguk is pozitívan álltak hozzá a kitöltéshez, akkor becsléseink szerint mintegy 370 főhöz jutott el a csoporttagoknak szánt kérdőív. Ennek fényében a csoporttagok válaszadási hajlandósága nagyjából 38 százalékos, ami szintén megfelelő értéknek tekinthető.

¹ Néhány csoportvezető hiányosan töltötte ki a kérdőívet.

² A kitöltés várható időtartamáról – melyet a próbakitöltések alapján becsültünk meg – tájékoztattuk a csoportvezetőket és a csoporttagokat is.

A **kutatás által érintett kérdéseket** négy blokkba sorolhatjuk; e négy kategória mind a csoportvezetői, mind a csoporttagok számára készített kérdőívben megtalálható:

- A Lendület program megítélése
 - A Lendület kutatócsoport
 - Személyes kérdések (kutatói életpályára vonatkoztatva)
 - Demográfiai alapadatok
- I. A Lendület program megítélésére vonatkozó kérdések függetlenek a konkrét kutatócsoportoktól; a válaszadók a Lendület program egészét minősítik különböző szempontok alapján.
 - II. A Lendület kutatócsoportra vonatkozó kérdések elsősorban a csoportvezetői kérdőívben fordulnak elő jelentősebb számban. E kérdések segítségével, a konkrét kutatócsoporttal, illetve ezek működésével, megszerveződésével kapcsolatban juthatunk érdemi információkhoz.
 - III. A személyes kérdések elsősorban a Lendület kutatócsoport (-vezetés, -tagság) életpályában betöltött szerepére kérdeznek rá, többek között a Lendület programra, illetve a csoport állás-helyére történő pályázás motivációira, a kutatócsoporttal kapcsolatos sikerességre, szakmai előmenetelre, a megtapasztalt pozitívumokra és esetlegesen fellépő negatívumokra.
 - IV. A demográfiai alapadatok csoportja tulajdonképpen nem tekinthető önálló blokknak, mivel mindössze két kérdést tartalmaz; ezek ugyanakkor a többi kérdéscsoportba nem illettek volna bele (születési év, a megkérdezett neme).

Az eredmények kiértékelését e kérdésblokkok mentén végezzük. Ahol lehetőség nyílik rá, ott különböző független változók mentén is megvizsgáljuk az eredményeket. E független változók a következők:

- Válaszadó típusa (csoportvezető vagy csoporttag)
- A befogadó intézmény típusa (MTA vagy egyetem)
- A kutatócsoport tudományterületi besorolása (3 kategóriás – élettudományok, matematika és természettudományok, bölcsészet- és társadalomtudományok)

A független változók használatához elengedhetetlen, hogy bemutassuk a megkérdezettek e paraméterek szerinti megoszlását. E megoszlások önmagukban nem rendelkeznek releváns információértékkel, de mutatják, hogy az adatfelvétel során elért 50 csoportvezető milyen mértékben reprezentálja a Lendület kutatócsoportok halmazát.

- a.) A *válaszadók típusa*: 50 csoportvezető és 142 csoporttag töltötte ki a kutatás kérdőívét. Mivel nem a csoportvezető, hanem a kutatócsoport különböző ismérvei relevánsak (tudományterület, befogadó intézmény), ezért a reprezentativitás kérdését e változók esetében vizsgáljuk meg. Az elemzés során a válaszadók típusa lesz a legfontosabb független változó, mivel egyértelmű, hogy a csoportvezetők és a csoporttagok esetében a Lendület csoporttal való (vezetői vagy csoporttagi) kapcsolat teljesen más életpálya-eseménynek minősül. Ennek értelmében *minden lehetséges kérdést* csoportvezető-csoporttag bontásban vizsgálunk. A csoportvezető- vagy csoporttag-specifikus kérdés esetében értelemszerűen e független változó nem használható.
- b.) A *befogadó intézmény típusa*: a felmérés eredményei e tekintetben jól reprezentálják az alapsokaságot (azt a 74 kutatócsoportot, melynek vezetője megkapta a kérdőívet). Az alapsokaság és a válaszadók befogadó intézmények típusa szerinti megoszlását mutatja be az *1. táblázat*.

	2010-2013 között létrejött Lendület kutatócsoportok		Válaszadók (csoportvezetők)	
	Kutatócsoportok száma (db)	Kutatócsoportok megoszlása (%)	Kutatócsoportok száma (db)	Kutatócsoportok megoszlása (%)
MTA	42	56,8	28	58,3
Egyetemek	32	43,2	20	41,7
ÖSSZESEN	74	100,0	48*	100,0

* Két esetben a válaszadó nem adta meg a befogadó intézményt

1. táblázat: Lendület kutatócsoportok befogadó intézmény típusa szerinti megoszlása

c.) A kutatócsoport tudományterületi besorolása: a kutatásban részt vevő Lendület csoportok háromkategóriás tudományterületi besorolása (élettudományok, matematika és természettudományok, bölcsészet- és társadalomtudományok) némileg különbözik az alapsokaság esetében tapasztaltaktól, de az eltérés a tolerálható kategóriába esik. A tudományterületi megoszlást mutatja a 2. táblázat.

	2010-2013 között létrejött Lendület kutatócsoportok		Válaszadók (csoportvezetők)	
	Kutatócsoportok száma (db)	Kutatócsoportok megoszlása (%)	Kutatócsoportok száma (db)	Kutatócsoportok megoszlása (%)
Élettudományok	30	40,5	22	46,8
Mat. és term.tud.	35	47,3	17	36,2
Bölcsészet-és társtud.	9	12,2	8	17,0
ÖSSZESEN	74	100,0	47*	100,0

* Három esetben a válaszadó nem adta meg a Lendület csoport tudományterületét

2. táblázat: Lendület kutatócsoportok nagy tudományterületek szerinti megoszlása

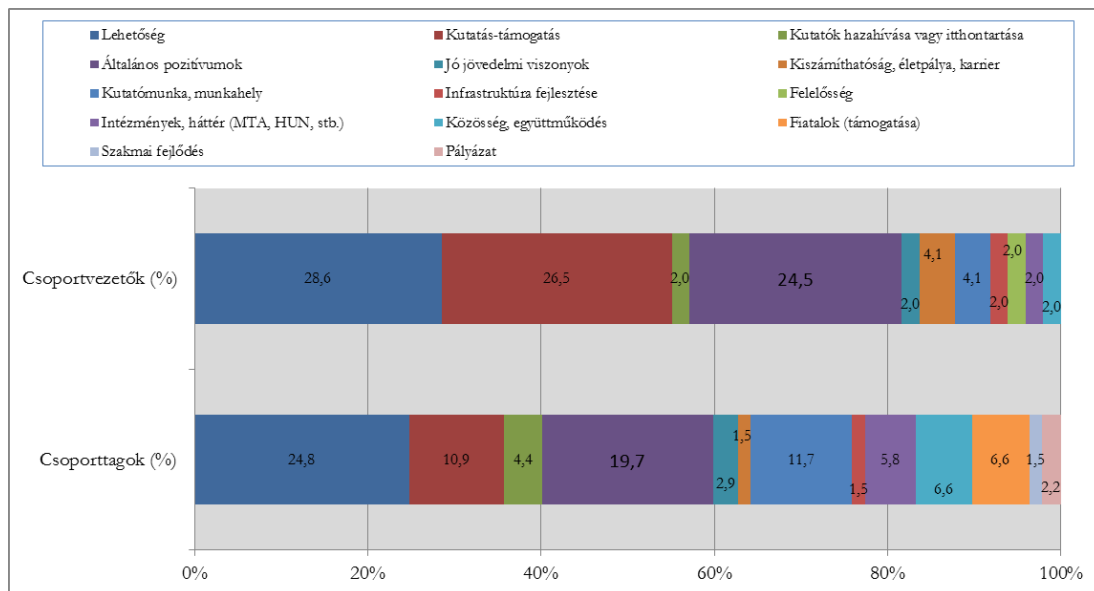
A felmérés eredményeinek ismertetése előtt szükséges megemlíteni, hogy a demográfiai alapadatok felhasználása is igen korlátozott az elemzésben; azok használatára mindössze a csoporttagok esetében kerül sor.

II. A Lendület program megítélése

Tudománypolitikai szempontból mindenképpen fontos kérdés, hogy az érintettek miként ítélik meg a Magyar Tudományos Akadémia kutatástámogató rendszerének egyik fő pillérét, a Lendület programot.

II.1 Lendület programmal kapcsolatos szabad asszociációk

Nyitott kérdés, melyben a megkérdezetteknek (csoportvezetőknek és csoporttagoknak egyaránt) a Lendület program kapcsán elsőként eszükbe jutó dolgot kellett leírniuk. Az adatfeldolgozás során a válaszokat kódoltuk (1. ábra).

1. ábra: Lendület programmal kapcsolatos szabad asszociációk

Az említések mind pozitívak. A leggyakoribb említések: „Lehetőség”, „Kutatás-támogatás” és „Általános pozitívumok” mind a támogatás által kapott kutatási lehetőség jelentőségét, illetve annak örömteli fogadtatását jelzik. Ezeken a viszonylag általános asszociációkon túl azonban egyértelműen megjelenik a válaszok között a támogatás életpályákra gyakorolt hatása: a „Kiszámíthatóság, életpálya, karrier”, a „Kutatómunka, munkahely”, a „Jó jövedelmi viszonyok”, a „Fiatalok támogatása”, valamint a támogatás egyik fő célja, a „Kutatók hazahívása, itthon tartása” is.

A csoportvezetők Lendület programmal kapcsolatos első asszociációit csoportosítva három kategória emelkedik ki. Szinte azonos az aránya a „Lehetőség” (28,6%), a „Kutatás-támogatás” (26,5%) kategóriákba sorolható asszociációknak, illetve az általános pozitívumok említésének (24,5%). A csoporttagok esetében kissé eltérő megoszlásokat tapasztalunk; a legtöbben közülük is mint „Lehetőség”-re asszociáltak a Lendület program kapcsán (24,8%), és az általános pozitívumok említési aránya is magas (19,7%), a többi kategória ugyanakkor némileg kiegyensúlyozottabb képet mutat (általános pozitívumok, 19,7%; „Kutatómunka, munkahely”, 11,7%; „Kutatás-támogatás”, 10,9%; „Közösség, együttműködés”, 6,6%; „Fiatalok támogatása”, 6,6%).

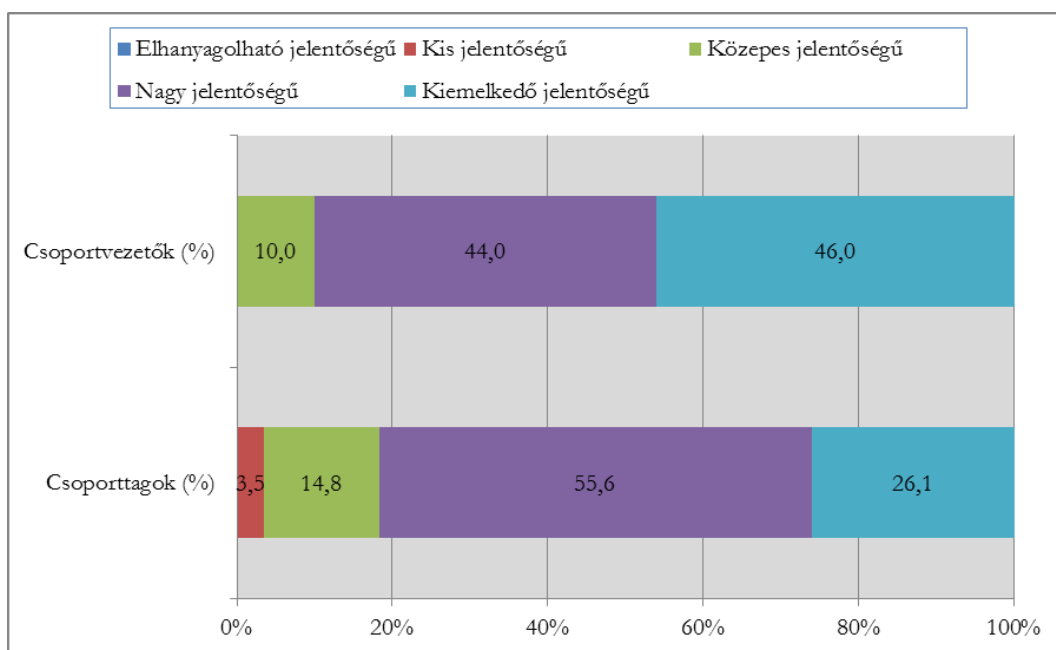
Befogadó intézmény típusa alapján az akadémiai Lendület kutatócsoportok vezetői jóval nagyobb arányban említettek általános pozitívumokat (33,3%), mint az egyetemi csoportvezetők; ez utóbbiak viszont gyakrabban asszociáltak a Lendület program kapcsán a „Kutatás-támogatás” kategóriájába tartozó tényezőkre (40,0%). Az akadémiai csoporttagok válaszaiban felülreprezentáltak a „Kutatás-támogatás” kategóriába tartozó asszociációk (13,8% – az egyetemi csoporttagok mindössze 5,4%-a adott e kategóriához köthető választ), az egyetemi csoporttagok körében pedig a „Lehetőség” (35,1%) és a „Kutatómunka, munkahely” csoportba sorolható válaszok (18,9%).

Tudományterületenként vizsgálva, a csoportvezetők esetében az alacsony elemszámok miatt különösebb összefüggéseket nem lehet megállapítani. A csoporttagok válasza alapján egy érdekesebb megállapítás tehető. Eszerint a bölcsészet- és társadalomtudományok területén működő csoportok tagjai más tudományterületek képviselőihez képest jóval nagyobb arányban asszociáltak a „Kutatómunka, munkahely” (22,6%), illetve a „Közösség, együttműködés” (19,4%) kategóriákba sorolt tényezőkre. Ez rávilágít arra, hogy milyen fontos szerepet tölt be a Lendület program a humán tudományok terén, biztosítva a kutatócsoportok tagjai számára azt, hogy kutatómunkát tudjanak végezni,

egymással szoros együttműködésben. (Ez nem feltétlenül magától értetődő életpálya-jellemző a bölcsészet- és társadalomtudományok esetében.)

II.2 Lendület program a tudománytámogatási kezdeményezések sorában

A Lendület program jelentőségét mutatja, hogy a megkérdezettek hová helyezik el azt a tudománytámogatási kezdeményezések sorában. E kérdés esetében az értékelésre 5 fokozatú skálát használtunk (2. ábra).

2. ábra: A Lendület program jelentősége a tudománytámogatás nemzetközi rendszerében

A megkérdezettek döntő többsége a Lendület programot nagy- vagy kiemelkedő jelentőségűnek értékelte. Ami szembetűnő, hogy a csoportvezetők körében jóval magasabb azok aránya (46,0%), akik a programnak kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak. A kérdés megítélésében intézménytípus szerint nincs különbség (skálapontszám-átlagok összehasonlítása alapján), tudományterületek szerint azonban tapasztalhatók jelentősebb eltérések. A bölcsészet- és társadalomtudományok képviselői – főként a csoporttagok – ugyanis a skálapontszám-átlagok összehasonlítása alapján pozitívabban értékelték a Lendület program tudománytámogatási rendszerben betöltött szerepét. A skálapontszám-átlagok tudományterületenkénti alakulását mutatja be a 3. táblázat.

	Csoportvezetők	Csoporttagok
Élettudományok	4,36	4,02
Mat. és term.tud.	4,41	3,93
Bölcsészet- és társ.tud.	4,50	4,38

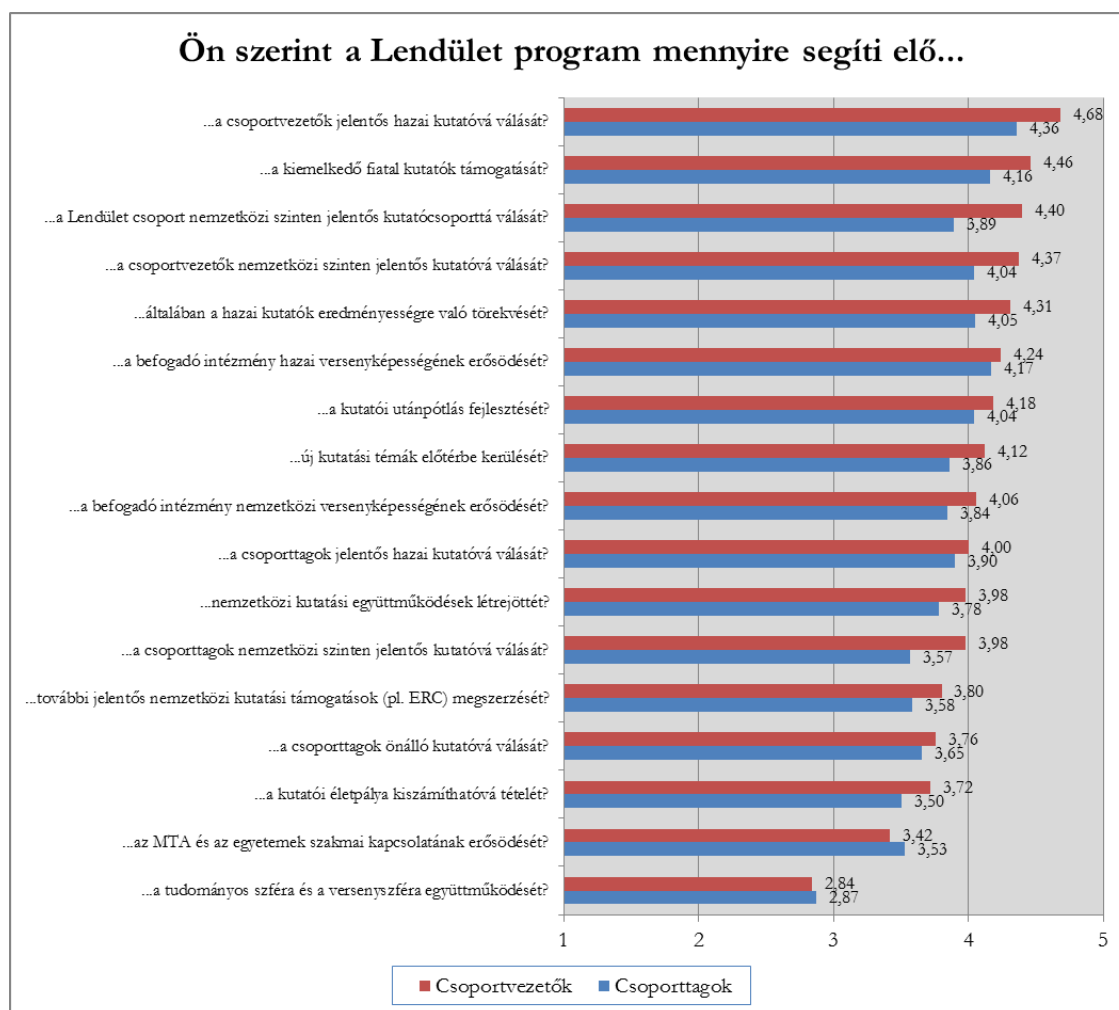
3. táblázat: Lendület program jelentőségének megítélése tudományterületek szerint

Szintén a Lendület program értékelésének részét képezte a kizárólag a csoportvezetők számára feltett kérdés a program tudományos pálya iránti „vonzóságát” illetően. Az eredmények azt mutatják, hogy a csoportvezetők közel háromnegyede (72,0%-a) szerint a Lendület program mindenféleképpen vonzóbbá teszi a tudományos pályát a potenciális kutatói utánpótlás (tehát a fiatalok) körében. Figyelemreméltó, hogy e kérdés esetében az elutasító válaszok száma mindössze 2 volt – ennyien mondták azt, hogy a Lendület program kevés ahhoz, hogy a kutatói pálya vonzóbbá váljon az érintettek körében.

II.3 A Lendület program több szempontú értékelése

A Lendület program általános minősítése keretében a megkérdezetteknek 17, a szakpolitikai dokumentumelemzés, valamint a program saját célrendszere alapján kidolgozott, illetve az előzetes életpálya vizsgálatok során feltárt szempont alapján kellett értékelnie a támogatást. A válaszok értékelésére ezúttal is 5 fokozatú skálát használtunk (1: „Egyáltalán nem” → 5: „Teljes mértékben”)

A szempontokra adott skálapontszámok kérdésenkénti átlaga 3,4 és 4,7 közé esik, ami a Lendület program általánosan pozitív megítélését jelzi (3. ábra). Egy kivétel van ez alól: a tudományos szféra és a versenyszféra együttműködését a Lendület program nem tudja kellőképpen elősegíteni. Ez nem azt jelenti, hogy a Lendület kutatócsoportoknak nincs a piaci szférával kapcsolata, hanem abból következik, hogy a Lendület csoportok jórészt alapkutatást folytatnak.

3. ábra: A Lendület program többszemponú értékelése

Az ábra alapján megállapítható, hogy a részkérdések döntő többségében (15 kérdés) a csoportvezetők kedvezőbb, pozitívabb véleménnyel vannak a Lendület program nyújtotta lehetőségekről, mint a csoporttagok. Legnagyobb eltérés a Lendület csoport nemzetközi szinten betöltött jelentőségének megítélésében van: ezt a csoportvezetők kifejezetten kedvezően ítélik meg (skálapontszám-átlagok: akadémiai csoportvezetők 4,36; egyetemi csoportvezetők 4,50), ugyanakkor a tagok szemében a Lendület csoportok jelentősége csekélyebb (skálapontszám-átlagok: akadémiai és egyetemi csoportok tagjai esetében egyaránt 3,89). Az eltérésre magyarázatul szolgálhat, hogy a csoporttagok az esetek egy részében csak a kutatások bizonyos fázisaiba kapcsolódnak be, s a csoport beágyazottságát, ezen keresztül nemzetközi szinten betöltött szerepét nem, vagy csak korlátozottan látják, szemben a csoportvezetőkkel, akik nyilván teljes mértékben tisztában vannak ezzel.

A csoporttagok csupán két esetben nyilatkoztak összességében kedvezőbbben, ezek közül is jelentősebb eltérést mindössze az MTA és az egyetemek kapcsolatát érintő kérdés esetében tapasztalhatunk. E kérdés megítélése azonban a csoportvezető-csoporttag eltérésnél jelentősebb (min. 0,5 skálapont) különbséget mutat, ha az akadémiai és egyetemi Lendület csoportok skálapontszám átlagait vetjük össze: az egyetemi csoportokhoz kötődők (főképp a csoportvezetők) jóval pozitívabban ítélik meg az MTA-egyetemek kapcsolatát (skálapontszám-átlag eltérés az akadémiai és egyetemi csoportvezetők között közel 0,8 skálapont, ami igen jelentősnek tekinthető). Szintén jelentős különbség mutatkozik a kutatói életpálya kiszámíthatóságának megítélésében: ezt az akadémiai csoportvezetők ítélik meg jóval kedvezőbbben, mint a többi megkérdezett (egyetemi csoportvezetők, összes csoporttag). A csoportátlagok közti különbség nagyjából 0,5 skálapont. Az eltérés oka az lehet, hogy az egyetem, mint befogadó, illetve a csoporttagi státusz is hordoz magában némi bizonytalanságot (pl. egyetemi csoportok finanszírozásának automatikus megszűnése az öt éves periódus végeztével).

A kérdések tudományterületek szerinti megítélése kapcsán egy tendenciát kell mindenképpen megemlíteni: a bölcsészet- és társadalomtudományok művelői (függetlenül most a befogadó intézmény típusától) az esetek döntő többségében kedvezőbbben, pozitívabban ítélték meg az egyes tényezőket (a Lendület program hatását). A különbségek nem minden esetben jelentősek, de az mindenképpen figyelemre méltó, hogy a 17 kérdés közül a skálapontszám-átlagokat összehasonlítva a bölcsészet- és társadalomtudományok csoportvezetői 15, a csoporttagok 12 esetben rendelkeznek a legmagasabb átlagértékkel. (Ezen eredmények összecsengenek a II.2 pontban a tudományterületi eredményekkel kapcsolatban leírtakkal.)

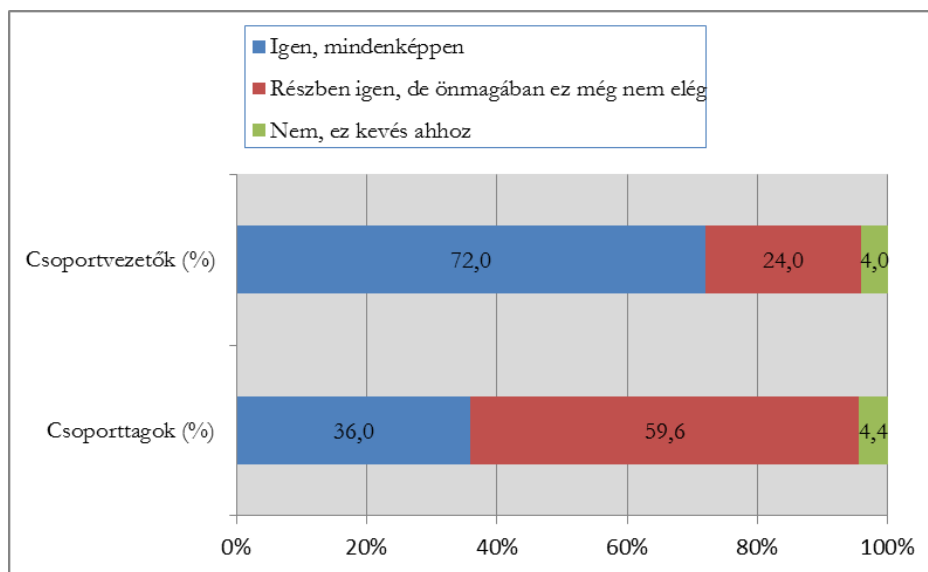
II.4 A támogatás mértékének, a futamidő hosszának és a nyertesek számának megítélése

A Lendület program általános megítéléséhez hozzátartozik az elnyerhető összeg nagyságával, a támogatási időszak hosszával, illetve a nyertesek számával való megelégedettség (vagy elégedetlenség). Az erre vonatkozó kérdéseket csak a csoportvezetőknek tettük fel. A válaszok alapján megállapítható, hogy a csoportvezetők mindhárom tényezővel elégedettek voltak – a támogatási összeg nagyságát a válaszadók 90%-a, a támogatási időszak hosszát 84%-a, a nyertesek számát 74%-a találta megfelelőnek. Ez utóbbi kérdés kapcsán meg kell említeni, hogy mindössze 5 csoportvezető nyilatkozott úgy, hogy túl magas a Lendület program nyerteseinek száma. E kérdést kontrollálendő, rákérdeztünk arra is, hogy a csoportvezetők szerint változott-e valamit a program presztízse. Azt feltételeztük ugyanis, hogy a korábbi győztesek (2010, 2011) sokallják a későbbi évek nyerteseinek számát (pl. 2012-ben 37 nyertest hirdettek), s a Lendület program felhívulását látják ebben. Ha az összes csoportvezető válaszát vizsgáljuk, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy mindössze 6 fő nyilatkozott úgy, hogy csökkent a Lendület program értéke, presztízse az indulás óta, 17 csoportvezető szerint változatlan maradt, 23 fő szerint ugyanakkor nőtt (4 fő nem tudta ezt megítélni). Ha csak a 2010-es és 2011-es nyerteseket vizsgáljuk, akkor sem tapasztaljuk ennek az ellenkezőjét, bár tény, hogy kö-

rükben (11 csoportvezetőről van szó) gyakoribb a Lendület presztízsének csökkenését vagy stagnálását említő válasz.

II.5 A Lendület program hatása a tudományos pálya vonzóbbá válására

Mindenképpen fontos tudománypolitikai kérdés, hogy a Lendület program és az egyéb kutatástámogató kezdeményezések mennyire tudják vonzóvá tenni a kutatói (élet)pályát. A Lendület program egyik deklarált célja a tudományos utánpótlás fejlesztése, ezért megkérdeztük a csoportvezetőket és csoporttagokat, hogy szerintük vonzóbbá tehetik-e az ilyen programok (azon belül is főként a Lendület program) a tudományos pályát a potenciális kutatói utánpótlás körében. Az eredményeket a 4. ábra szemlélteti.

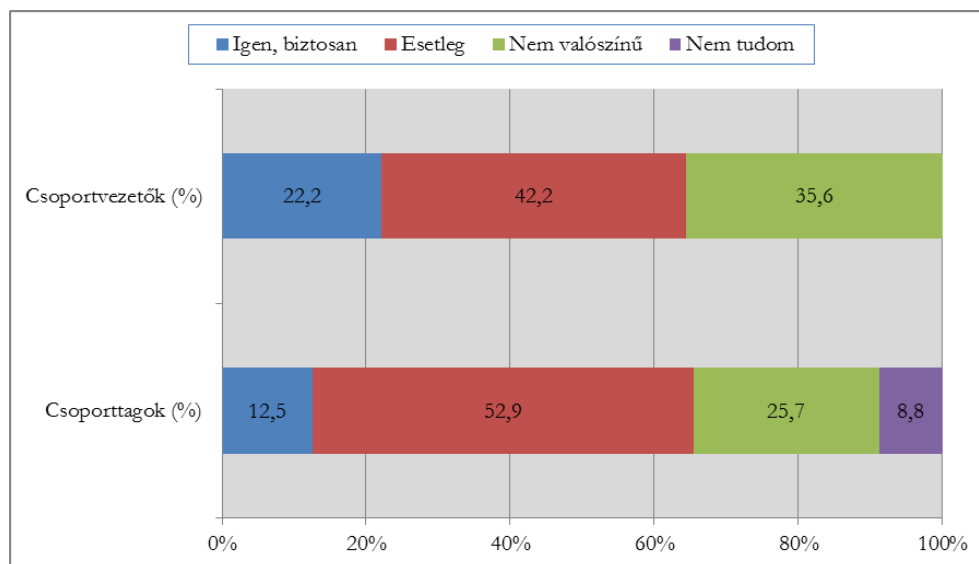

4. ábra: Vonzóbbá teheti-e a Lendület program (és az egyéb kutatástámogató kezdeményezések) a tudományos pályát?

Szembeötlő a különbség a csoportvezetők és a csoporttagok vélekedése között (a jelentős különbség ez esetben nem magyarázható a csoportvezetők viszonylag alacsony számából eredő bizonytalansággal). A csoportvezetők többsége egyértelműen pozitív véleményt fogalmazott meg, miszerint a Lendület program (és a többi kutatástámogató kezdeményezés) mindenképpen vonzóbbá teszi a tudományos pályát. Ezzel szemben a csoporttagok árnyaltabb véleményt fogalmaztak meg: 60 százalékuk szerint ugyan hasznosak ezek a kezdeményezések, de ezek még önmagukban nem elegendőek ahhoz, hogy a tudományos pálya vonzóbbá váljon. Tehát – hasonlóan a korábbi kérdésekhez – ez esetben is tapasztalható a csoportvezetők kedvezőbb vélekedése.

Ide kapcsolódik a „pozitív agyelszívás” kérdése, azaz annak megítélése, hogy lehet-e a Lendület program hazánk számára pozitív agyelszívás eszköze, csábíthat-e nagyobb számban és hosszabb időre hazánkba kiemelkedő külföldi, nem magyar kutatókat (5. ábra). A kérdés háttéréhez tartozik, hogy 2014-ben elsőként került be a nyertesek közé külföldi kutató, és a Lendület csoportok tagjai között is több külföldi szakember található.

A kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy sem a csoportvezetők, sem a csoporttagok nem gondolják azt, hogy a Lendület program tömegesen fogja hazánkba csábítani a külföldi kutatókat (nem is ez a program célja). Mégis eltérő a kérdés megítélése: a csoportvezetők határozottabb állásponttal rendelkeznek a kérdés kapcsán (közel 60%-uk határozott „igen”, illetve „nem” választ adott a kérdésre), míg a csoporttagok esetében többségben vannak azok, akik a kevésbé határozott válaszokat jelölték meg (közel 60%-uk választotta az „Esetleg”, illetve a még inkább bizonytalanságok sugalló, ám ez esetben valódi információértékkel rendelkező „Nem tudom” választ). A csoportvezetők kedvezőbb vélekedése e kérdés esetében nem érhető tetten.

5. ábra: Lehet-e a Lendület program hazánk számára pozitív agyelszívás eszköze?

II.6 A Lendület program erősségei és gyengeségei

A Lendület program erősségeit és gyengeségeit két nyitott kérdés segítségével vizsgáltuk. A kapott válaszokat úgy kódoltuk, hogy lehetőleg semmiféle információvesztés ne történjen. Így végül az erősségek esetében 20, a gyengeségek kapcsán pedig 21 kategória jött létre. Mivel nyitott kérdésekről van szó, ezért a válaszok részletessége, az említett tényezők száma is nagymértékben eltér egy-egy megkérdezett esetében. A csoportvezetők és csoporttagok által említett tényezők számát mutatja a 4. táblázat.

Hány db tényezőt említett?	ERŐSSÉGEK				GYENGESÉGEK			
	Csoportvezetők		Csoporttagok		Csoportvezetők		Csoporttagok	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
0 tényező	8	16,0	48	33,8	15	30,0	105	73,9
1 tényező	0	0,0	11	7,7	10	20,0	20	14,1
2 tényező	5	10,0	34	23,9	12	24,0	10	7,0
3 tényező	14	28,0	28	19,7	9	18,0	6	4,2
4 tényező	11	22,0	16	11,3	3	6,0	1	0,7
5 tényező	5	10,0	2	1,4	1	2,0	0	0,0
6 tényező	4	8,0	2	1,4	0	0,0	0	0,0
7 tényező	1	2,0	1	0,7	0	0,0	0	0,0
8 tényező	1	2,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
9 tényező	1	2,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
ÖSSZESEN	50	100,0	142	100,0	50	100,0	142	100,0

4. táblázat: Csoportvezetők és csoporttagok által említett erősségek és gyengeségek számának megoszlása

II.6.1 Erősségek

A felmérés kérdőívét kitöltő 50 csoportvezető összesen 20 féle pozitívumot (erősséget) említett a Lendület program kapcsán. Az összes említések száma 169, tehát a csoportvezetők átlagosan 3,4 olyan tényezőt soroltak fel, melyek szerintük a Lendület program erősségei közé tartoznak. (Ha csak azokat a csoportvezetőket vesszük figyelembe, akik minimum 1 tényezőt említettek, akkor a pozitívumok átlagos száma 4,0.) A csoporttagok az erősségek 18 kategóriáját említették kisebb-nagyobb gyakorisággal; az összes említések száma 256, ami azt jelenti, hogy egy csoporttag átlagosan 1,8 tényezőt említett. (Ha csak azt a 94 főt vesszük figyelembe a csoporttagok közül, akik legalább egy pozitívumot említettek, akkor az átlag jelentősen növekszik, 2,7-re.) A csoportvezetők és csoporttagok közti különbséget a 4. táblázat adatai is jól mutatják: a csoportvezetők 74 százaléka legalább 3 erősséget sorolt fel a Lendület program kapcsán, a csoporttagok körében ez az arány mindössze 34,5 százalék.

A különböző erősségek, pozitívumok említési gyakorisága részben eltérő aszerint, hogy csoportvezetőről vagy csoporttagról van-e szó. A Lendület program kapcsán leggyakrabban említett erősségek említési gyakoriság szerinti sorrendjét és az említési arányokat mutatja az 5. táblázat. Az említési arányokat a legalább egy pozitívumot felsoroló válaszadók számához viszonyítjuk. (Mivel több tényezőt is meg lehetett említeni, ezért az említési arányok összege meghaladhatja a 100 százalékot.)

Rang	Csoportvezetők		Csoporttagok	
	Említett pozitívumok, erősségek	Említési arány (%)	Említett pozitívumok, erősségek	Említési arány (%)
1.	Jelentős összegű	57,1	Jelentős összegű	40,4
2.	Kiszámítható, stabil, tervezhető	47,6	Szakmai fejlődés lehetősége, csapatmunka, motiváló közeg	27,7
3.	Presztízst, megbecsülést jelent	33,3	Érdemi témák, jelentős eredmények, színvonalas munka	26,6
4.	Kiválóságot támogatja	31,0	Kiszámítható, stabil, tervezhető	26,6
5.	Igények szerint rugalmasan, szabadon felhasználható	28,6	Agyelszívás ellenében hat	20,2

5. táblázat: Leggyakrabban említett erősségek a Lendület programmal kapcsolatban

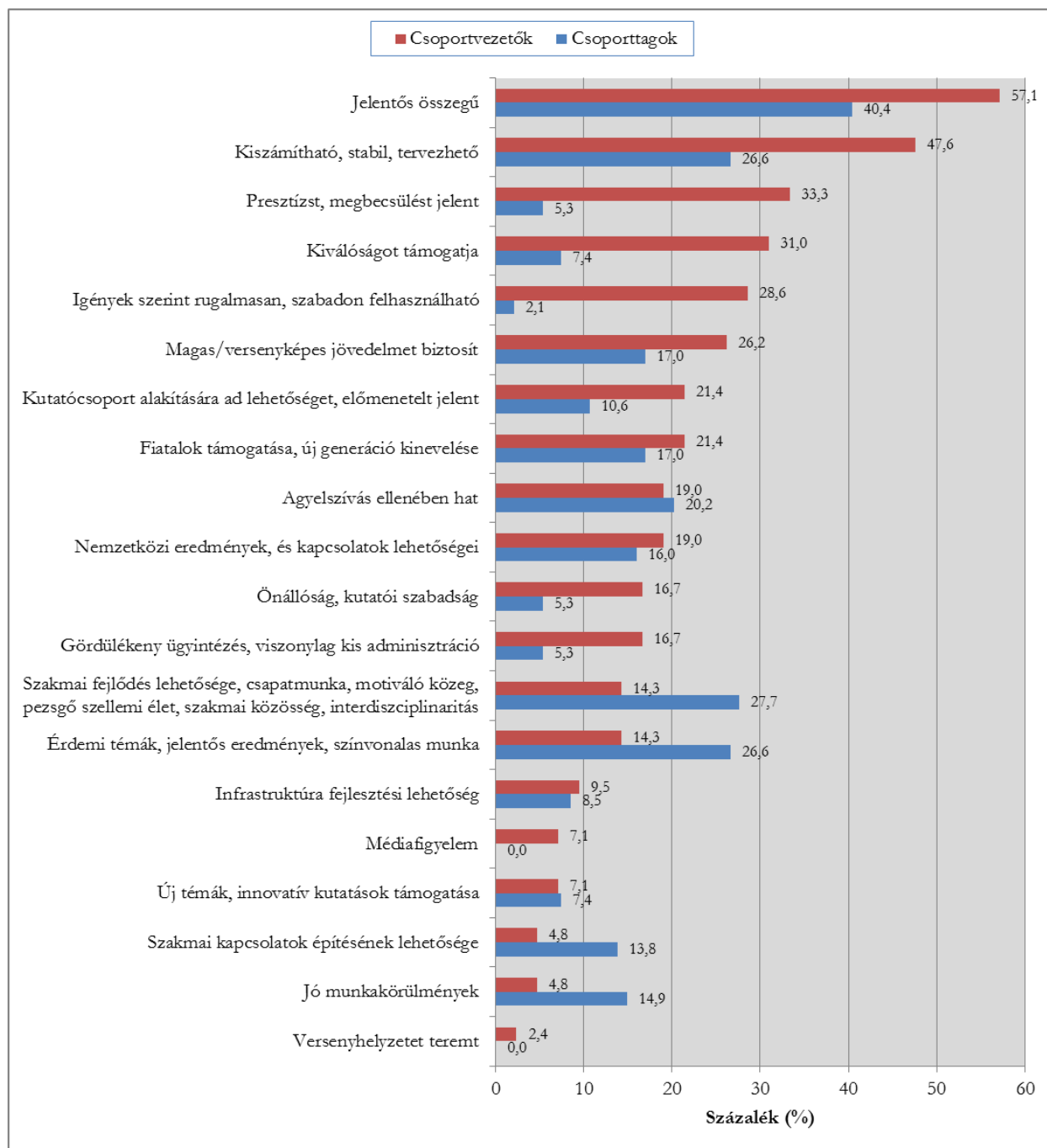
A pozitívumok között a csoportvezetők és a csoporttagok körében is első helyre került a Lendület támogatás nagyságrendjének méltatása. Itt nem a jövedelmi viszonyok alakulására, hanem a kutatás-támogatási rendszer jelentős anyagi háttérére kell gondolni. Szintén mindkét csoport esetében megjelenik a leggyakrabban említett tényezők között a kiszámíthatóság, mint pozitívum. A csoportvezetők esetében a leggyakoribb említések között megjelenik még a Lendület program által biztosított presztízis, a kiválóság támogatása és a rugalmas felhasználhatóság is, mint pozitívum.

„Magyarországon egészen egyedüli módon kiszámítható, jelentős összegű támogatás. Nagyon fontos, hogy a pénz az igények szerint, különösebb megszorítások nélkül használható fel. Nagyon nagy előny a stabilitás, az 5 évnyi futamidő. Ez lehetőséget ad arra, hogy komolyabb, kihívást jelentő kérdések vizsgálatába kezdjünk, ami nemzetközileg is kiemelkedő publikációkhoz vezet.”

A csoporttagok esetében más sorrend mutatkozik, más gyakran említett erősségek, pozitívumok is megjelennek. Válaszaikból kitűnik, hogy ők a kutatási témák volumenét, a szakmai fejlődés lehetőségét is igen jelentős pozitívumként fogják fel (ezek az erősségek a csoportvezetők válaszai között csak ritkábban jelennek meg), illetve megjelenik még az agyelszívás megakadályozása is, mint a Lendület program egyik jelentős eredménye.

„Lehetőséget kínál a tehetséges fiatal kutatók számára tényleges kutatói karrier építésére és továbbfejlesztésére Magyarországon. Ez óriási dolog tekintve, hogy szakterületem legjobbjai szinte mind vagy külföldön dolgoznak, vagy hazai felsőoktatási intézményekben szenvednek az alacsony fizetés és az oktatási-adminisztrációs terhek miatt.”

Megemlíthető, hogy mivel a csoportvezetők átlagosan több pozitívumot jelöltek meg, ezért esetükben az erősségek rangsorában hátrébb szereplő tényezők is viszonylag jelentős említési aránnyal rendelkeznek (pl. „Magas, versenyképes jövedelmet biztosít”: 26,6%; „Fiatalok támogatása, új generáció kinevelése”: 21,4%; „Kutatócsoport alakítására ad lehetőséget, előmenetelt jelent”: 21,4%). Az összes – kódolás során kialakított – tényező említési gyakoriságát mutatja a 6. ábra.

6. ábra: Lendület programmal kapcsolatos erősségek említési gyakorisága

II.6.2 Gyengeségek

A csoportvezetők és csoporttagok által említett negatívumok, gyengeségek kódolása során 21, a nyitott kérdések válaszait lefedő kategória jött létre. Ezek közül a csoportvezetők összesen 17 negatívum-típust említettek, az összes említések száma 78, tehát egy csoportvezető átlagosan 1,6 tényezőt sorolt fel. 15 csoportvezető nem említett semmiféle negatívumot a Lendület program kapcsán. (Ha csak azokat a csoportvezetőket vesszük figyelembe, akik minimum 1 tényezőt megemlítettek, akkor a negatívumok átlagos száma 2,2.) A csoporttagok a gyengeségek kódolt kategóriái közül 20 negatívum-típust említettek, az összes említések száma ugyanakkor meglehetősen alacsony, mindössze 62. Ennek következtében gyengeségek átlagos száma csoporttagonként mindössze 0,4. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a csoporttagok igen jelentős hányada (73,9%-a) egyáltalán nem említett negatívumokat a Lendület program kapcsán, részben a negatívumok híján, részben pedig azért, mert – többek megfogalmazása szerint – nincs kellő rálátásuk a program egészére. (Ha csak a legalább egy gyengeséget megemlítő csoporttagokat vesszük figyelembe, akkor az átlag 1,7-re változik.) Mindebből az a következtetés vonható le, hogy bár a csoportvezetők egyértelműen pozitívabban ítélik meg a Lendület programot (ld. II.2-3, II.5), de emellett kritikai személetük is erősebb, nyilván nem kis részben azért, mert csoportvezetőként gyakrabban szembesülnek az esetleges nehézségekkel.

Az erősségekhez hasonlóan a gyengeségek említési gyakorisága is eltérő képet mutat csoportvezetők és csoporttagok viszonylatában. Vannak közös, mindkét csoport által viszonylag gyakran megemlített negatívumok, és vannak, melyek csak egyik vagy másik esetben jelennek meg a legtöbbször említett tényezők között (6. táblázat). Az említési arányokat a legalább egy negatívumot felsoroló válaszadók számához viszonyítjuk. (Mivel több tényezőt is meg lehetett említeni, ezért az említési arányok összege meghaladhatja a 100 százalékot.)

Rang	Csoportvezetők		Csoporttagok	
	Említett negatívumok, gyengeségek	Említési arány (%)	Említett negatívumok, gyengeségek	Említési arány (%)
1.	Nagy/növekvő adminisztrációs terhek, túl gyakori beszámoltatás	42,9	Nagy/növekvő adminisztrációs terhek, túl gyakori beszámoltatás	32,4
2.	Megfelelő munkatársak alkalmazásának nehézsége	34,3	Postdoc alkalmazottak fizetése a közalkalmazotti bértábla szerinti	27,0
3.	Postdoc alkalmazottak fizetése a közalkalmazotti bértábla szerinti	17,1	Támogatás lejárta utáni perspektíva hiánya	18,9
4.	Befogadó intézményi anomáliák	17,1	Alulreklámozott, nem eléggé kommunikált	10,8
5.	Külföldi kutatók alkalmazásának körülményessége	14,3	Bizonytalanság, kiszámíthatóság Elbírálási anomáliák, következetlenségek, bírálati szempontok áttekinthetlensége	10,8

6. táblázat: Leggyakrabban említett gyengeségek a Lendület programmal kapcsolatban

A csoportvezetők által említett negatívumok mindegyike a kutatócsoportok megszervezésével, koordinálásával, irányításával kapcsolatos (adminisztrációs terhek, megfelelő csoporttagok megtalálása, csoporttagok jövedelme, intézményi problémák), tehát nem érinti a személyes karrier, illetve a kutatási tevékenység kérdését. Ezzel szemben a csoporttagok esetében megjelennek olyan problémák, melyek közvetlen személyes érintettséget jeleznek (csoporttagok jövedelme – ez a csoportvezetőknél is megjelenik, mint fontos probléma, de ők értelemszerűen nem közvetlen elszenvedői e problémának –, hosszú távú perspektíva hiánya, bizonytalanság). Mindenképpen hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a csoporttagok mintegy háromnegyede egyetlen negatívumot, gyengeséget sem említett, ami a Lendület program egyértelműen pozitív megítélését jelzi.

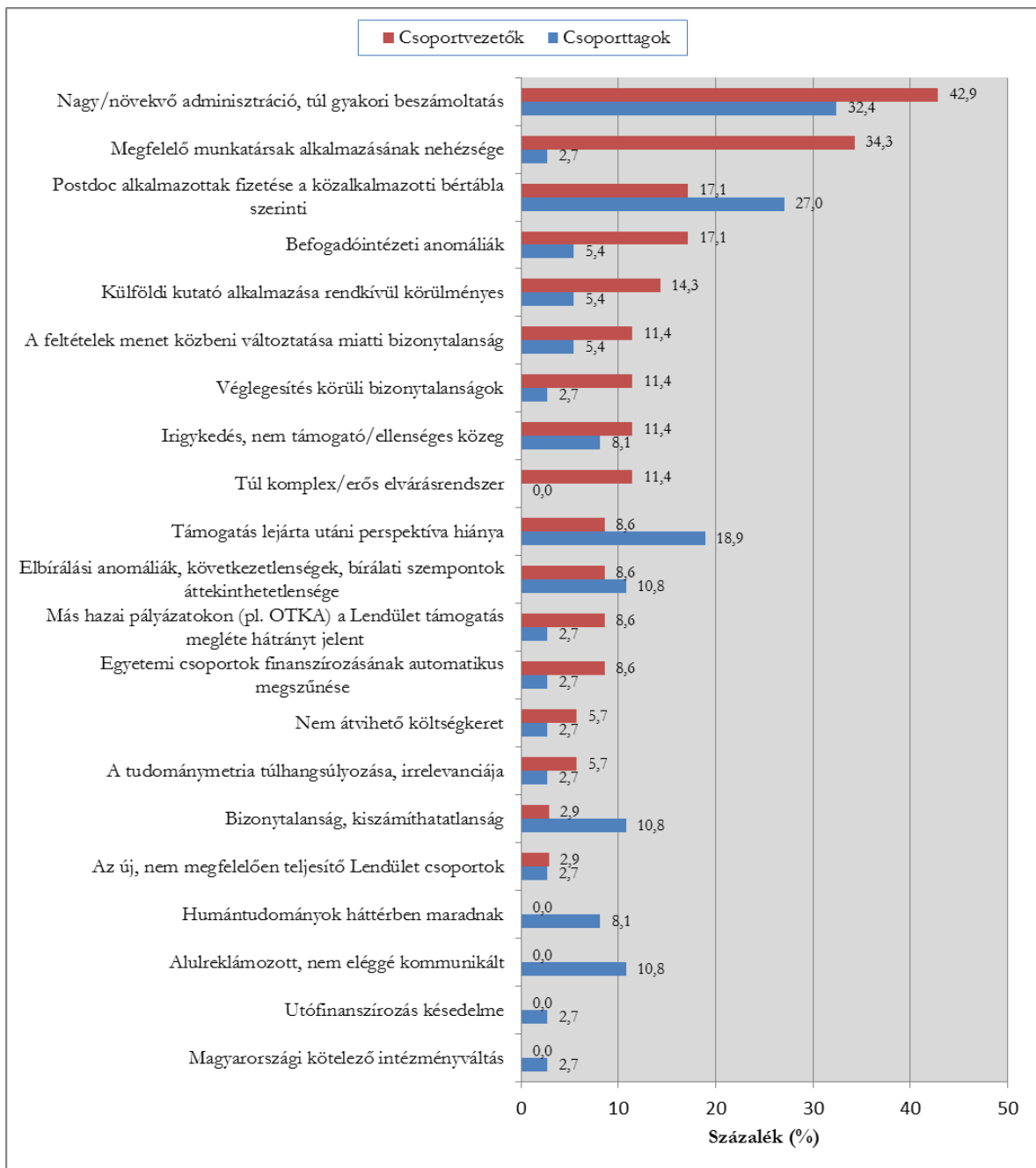
„Egyetemi csoportok esetén nagyon hiányzik a hosszú távú perspektíva. Az egyetemeken nem állnak a csoportok mögé, nem vállalják az állandósítást, a jelenlegi kiírás pedig nem engedi a hosszabbítás céljából történő pályázást. Fontos lenne, hogy a csoportvezető mellett a posztdoktorok is kaphassanak jelentős fizetést (kb. a lendület I-nek megfelelőt), enélkül nem realizisztikus kiemelkedő munkatársakat találni.”

„Nem látszik biztosnak a folytatás anyagi finanszírozása. Jó lenne, ha lenne elegendő kifutási idő arra, hogy teljesen új kutatási irányokat is ki lehessen bontakoztatni. Ezekből csak hosszabb távon várható komoly eredmény. Mindezek miatt fontos lenne, hogy a program ne fejeződjön be a támogatási idő végével, hanem a folytatásra is lehessen viszonylag könnyen további anyagi támogatáshoz jutni.”

„Két kiemelkedően sikeres, rendszeresen a Nature-ben publikáló, velem egyidős kollégámmal beszélgettem, hogy miért nem jönnek haza Lendület pályázattal. Két szempontot említettek, ezeket szükséges lenne megfontolni, mert rengeteg lehetőséget nem sikerült még hazacsábítani. Egyrészt: nem látják előre, mi lesz 5 év múlva. Amerikában, ha öt év alatt kiemelkedő eredményeket érnek el, akkor biztosan lehetnek benne, hogy a következő öt évre is hasonló támogatást kapnak munkájukhoz. Itthon erre semmi garancia nincsen, és az OTKA pályázatok csak kisebb-közepesebb feladatok megoldására elegendőek az élettudományokban. A jelenlegi mechanizmus, amely a sikeres Lendület pályázatokot beépíti az intézményi költségvetésbe, csak részben kompenzálja ezt. Eleve kisebb a támogatás, és ami a legijesztőbb, hogy nem a pályázótól függ, hogy mire fordítja az intézet ezt a pluszforrást, hiába a pályázó pluszteljesítménye hozta ezt az intézetbe. (...) A másik ok, ami miatt sokan nem jönnek haza, az, hogy nehezen tudnak megfelelően erős csapatot építeni és ennek főleg bérezési akadályai vannak. (...)”

„A kiszámíthatóság és tervezhetőség hiánya. Fiatal kutatóként én pl. nem tudom, hogy jövőre is lesz-e munkahelyem – ha megvágják a csoport költségvetését, akkor könnyen lehet, hogy külföldön kell megpályáznom egy poszt-doktori pozíciót. Az értékelési szempontok sem világosak. Mitől lesz sikeres egy csoport? (...)”

A kiszámíthatóság-bizonytalanság kérdés megítélésében fennálló kettősséget jól jelzi, hogy a csoporttagok válaszai alapján mindkettő megtalálható a leggyakoribb pozitívumok, ill. negatívumok között. Magyarozatként szolgálhat, hogy a kiszámíthatóság a finanszírozás idejére vonatkozik (5, de tulajdonképpen inkább 3 év), a bizonytalanság pedig az azt követő időszakra. Az összes felsorolt gyengeség említési gyakoriságát mutatja a 7. ábra.

7. ábra: Lendület programmal kapcsolatos gyengeségek említési gyakorisága

A gyengeségekhez, negatívumokhoz kapcsolódóan megkérdeztük a csoportvezetőket és csoporttagokat, hogy min változtatnának a Lendület programmal kapcsolatban. Nyilván az itt előkerülő válaszok nagymértékben reflektálnak a gyengeségek felsorolására. Érdekes ugyanakkor, hogy míg a csoportvezetők esetében e két tényező (gyengeség említése és változtatási javaslat) erős együtt járást mutat (akik legalább egy negatívumot említettek, azok 80%-a tett javaslatot az esetleges változtatásra), addig a csoporttagoknál ilyen összefüggés egyáltalán nem fedezhető fel (akik legalább egy negatívumot említettek, azok közül csak 45,9% javasolt konkrét változtatást).

Mivel – főleg a csoporttagok esetében – alapvetően kevés változtatási javaslat született, ezért az eredmények százalékos bemutatásától eltekintünk, mindössze a leggyakrabban előkerülő ötleteket soroljuk fel:

Csoportvezetők

1. Átláthatóbb döntési mechanizmus, jobb kiszámíthatóság biztosítása
2. Egyértelműbb, következetesebb értékelés, adekvátabb tudománymetria alkalmazása
3. Egyetemi csoportok fenntartásának lehetővé tétele
4. Pályázók körének bővítése, kiterjesztése
5. Adminisztratív terhek csökkentése

Az itt felsorolt változtatási javaslatok említési aránya 16-29 százalék közötti. A javasolt változtatások átlagos száma csoportvezetőnként 1,1 (a legalább egy javaslatot tevőket – 31 főt – alapul véve 1,8).

„A három év utáni értékelést és a támogatás megvonásának lehetőségét megtartánám, de sokkal egyértelműbbé tenném azt, hogy mik azok a – kvantitatív – elvárások, amiknek meg kell felelni. Az eredménykényszer persze érthető, ha ilyen komoly támogatásról van szó, de én a kezdetektől úgy érzem, hogy a csoportok feje fölött Damoklész kardja lebeg, és nem világos, hogy mekkora az a teljesítmény, ami már elég lesz ahhoz, hogy ne vágják el a lószőrt...”

„Azok a Lendület csoportok, akik kiemelkedően teljesítenek öt év alatt, azok kapják meg központi támogatásként célzottan a béreiket (vagy egy részét legalább), és a további költségeikre (műszer, vegyszer stb.) pályázhatnak újra egy újabb ötéves periódusra. Ez rendkívül erős pluszmotivációt jelentene mindannyiunknak és sok olyan kollégának is, akik azért nem jönnek haza, mert tudják, hogy öt év hamar letelik. Ez a változtatás lényegében egy tartós kiválósági pályázat megjelenését jelentené a hazai rendszerben, amely a legkiválóbb kutatókat egy életre itthon tartaná. (...)”

„A véglegesítés intézményét nem tartom hasznosnak, két ok miatt. Egyrészt általánosságban azért, mert megtörténte után csökkentheti a csoportvezető motivációját, másrészt jelenlegi formájában (intézményi költségvetésbe való beépülés) a kutatóhely vezetőjét nem motiválja a véglegesített kutatócsoport számára előnyös körülmények biztosítására. Véglegesítés helyett szakaszos megújíthatóság lenne célravezető – mind az akadémiai, mind az egyetemi kutatóhelyeken –, ami folyamatosan fenntartaná a motivációt.”

„Az egyetemi kutatócsoportok jövőjével kapcsolatban nagyobb biztonságérzetet adnék, az akadémiai intézetekben működőkéhez hasonlóan. Vagyis az akadémiai lendület-csoportok intézetbeli beépülésének lehetőségének mintájára megfontolnám annak deklarációját, hogy az egyetemi kutatócsoportok az ugyanúgy nagyon eredményes működés után "rendes" akadémiai kutatócsoportként folytathassák munkájukat, vagy legalább előnyt élvezzenek a vonatkozó pályázatok során.”

Csoporttagok – esetükben mindössze egy jelentősebb számban/arányban említett változtatási javaslat született:

1. Magasabb fizetés a beosztott kutatóknak

A legalább egy változtatást javasolók 40 százaléka említette meg e tényezőt, ugyanakkor mindössze 25 fő (a csoporttagok 17,6%-a) tett javaslatot bármiféle változtatásra, ami igen csekély arány. Ez – mint már hangsúlyoztuk – jelentheti egyfelől azt, hogy elégedettek a Lendület program által biztosított feltételekkel, másrészt azt is, hogy nincs részletesebb rálátásuk a program egészére, illetve nem bíznak a rendszer rugalmasságában, megváltoztathatóságában (pl. postdoc fizetések emelésében).

„(...) Érdemes lenne a vezető kutatói fizetés mellett dedikált posztdoktori állásokat is beépíteni a Lendület pályázatba, amik legalább megközelítik a nyugati posztdoktori állások értékét. Ezekért a helyekért biztos, hogy nagy verseny indulna a legjobb posztdoktori magyar kutatók között, valamint növelné az esélyét a valóban értékes külföldiek idecsábításának.”

II.7 A Lendület program megítélése – Összegzés

A Lendület program általános megítélése kapcsán összefoglalóan elmondható, hogy a kialakult kép határozottan pozitív, a támogatási rendszert megfelelőnek, nagy jelentőségűnek tartják a megkérdezettek, mely a kutatók és a befogadó intézmények számára is kiváló lehetőséget nyújt az előrelépés, illetve a versenyképesség fokozása terén. Fontos megállapítás, hogy a Lendület programra vonatkozó kérdéseket a csoportvezetők az esetek döntő többségében pozitívabban ítélték meg a csoporttagoknál. Figyelemre méltó továbbá, hogy a bölcsészet- és társadalomtudományok képviselői – azon kérdések esetében, melyek kapcsán sor került a tudományterületi különbségek feltárására – kedvezőbben ítélték meg a Lendület program jelentőségét, mint a többi tudományterület csoportvezetői és csoporttagjai (ld. a II.2 és II.3 bekezdést). Az erősségek és gyengeségek kapcsán hangsúlyozandó, hogy a megkérdezettek jóval több pozitívumot említettek, de a negatívumok mellett sem lehet ugyanakkor szó nélkül elmenni, hiszen számos olyan probléma került elő, mely hosszabb távon problémát jelenthet a program működése kapcsán. E problémák megoldására javaslatok is születtek (egyetemi csoportok finanszírozásának kérdése, véglegesítés utáni célzott finanszírozás, magasabb bér a csoporttagoknak).

III. A Lendület kutatócsoport

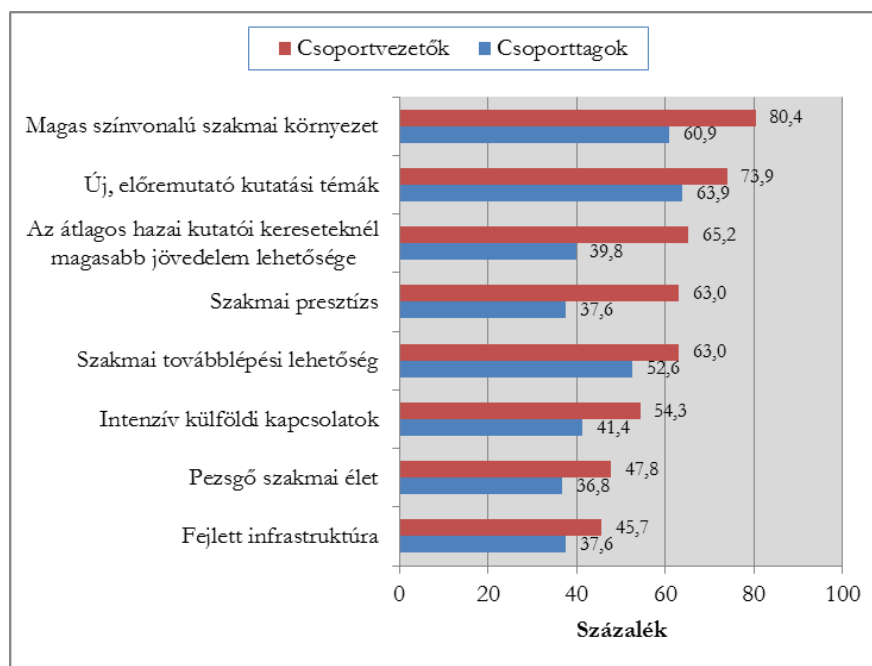
E témakörhöz kétféle kérdéscsoport tartozik: kisebbik hányaduk a Lendület csoportok működésére, értékelésére általánosságban vonatkozó kérdés, többségük a megkérdezett saját kutatócsoportjával kapcsolatos. A kérdések nagyobb hányadát – a témakör jellegéből adódóan – csak a csoportvezetőknek tettük fel, mivel ők tudják ezeket megítélni, a csoporttagok nem.

III.1 Lendület csoportokról általánosságban

Ebbe a kategóriába mindössze két kérdés tartozik, a többi, szintén Lendület csoportokra vonatkozó kérdés esetében mindig a saját kutatócsoport volt releváns. E két, általánosabbnak tekinthető kérdés ugyanakkor igen fajsúlyosnak mondható: a Lendület csoportok vonzerejét, illetve a kutatócsoportok teljesítményének értékelésével kapcsolatos véleményeket próbálja feltárni. Mivel ezek általánosabb jellegű kérdések, ezért ezek esetében nem csak a csoportvezetők, hanem a csoporttagok véleményére is kíváncsiak voltunk.

III.1.1 Lendület csoportok vonzereje

A kérdés arra vonatkozik, hogy a már létrehozott kutatócsoportok a potenciális csoporttagok számára milyen vonzerő-faktorokkal rendelkeznek. Érdekes összehasonlítani, hogy mit tartanak a Lendület csoportok legfőbb vonzerejének a csoportvezetők, és mit a csoporttagok (8. ábra).

8. ábra: Miben rejlik a Lendület csoportok vonzereje? – Az egyes tényezők kiválasztási aránya

A többszörös választás során bármennyi, vonzónak vélt tényezőt meg lehetett jelölni – a csoportvezetők átlagosan 4,9-et jelöltek meg, a csoporttagok 3,7-et. (Mindkét esetben a legalább 1 tényezőt megjelölők szolgáltatták a viszonyítási alapot; a csoportvezetők közül 4 fő, a csoporttagok közül 9 fő nem jelölt meg egyet sem.) A válaszok azt mutatják, hogy a csoportvezetők minden felsorolt tényezőnek nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a csoporttagokhoz képest; két esetben a kiválasztási arányokban fennálló különbség eléri a 25%-ot – ez a két tényező a szakmai presztízs és a jövedelem. A jövedelem, mint szempont viszonylagos háttérbe szorulásának oka lehet az is, hogy a jövedelmi viszonyokat a csoporttagok sok esetben egyáltalán nem tartják kedvezőnek (ld. 6. táblázat). Egyformán ítélik meg ugyanakkor a csoportvezetők és csoporttagok a legfontosabb, legjelentősebb vonzó hatást kifejtő tényezőket: mindkét megkérdezett csoport a magas színvonalú szakmai környezetet, illetve az új, előremutató kutatási témákat tartja a Lendület csoportok legfőbb vonzerejének.

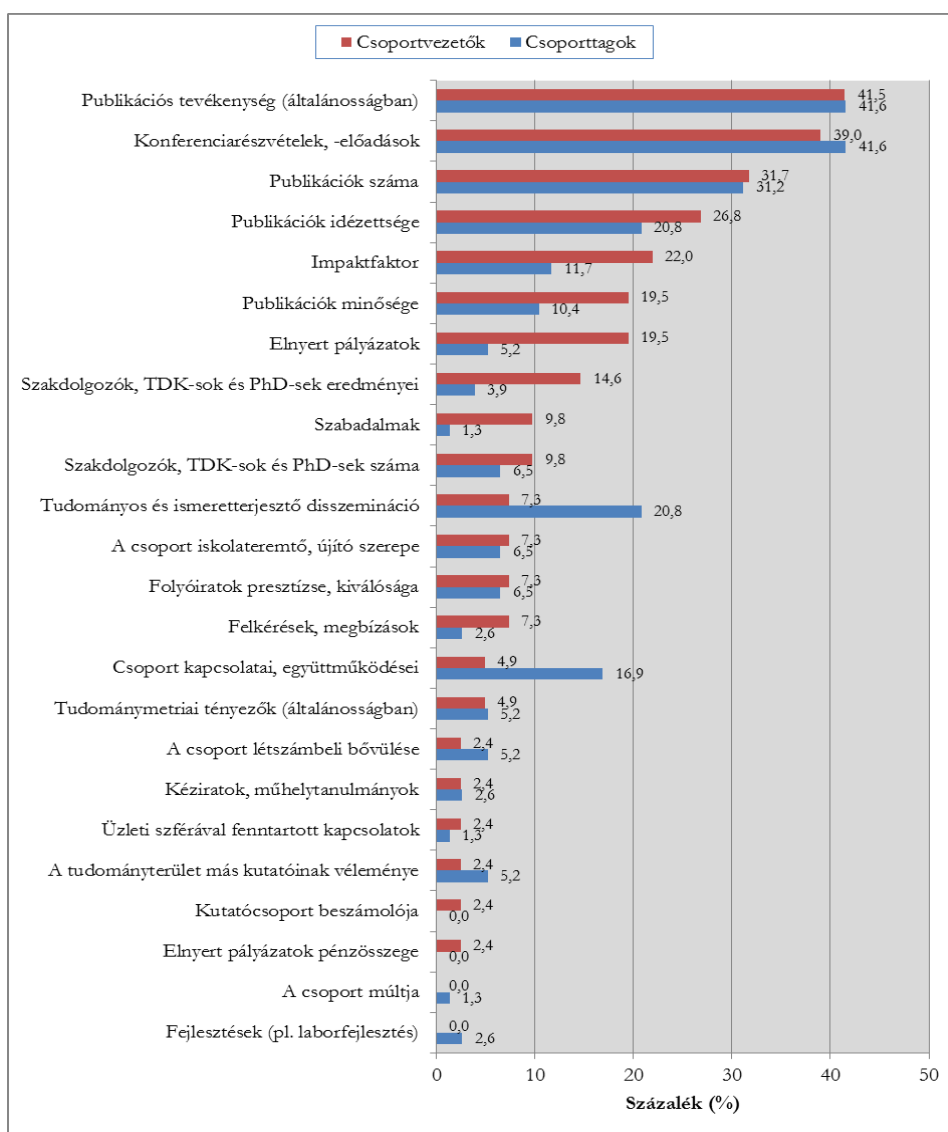
III.1.2 Lendület csoportok sikeressége

A Lendület csoportok eredményessége, sikeressége alapvető fontosságú kérdés, a csoportok értékelésének alapja. Az eredményességen múlik a csoportok támogatásának esetleges véglegesítése (intézményi költségvetésbe beépüléssel) vagy három év utáni megvonása. Éppen ezért fontos, hogy az értékelés során a döntéshozók a lehető legátfogóbb képet kapják a Lendület csoportok teljesítményéről. Fontos ugyanakkor az is, hogy az értékelés a kutatócsoport-vezetők által is elfogadott módszer szerint történjen, ezért megvizsgáltuk, hogy ők (illetve a csoporttagok) milyen tényezők figyelembevételét fogadnák el leginkább.

A Lendület csoportok teljesítményértékelésével kapcsolatos vélemények feltárására nyitott kérdést használtunk; a válaszokat az adatfeldolgozás során kódoltunk, így összesen 24 válasz-kategória jött létre. Egy válaszadóhoz természetesen több válasz is tartozhat. A csoportvezetők közül 41 fő említett meg legalább egy olyan tényezőt, melynek segítségével értékelhető a kutatócsoportok teljesítménye; a hozzájuk tartozó összes említések száma 118, így ők (ezt a 41 főt) átlagosan 2,9 módszert/eszközt/paramétert említettek a Lendület csoportok eredményességének mérésére, értékelésére.

A csoporttagok közül 77 fő adott értékelhető választ a kérdésre. A viszonylag alacsony válaszadási ráta azzal magyarázható, hogy a csoporttagok esetenként kevésbé látják át a Lendület kutatócsoportok működését, így az értékeléssel kapcsolatos folyamatokkal sem feltétlenül vannak tisztában. A csoporttagokhoz tartozó összes említések száma 193, tehát egy válaszadó (a 77 főt alapul véve) átlagosan 2,5 tényezőt sorolt fel.

A kutatócsoportok sikerességét, eredményességét jelző paraméterek kiválasztási arányát mutatja be a 9. ábra.

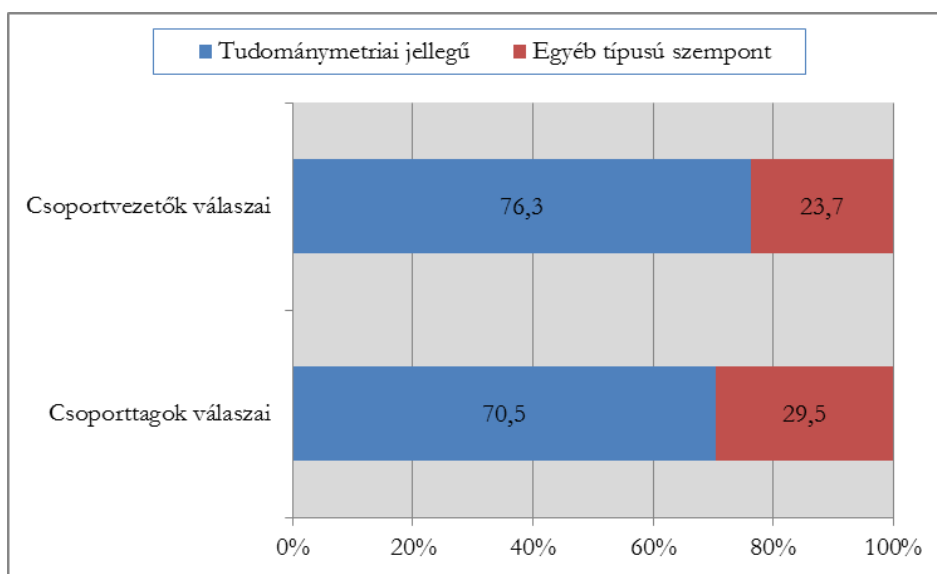
9. ábra: A Lendület csoportok eredményességi tényezőinek kiválasztási gyakorisága

Megállapítható, hogy mind a csoportvezetők, mind a csoporttagok véleménye szerint elsősorban – de nem kizárólagosan – publikációs tevékenysége alapján lehet a Lendület csoportok eredményességét megállapítani. Szintén kiemelkedő a konferenciárészvételek és -előadások, mint az eredményesség fokmérőinek említési gyakorisága.

A 24 felsorolt tényező csoportosítható nagyobb kategóriákba a következők szerint:

- Tudománymetriai jellegű *vagy* egyéb típusú szempont
- Minőségi *vagy* egyéb jellegű szempont

A tudománymetriai – nem tudománymetriai szempontok összehasonlítása az összes említés alapján (csoportvezetők: 118 említés; csoporttagok: 193 említés) azt mutatja, hogy a csoportok értékelésében a tudománymetria használata széles körben elfogadott (10. ábra).

10. ábra: Tudománymetriai és egyéb szempontok megoszlása

Előfordulhat, hogy e tekintetben fennáll valamilyen szintű különbség az egyes tudományterületek közül – feltételezhető, hogy a humán tudományok terén a tudománymetriai módszerek elfogadottsága némileg alacsonyabb (7. táblázat).

	Tudománymetriai tényezők említési aránya az összes említésből (%)	
	Csoportvezetők	Csoporttagok
Élettudományok	69,5	72,7
Matematika és természettudományok	75,6	79,7
Bölcsészet- és társadalomtudományok	78,9*	59,4

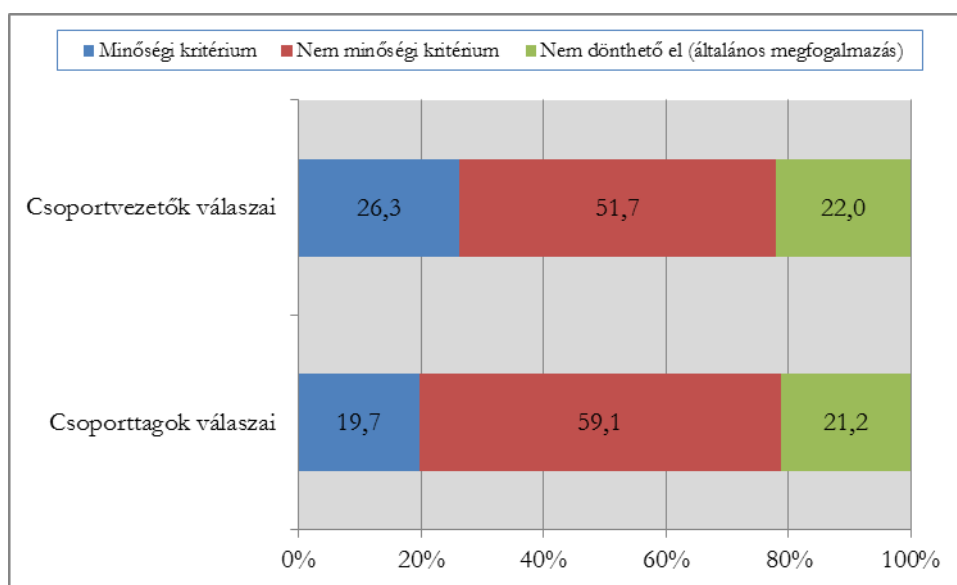
* Alacsony elemszám

7. táblázat: A tudománymetriai tényezők említési gyakorisága tudományterületenként

A feltételezés csak részben igazolódott, hiszen mindössze a csoporttagok esetében mutatható ki érdemi különbség az egyes tudományterületek között. A csoportvezetők egybehangzó véleménye szerint elsősorban tudománymetriai eszközökkel lehet mérni, értékelni egy-egy Lendület csoport

sikerességét. Az még mindenképpen hozzátartozik a kérdés megítéléséhez, hogy amennyiben csak az elsőként említett tényezőket vennék figyelembe (bár nem kértük a válaszadókat arra, hogy fontossági sorrendet állítsanak fel), akkor a tudományometriai eszközök/paraméterek még jelentősebb súlyban lennének.

Szintén fontos a minőségi, illetve egyéb, nem minőségi szempontok aránya az összes említés körében. A Lendület csoportok értékelésében az alábbi minőségi mutatókat említették a válaszadók (illetve ezek a kategóriák jöttek létre a kódolás során): publikációk idézettsége, publikációk minősége (általánosan), impakt faktor, folyóiratok presztízse, kiválósága. A nem minőségi kategóriákban olyan kritériumok tartoznak, mint a konferencia előadások, elnyert pályázatok, csoport kapcsolatai, stb. Néhány – általánosabb – tényező esetében nem állapítható meg, hogy minőségi vagy nem minőségi kritériumról van-e szó (pl. tudománymetria általánosságban, publikációs tevékenység, szakdolgozók, TDK-sok és PhD-zók teljesítménye). A minőségi kritériumok arányát mutatja a 11. ábra.

11. ábra: Minőségi és egyéb jellegű kritériumok megoszlása

Az egyes tényezők gyakoriságának megoszlásában a csoportvezetők és csoporttagok esetében nincs jelentős különbség; a minőségi kritériumok az összes említett tényező közül csak mintegy 20-26%-os részt tesznek ki. Ez esetben is érdemes megvizsgálni az esetleges tudományterületi különbségeket.

	Minőségi kritériumok említési aránya az összes említésből (%)	
	Csoportvezetők	Csoporttagok
Élettudományok	16,9	25,5
Matematika és természettudományok	40,0	27,5
Bölcsészet- és társadalomtudományok	26,3*	7,2

* Alacsony elemszám

8. táblázat: Minőségi kritériumok
említési gyakorisága tudományterületenként

A minőségi kritériumok említési gyakorisága a csoportvezetők és a csoporttagok esetében is a matematika és természettudományok területén a leggyakoribb (bár ez utóbbiak esetében minimális a különbség az élettudományok képviselőihez viszonyítva). Figyelemre méltó, hogy a csoportvezetők esetében jelentős különbség áll fenn az élettudományok és a matematika és természettudományok között – ez utóbbi tudományterület csoportvezetői jóval többször említettek minőségi kritériumokat a Lendület csoportok értékelése kapcsán. Szintén kiemelendő a bölcsészet- és társadalomtudományok területén tevékenykedő csoporttagok eredménye: ők mindössze 7,2%-os arányban említettek minőségi tényezőket a Lendület csoportok értékelése kapcsán.

III.2 Konkrét Lendület csoportokra vonatkozó kérdések

E kérdések esetében – melyek többségét csak a csoportvezetőknek tettük fel – arra kértük a válaszadókat, hogy a saját kutatócsoportjukra vonatkoztassák azokat.

III.2.1 Kutatócsoport létszáma

Ahogy erről már a *Bevezetésben* szó volt, a Lendület csoportok létszámának megállapításakor több tényezőt is figyelembe kell venni. A Lendület csoporthoz más-más módon, illetve többféle státuszban lehet kapcsolódni, így a létszámadatokat ennek megfelelően többféleképpen számíthatjuk. Kutatásunk kérdőívében az FTE kutatói létszámra, illetve a tényleges kutatói létszámra kérdeztünk rá. A csoportvezetők válaszai alapján megállapítható, hogy mind az FTE, mind a tényleges kutatói létszámok igen tág határok között mozognak az egyes csoportok esetében. (Minimális FTE kutatói létszám: 0,5 fő, maximális FTE létszám: 8 fő; minimális tényleges kutatói létszám: 2 fő, maximális tényleges kutatói létszám: 25 fő). Az átlagos kutatói létszámban fennálló különbségeket tudományterületenként szemlélteti a 9. táblázat.

	Átlagos FTE kutatói létszám (fő)	Átlagos tényleges kutatói létszám (fő)
Élettudományok	4,6	6,4
Matematika és természettudományok	4,1	7,6
Bölcsészet- és társadalomtudományok	4,2	9,4

9. táblázat: Lendület csoportok átlagos létszáma tudományterületenként

A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy FTE kutatói létszámban tudományterületenként gyakorlatilag nincs számottevő különbség. A tényleges kutatói létszámban már jelentősebb eltérések mutatkoznak: a bölcsészet- és társadalomtudományok területén működő Lendület csoportokhoz átlagosan majdnem 10 kutató kapcsolódik; a másik két tudományterület esetében ez a szám alacsonyabb. Érdekes a Lendület csoportok átlagos kutatói létszámát a befogadó intézmény típusa szerint is összehasonlítani (10. táblázat).

	Átlagos FTE kutatói létszám (fő)	Átlagos tényleges kutatói létszám (fő)
MTA	4,8	8,8
Egyetemek	3,8	5,2

10. táblázat: Lendület csoportok átlagos létszáma intézménytípus szerint

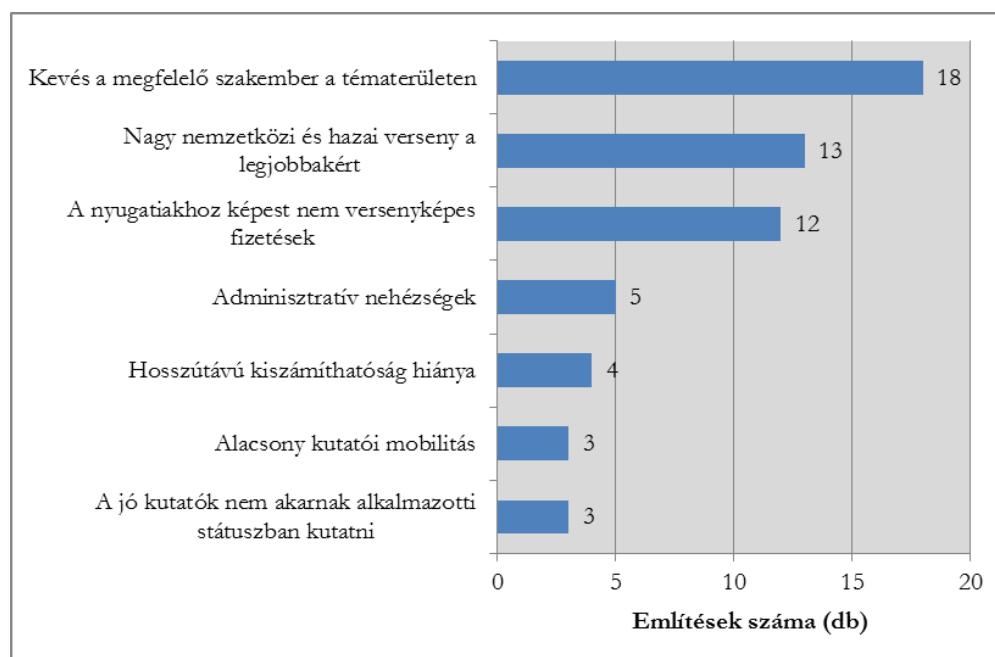
A csoportvezetők válaszai azt mutatják, hogy az egyetemeken működő kutatócsoportok mind FTE, mind tényleges kutatói létszám alapján is kisebbek, mint az MTA intézeteiben működők. Ez

azért is érdekes eredmény, mert a Lendület csoportok statisztikai létszámadatai (forrás: MTA honlap, befogadó intézmények és Lendület csoportok honlapjai) éppen ennek fordítottját mutatják („Kutatócsoport létszám” átlaga – MTA: 5,3 fő; egyetemek: 6,3 fő).

III.2.2 A Lendület csoport személyi állományának kialakítása

A megkérdezett csoportvezetők többsége (84,5%) úgy nyilatkozott, hogy sikerült legalább többé-kevésbé megfelelő munkatársakat találni a Lendület kutatócsoportba. Két dolgot kell ennek kapcsán kiemelni: egyrészt a maradéktalanul elégedettek köre ezen belül meglehetősen csekély (mindössze 7 fő), megjelenik ugyanakkor egy nem túl nagy, de mindenképpen megemlítenő csoport (szintén 7 fő), akiknek csak kisebb részben, vagy egyáltalán nem sikerült megfelelő embereket találni a csoportba.

A kutatócsoportok kialakításának problémáit jelzi továbbá, hogy a megkérdezett csoportvezetők közel kétharmadának (73,0%) voltak kisebb-nagyobb nehézségei ennek kapcsán. A megkérdezettek által említett nehézségeket mutatja be a 12. ábra. A csoportvezetők sok esetben több hátráltató tényezőt is megneveztek, így az említések teljes száma meghaladja a válaszadók (e kérdés esetében 33 fő) számát.

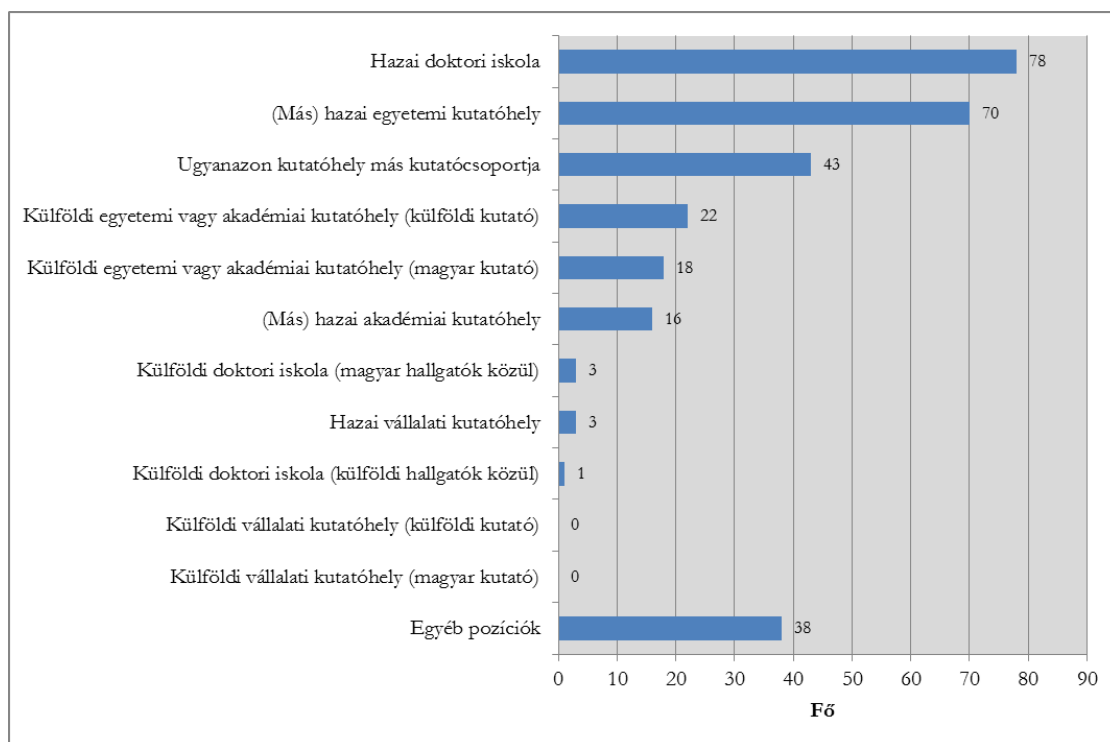

12. ábra: Csoportalakítást megnehezítő tényezők

A kutatócsoportok kialakításában ugyanakkor fontos szerepet játszhatott (könnyíthette valamilyen), hogy a csoportvezetők az esetek több mint felében (55,8%) a későbbi kutatói állomány többségével már korábban is szakmai kapcsolatban álltak. Hazai viszonylatban mindenképpen jelent némi versenyelőnyt a Lendület csoportbeli kutatói pozíció a kiváló kutatókért folytatott versenyben, kérdéses azonban annak mértéke. A megkérdezett csoportvezetők közül mindössze néhány fő vélekedik úgy, hogy egyáltalán nem jelent versenyelőnyt a Lendület csoportbeli pozíció; a többségük – fele-fele arányban – kisebb, illetve nagyobb mértékben tapasztalta meg csoportja vonzerejét az egyéb hazai kutatói pozíciókkal szemben annak összeállítása során.

III.2.3 Lendület csoportok rekrutációs bázisa

A csoportvezetők összesen 292 csoporttagok soroltak be annak megfelelően, hogy honnan, milyen pozícióból kerültek a Lendület kutatócsoportba. (Ez a szám némileg eltér a kutatócsoport létszámaként megadott értékek összegétől. Ennek az lehet az oka, hogy a csoportvezető nem tartja nyilván – nem emlékszik – minden csoporttag előző kutatóhelyére.) A rekrutációs bázis intézmények, pozíciók szerint a következő (13. ábra):

13. ábra: Honnan kerültek be a csoporttagok a Lendület kutatócsoportokba?

Két dolgot érdemes kiemelni: *egyrészt*, mindenképpen figyelemreméltó a hazai egyetemekről érkező csoporttagok száma/aránya. Ezzel kapcsolatban megemlítenéd ugyanakkor, hogy

- az „Egyéb” kategóriába sorolt csoporttagok nagy része is a hazai egyetemi szférából került ki;
- az „Ugyanazon kutatóhely más kutatócsoportja” kategória az egyetemi csoportok esetében nyilvánvalóan maga a felsőoktatási intézmény (ez 15 főt érint).

Mindezek azt jelzik, hogy a kutatócsoportok tagjainak mintegy 60%-a a felsőoktatási intézményekből származik. A befogadó intézmény típusa szerinti különbségek meglepően csekélyek: az akadémiai Lendület csoportok esetében az egyetemekről érkező csoporttagok aránya 54,4%, a felsőoktatási intézményekben működő Lendület csoportok esetében ez az arány csak kicsivel magasabb, 59,3%. (Az arányokat az „Egyéb” kategória figyelmen kívül hagyásával állapítottuk meg!)

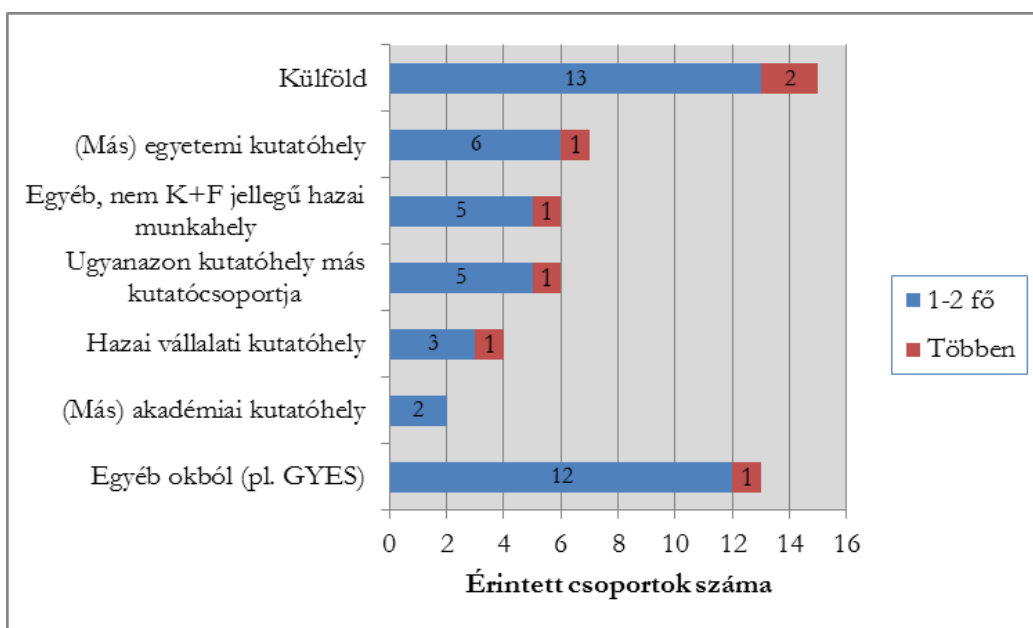
Másrészt, szintén érdemes megemlíteni a külföldről *csoporttagként* hazánkba érkezők viszonylag magas számát (44 fő, ebből 23 fő külföldi). Hozzá kell ehhez azonban tenni, hogy külföldről csoporttagokat toborozni igen nehéz feladat – erről számoltak be válaszaikban a megkérdezettek. A csoportvezetők fele (25 fő) jelezte ugyanis, hogy legalább egy alkalommal előfordult már, hogy valakit megpróbált hazacsábítani Magyarországra, a Lendület csoportba, de végül nem járt sikerrel. A leg-

főbb okok között a 12. ábrán szemléltetett tényezők szerepelnek, ám jelen esetben a nem versenyképes fizetés, mint a visszautasítás oka nagyobb súllyal jelenik meg.

III.2.4 A Lendület csoportok összetételének változásai

A megkérdezett csoportvezetők döntő többsége (88,4%) arról számolt be, hogy az általuk irányított kutatócsoport személyi állományában voltak kisebb-nagyobb változások a csoport létrejöttét követően. Nyilván itt a kutatócsoport megalakulásának éve is döntő szempont lehet, de ezt az alacsony elemszám miatt külön nem vizsgáltuk.

Feltétlenül pozitívan értékelendő, hogy egyik csoportnak sem csökkent a létszáma, 24 csoportvezető (az összes válaszadó 55,8%-a) ugyanakkor arról számolt be, hogy a tagok számát növelni tudta az évek során. Több esetben változott úgy a csoport összetétele, hogy az létszámváltozással nem járt. Az ilyen jellegű változások (kutatók cserélődése) természetesen azokat a csoportokat is érinthetik, melyek létszáma növekedett az évek folyamán. A kutatócsoportokat elhagyó kutatók az alábbi helyekre távoztak leggyakrabban (14. ábra):

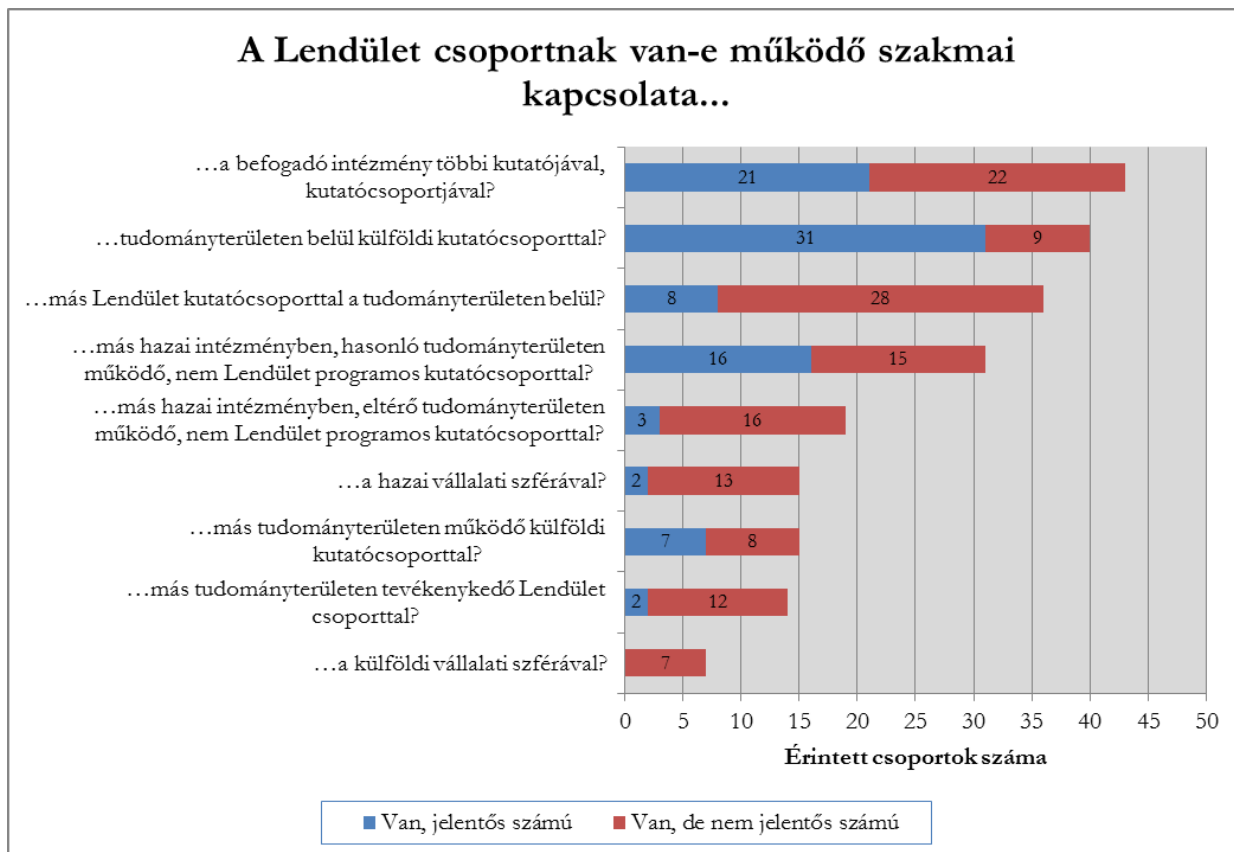

14. ábra: Kutatók távozása által érintett csoportok száma

A megkérdezett csoportvezetők közül 15 fő említette, hogy távoztak csoportjából kutatók külföldre, ami mindenképpen figyelemre méltó. Ez jelzi ugyanis, hogy a csoporttagok számára nagy vonzerőt jelent a külföld, mivel bérük a nyugati javadalmazáshoz képest meglehetősen kedvezőtlen a Lendület csoportokban, illetve a csoportok véglegesítésének bizonytalansága is közre játszhat a külföldre távozásban.

III.2.5 Lendület csoportok szakmai kapcsolatai

A Lendület csoportok szakmai kapcsolatrendszerének alapszintű feltérképezése során a megkérdezetteknek kilenc különböző, kutató-fejlesztő tevékenységben érintett szereplő-típusról kellett eldönteni, hogy az adott kategória képviselőivel a csoportjuk fenntart-e szakmai kapcsolatot. Az eredményeket a 15. ábra mutatja be.

15. ábra: Lendület csoportok szakmai kapcsolatai

A szakmai kapcsolatrendszerre vonatkozó kérdésre 43 csoportvezető adott értékelhető választ, az ő válaszaik alapján állapítható meg, hogy milyen típusú partnerekkel működnek együtt a Lendület kutatócsoportok. Ahogy arra számítani lehetett, a Lendület kutatócsoportok elsősorban a saját tudományterületükön belül működnek együtt más kutatócsoportokkal, szervezetekkel, de mindenféleképpen előremutató tény, hogy sok csoport rendelkezik tudományterületeken átvívelő szakmai kapcsolatokkal is. Mindenképpen kiemelendő, hogy a befogadó intézmény egyéb kutatócsoportjaival *minden* válaszadó Lendület csoportja működő szakmai kapcsolatokat tart fenn. A Lendület csoportok nemzetközi kutatói közegbe való integráltságát jelzi, hogy 31 csoport esetében jelentős számú külföldi együttműködő partnerről számoltak be a csoportvezetők.

Bár nem tekinthető kiemelkedő értéknek, azonban mindenképpen fontos lehet, hogy 15 csoport rendelkezik hazai, 7 pedig nemzetközi vállalati kapcsolatokkal. Ezzel párhuzamosan megemlítendő, hogy a csoportvezetők többségének (71,4%) véleménye szerint elképzelhető, hogy kutatási eredményeik a jövőben – közvetve vagy közvetlenül – a vállalati szférában is hasznosulni fognak valamilyen mértékben.

A kapcsolatok számának alakulása megvizsgálható a csoportok oldaláról nézve is. Ehhez egy összetett mutatót hoztunk létre a következő metodika alapján:

A kapcsolatrendszer feltérképezése során a következő számértékekkel kódoltuk az egyes válaszokat:

- 1 – Jelentős számú kapcsolat
- 2 – Nem jelentős számú kapcsolat
- 3 – Nincs kapcsolatban az említett partnerrel

A mutató létrehozása:

Ha egy csoport minden kategóriában jelentős számú kapcsolattal rendelkezik, akkor a képzett mutató értéke $9 \times 1 = 9$; ha egy csoportnak egyáltalán nincsenek kapcsolatai a felsorolt partnerekkel, akkor a mutató értéke $9 \times 3 = 27$. Ez a két szélsőérték, a válaszok e két kategória között oszlanak el. *Minél alacsonyabb a mutató érték, annál heterogénebb és erősebb egy kutatócsoport kapcsolati rendszere.* A kapott értékek természetesen átlagolhatók befogadó intézmények típusa, illetve tudományterületek szerint. A mutató a kapcsolati háló nagyságára és heterogenitására egyaránt érzékeny.

A szakmai kapcsolatrendszer nagyságát és heterogenitását jelző mutató befogadó intézmények és tudományterületek szerint az alábbi értékeket veszi fel (11. táblázat):

	Minimum érték	Maximum érték	Átlag
Összes Lendület csoport	14	26	19,8
MTA	14	26	19,7
Egyetemek	14	23	19,9
Élettudományok	15	23	19,6
Matematika és természettudományok	14	24	19,5
Bölcsészet- és társadalomtudományok	14	26	20,9

11. táblázat: Lendület csoportok kapcsolati rendszerének nagysága és heterogenitása

Előzetesen azt lehetett feltételezni, hogy a bölcsészet- és társadalomtudományok terén tevékenykedő csoportok kevesebb és kevésbé heterogén szakmai kapcsolattal rendelkeznek (kevesebb külföldi partner, vállalati kapcsolatok hiánya, stb.). Ennek ellenére a 11. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy gyakorlatilag *nincs tudományterületi különbség* a csoportok kapcsolati rendszerének kiterjedésében és heterogenitálásában, ami azt jelenti, hogy a humán tudományok Lendület csoportjai is integráns részei a tudományos közegnek. (A bölcsészet- és társadalomtudományok terén tevékenykedő csoportok közül mindössze kettő nem rendelkezik külföldi szakmai partnerrel, a többi esetben legalább néhány, de inkább több külföldi együttműködésről számoltak be a csoportvezetők.) Nincs kimutatható eltérés a befogadó intézmények típusa szerint sem.

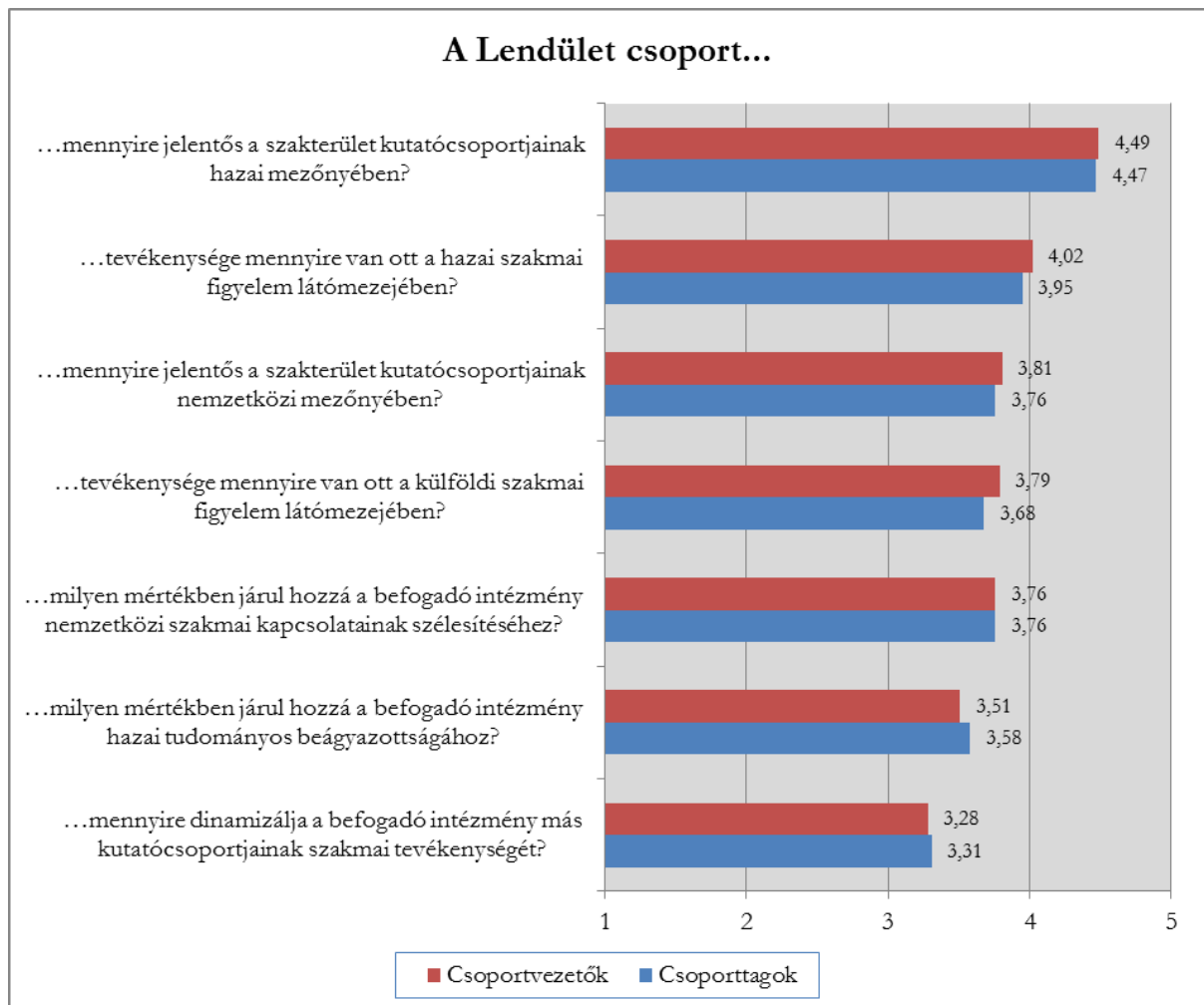
A szakmai kapcsolatok időbeli alakulása is kedvező képet mutat. A kapcsolatrendszer bővülése függ a Lendület csoport létrejöttének időpontjától, de még ezt az egyébként fontos szempontot figyelmen kívül hagyva is az állapítható meg, hogy nagyon csekély azon csoportok száma, melynek nem, vagy csak kis mértékben bővültek a hazai, illetve külföldi szakmai kapcsolatai (12. táblázat).

A csoport szakmai kapcsolatainak bővülése a Lendület csoport létrejötte óta...	Hazai partnerekkel	Külföldi partnerekkel
	Érintett csoportok száma (db)	
...jelentős volt	16	17
...közepes mértékű volt	22	17
...elhanyagolható volt	3	7

12. táblázat: Lendület csoportok szakmai kapcsolatbővülése

III.2.6 Lendület csoportok szakmai jelentősége

A Lendület csoportok jelentőségét mutatja, hogy tevékenységük mennyire van jelen a hazai és külföldi szakmai figyelem látómezejében. Ezt feltérképezhetjük objektív szempontok alapján (együttműködési hálózatok, közös publikációk stb.), jelen esetben ugyanakkor a csoportvezetőket és a csoporttagokat kértük meg arra, hogy ők saját maguk helyezték el Lendület csoportjukat különböző ismérvek szerint a tudományos szféra egyes szegmenseiben. A válaszok értékelésére 5 fokozatú skálát használtunk (1: „Kismértékben” → 5: „Kiemelkedő mértékben”), az eredményeket a 16. ábra mutatja be a skálapontszám-átlagok alapján.

16. ábra: A Lendület csoportok jelentőségének több szempontú értékelése

A Lendület csoport szakmai jelentőségének megítélésében – más, a Lendület program egészét érintő kérdésekkel ellentétben (ld. pl. a II.2, II.3, II.5 bekezdést) – a csoportvezetők és a csoporttagok véleménye nem különbözik jelentősen, gyakorlatilag egyformán ítélik meg a csoportok jelentőségét. A csoportvezetői vélemények igazolják az előzetes várakozásainkat, miszerint a Lendület csoportok hazai jelentősége és beágyazottsága igen kiemelkedő (a csoportvezetők szerint), emellett nemzetközi jelenlétük is erőteljes. A Lendület csoport befogadó intézmény tevékenységére, elfogadottságára gyakorolt hatása kapcsán ugyanakkor kissé kedvezőtlenebb kép rajzolódik ki.

Szakterületi különbségek a Lendület csoport jelentőségének megítélésében fellelhetők ugyan, de csak néhány kérdés esetében, ott sem túlzottan erőteljesen. Akkor tekintjük számottevőnek a különbséget, ha mind a csoportvezetők, mind a csoporttagok részéről fennáll a (kimutatható) különbség a skálapontszámok átlagértékeiben. Ennek megfelelően három esetben találtunk kimutatható eltéréseket:

- A Lendület csoport tevékenysége mennyire van ott a hazai szakmai figyelem látómezejében?
- A Lendület csoport milyen mértékben járul hozzá a befogadó intézmény hazai beágyazottságához?
- A Lendület csoport milyen mértékben járul hozzá a befogadó intézmény nemzetközi szakmai kapcsolatainak kiszélesítéséhez?

Mindhárom kérdés esetében a bölcsészet- és társadalomtudományok képviselői voltak kedvezőbb véleménnyel Lendület csoportjuk szerepéről, igazodva ezzel a korábban már kimutatott összefüggéshez (ld. II.2, II.3 bekezdéseket).

A befogadó intézmények szerinti különbségeket vizsgálva nem találunk olyan eltérést, mely a csoportvezetők és a csoporttagok válaszai alapján (skálapontszám-átlagok) egyaránt jelentős lenne. (Az akadémiai és egyetemi csoportok tagjainak véleménye az átlagok alapján gyakorlatilag megegyezik minden kérdésnél.) A csoportvezetők körében ugyanakkor találunk számottevő eltéréseket: az eltérően megítélt kérdések megegyeznek a fent bemutatottakkal, és mindegyik esetében az akadémiai Lendület csoportok vezetői vélekednek kedvezőbbben (nagyjából 0,5 pont eltérés a skálapontszám-átlagokban).

III.2.7 Hallgatók képzése

A Lendület csoportok, mint kiváló szakmai műhelyek, vonzzák a tanulmányaik különböző fázisában lévő hallgatókat. A megkérdezett csoportvezetők válaszai is ezt támasztják alá (13. táblázat):

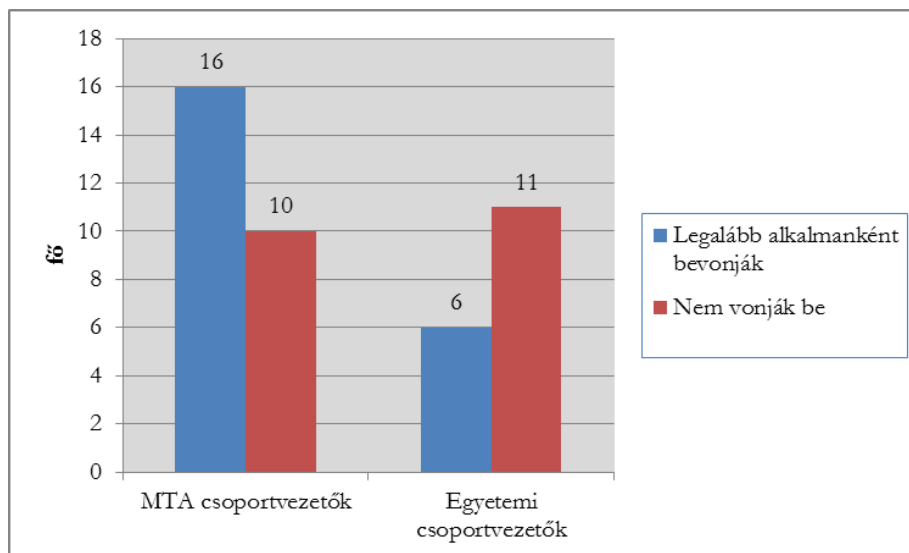
	Összesen (%)	MTA (%)	Egyetemek (%)
BSc/BA hallgatók képzése	83,7	84,6	82,4
MSc/MA hallgatók képzése	90,5	92,0	88,2
TDK-zó hallgatók felkészítése	82,9	80,0	87,5
PhD hallgatók képzése	97,7	96,2	100,0

13. táblázat: Lendület csoportok részvétele a hallgatók képzésében

A legfontosabb megállapítás az eredmények kapcsán, hogy az akadémiai Lendület csoportok ugyanolyan – igen magas – arányban vesznek részt a hallgatók képzésében *minden képzési szinten*, mint az egyetemi csoportok. A Lendület csoportok doktori képzésben – és ezen keresztül a kutatói utánpótlás „kitermelésében” – betöltött fontos szerepét jelzi, hogy (a válaszok alapján) összesen 38 sikeresen megvédett PhD disszertáció (témavezetés, vagy azzal egyenértékű szakmai támogatás) kötődik a csoportokhoz.

III.2.8 Beleszólás stratégiai K+F kérdésekbe

A Lendület csoportok – különösen a vezetői – mindenképpen a hazai kutatás-fejlesztés meghatározó szereplői. Éppen ezért feltételezhető, hogy a csoportvezetőket esetenként bevonják a stratégiai, általánosabb döntések meghozatalába. A csoportvezetők válaszai alapján jelentős eltérés állapítható meg e tekintetben az akadémiai és az egyetemi csoportok (vezetői) között (17. ábra):

17. ábra: Lendület csoportvezetők bevonása a stratégiai K+F döntéshozatalba

Az eredményekből természetesen nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, az azonban mindenképpen figyelemreméltó, hogy az akadémiai Lendület csoportvezetők mennyivel nagyobb számban számoltak be stratégiai döntéshozatalban való valamilyen szintű és gyakoriságú részvételtől (valószínűsíthetően az MTA, mint intézmény hatása, és nem az egyes csoportoktól, csoportvezetőktől függ).

III.2.9 Időarányos teljesítés

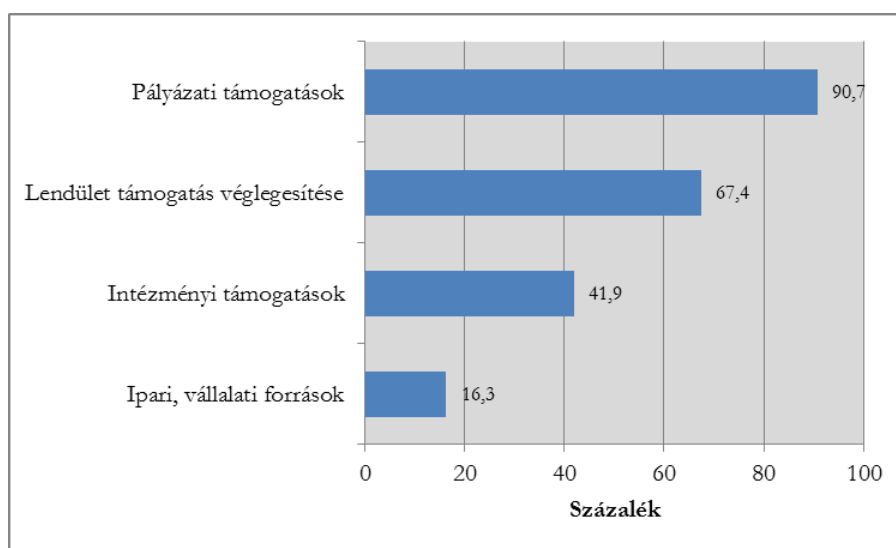
A Lendület csoportok eredményességének egyik fontos fokmérője, hogy milyen mértékben tudták a maguk elé kitűzött célokat időarányosan teljesíteni. Azért is fontos ez, mert az eredményesség vagy eredménytelenség függvényében a támogatás három év után a csoporttól megvonható, illetve a támogatási időszak letelte után véglegesíthető (beépítve a befogadó intézmény költségvetésébe). A csoportvezetők saját értékelése alapján a Lendület kutatócsoportok nagyobb részben vagy egészben teljesíteni tudták a csoportvezető pályázatában kitűzött kutatási célokat, mindössze egy fő számolt be kudarcról.

III.2.10 Lendület csoport finanszírozása a támogatási idő letelte után

A Lendület program egyik deklarált célkitűzése, hogy a nyertesek a támogatási időszak lejárta után is aktív kutatói és kutatásszervezési tevékenységet végezzenek. Ehhez mindenképpen szükséges, hogy már a támogatási időszak alatt is egyéb, az akadémiai támogatással megegyező nagyságrendű versenypályázati támogatást szerezzenek csoportjuk számára. A korábbi pályázati kiírásokban még nem volt konkrét megkötés erre vonatkozóan, csak ajánlott pályázatok voltak (OTKA, ERC, NSF, NIH), 2014-ben azonban már a kiírás alapján a pályázónak vállalnia kellett, hogy legkésőbb a

támogatási időszak végéig pályáznak az ERC valamelyik kategóriájában (Lendület I.: ERC Starting vagy Consolidator kategória, Lendület II.: ERC Consolidator vagy Advanced kategória).

Az általunk megkérdezett csoportvezetők 2010 és 2013 között nyerték el a Lendület támogatást, tehát nekik még nem feltétlenül kell ERC pályázatot benyújtaniuk a támogatási időszak végéig (ugyanakkor ajánlott, hisz a nagy összegű támogatás biztosíthatja a csoport további működését). Felmérésünk során megkérdeztük a csoportvezetőket, hogy milyen módon képzeli el a csoportjuk finanszírozását a Lendület támogatás lejárta után. (Azt gyakorlatilag minden csoportvezető evidensenek tartotta, hogy a kutatócsoportot fenn kell tartani a támogatási időszak letelte után is.) A válaszadók többsége (közel 80%-a) feltétlenül szükségesnek tartja a több lábbon állást, ők legalább kettő finanszírozási forrást jelöltek meg válaszaikban. Az egyes finanszírozási formák kiválasztási arányait mutatja a 18. ábra.

18. ábra: Támogatási formák kiválasztási gyakorisága

A Lendület csoportok támogatási időszak utáni fenntartásában a különböző pályázati források játszhatják a fő szerepet – nyilván ez összecseng a pályázati kiírásban megfogalmazottakkal. A Lendület támogatás véglegesítése jelenleg csupán az akadémiai csoportok számára lehetséges; e csoportok vezetői közül szinte mindenki bízik ennek megvalósulásában (kivétel: 1 fő). Az egyéb intézményi támogatások kapcsán már szkeptikusabbak a válaszadók: ezt az opciót csak a csoportvezetők kisebb része tartja elképzelhetőnek (befogadó intézményi különbségek nélkül). Fontos megemlíteni az ipari, vállalati források jelenlété is, melynek bár nem jelentős a részaránya, azt azonban mégis jelzi, hogy ez is az egyik lehetséges módja a csoportok további finanszírozásának (a matematika és természettudományok terén a csoportok több mint egyharmada jelezte, hogy számít ipari megrendelésekre, forrásokra).

III.2.11 Változtatás a kutatócsoport működésében

E kérdés segítségével arra kerestük a választ, hogy a támogatási időszak letelte után, a kutatócsoport fennmaradása esetén változtatna-e bármin annak működésével kapcsolatban a csoportvezető. A válaszok alapján megállapítható, hogy a csoportvezetők többsége (68%-a) megfelelőnek tartja a csoport működését, azon nem változtatna. A válaszadók fennmaradó egyharmada is inkább csak kisebb mértékben változtatna a csoport működésén, jelentősebb módosítást csak néhány fő venne véghez. Az esetleges kisebb vagy nagyobb mértékű változtatások az alábbi területeket érintenék:

- Kutatási irány
- Csoport összetétele és létszáma
- Csoporttagok bérezése
- Csoporttagok hosszú távú alkalmazásának biztosítása
- Csoporttagok számára nagyobb önállóság biztosítása

III.3 A Lendület kutatócsoport – Összegzés

A Lendület kutatócsoportok kapcsán általános és a saját csoportra vonatkozó kérdéseket is feltettünk a megkérdezetteknek, e blokkban főként a csoportvezetőknek. Általánosságban megállapítható, hogy a Lendület csoportok vonzerejét a magas színvonalú szakmai környezet és az előremutató kutatási témák biztosítják. A csoportok teljesítményének értékelésében széles körben elfogadottnak számítanak a tudományometriai mutatók. A konkrét kutatócsoportok kapcsán megemlíthetőek a csoportalakítás nehézségei, melynek oka egyrészt a megfelelő szakemberek hiánya, másrészt a kutatókért folyó nemzetközi verseny, harmadrészt pedig a nyugati bérszínvonaltól jelentősen elmaradó csoporttagi bérezés. Ennek ellenére a csoportvezetők jelentős részének sikerült kiváló kutatókat maguk köré gyűjtenie, elsősorban a hazai egyetemekről, doktori iskolákból, de mindenképpen meg kell említeni, hogy külföldről is jelentős számú kutató került be a Lendület csoportokba. A Lendület csoportok sikerességét, elismertségét jelzi, hogy döntő többségük igen kiterjedt szakmai kapcsolati rendszerrel rendelkezik – elsősorban tudományterületén belül –, melyben a külföldi partnerek szerepe legalább annyira jelentős, mint a hazaiaké. A széleskörű kapcsolatoknak köszönhetően a csoportok elismertsége, jelentősége is kiemelkedő, elsősorban itthon, de – talán kicsit kisebb mértékben – külföldön is. A csoportok működése kapcsán igen fontos kérdés, hogy a támogatási időszak letelte után sikerül-e további forrásokat találni a csoport fenntartására. Mivel már a pályázati kiírásban is szerepel a győztessel szemben támasztott követelmények között további, jelentős összegű pályázati támogatás megszerzése, ezért nem meglepő, hogy a megkérdezettek döntő többsége a támogatási időszak letelte után e forrásokból kívánja fenntartani csoportja működését. Jellemző ugyanakkor a több lábbon állás: a válaszadók döntő többsége a pályázati források mellett más eszközökkel is biztosítani próbálja a csoport további működését.

IV. Személyes kérdések

Ebben a kérdésblokkban a csoportvezetők és csoporttagok Lendület kutatócsoporthoz kapcsolódó személyes motivációit, karrierút-állomásait és jövőbeli terveit mutatjuk be. A kérdések az alábbi témákat érintik:

- Pályázás (Lendület támogatásra vagy Lendület csoporttagi pozícióra)
- Külföldi tapasztalatok
- Személyes szakmai kapcsolatok
- Személyes produktivitás
- További munkahelyek
- Egyéb, a fenti kategóriákba be nem sorolható kérdések (2 db)

A kérdések jelentős részét a csoportvezetőknek és a csoporttagoknak is feltettük, ahol tehát lehetséges, az eredményeket is ilyen bontásban közöljük.

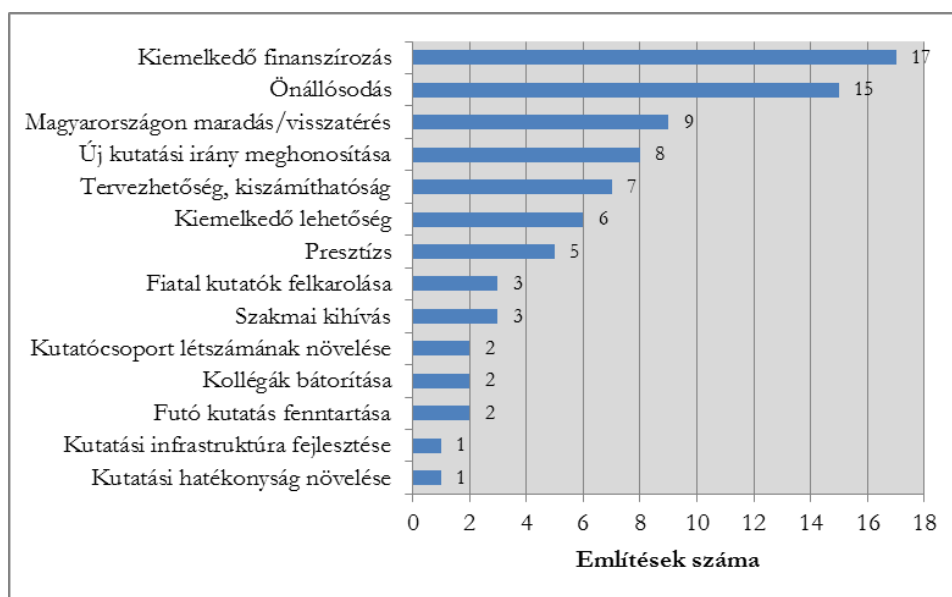
A IV. fejezet második felében a csoporttagokra fókuszálunk; elsősorban a Lendület csoportba kerülés, az ott betöltött szerep és a szakmai fejlődés kérdését vizsgáljuk meg.

IV.1 Pályázás

A Lendület támogatás megpályázása kapcsán vizsgáltuk a motivációk alakulását, a pályázás sikerességének összetevőit és azt, hogy a csoportvezetők milyen korábbi pozícióból nyújtották be pályázatukat. Nem csak a csoportvezetők, hanem a csoporttagok Lendület csoportba kerülésének körülményeit is feltártuk e kérdésblokk segítségével.

IV.1.1 Motiváció

A Lendület támogatás megpályázásában sokféle motiváló tényező játszott szerepet. Az esetek túlnyomó részében a későbbi csoportvezetők több dolog együttes hatása miatt döntöttek úgy, hogy benyújtják pályázatukat. A motivációkra vonatkozó kérdésre összesen 40 csoportvezető válaszolt, a nyitott kérdésre adott válaszaikat a kódolás során összesen 14 kategóriába soroltuk. A motivációs tényezők említési gyakoriságát mutatja a 19. ábra.

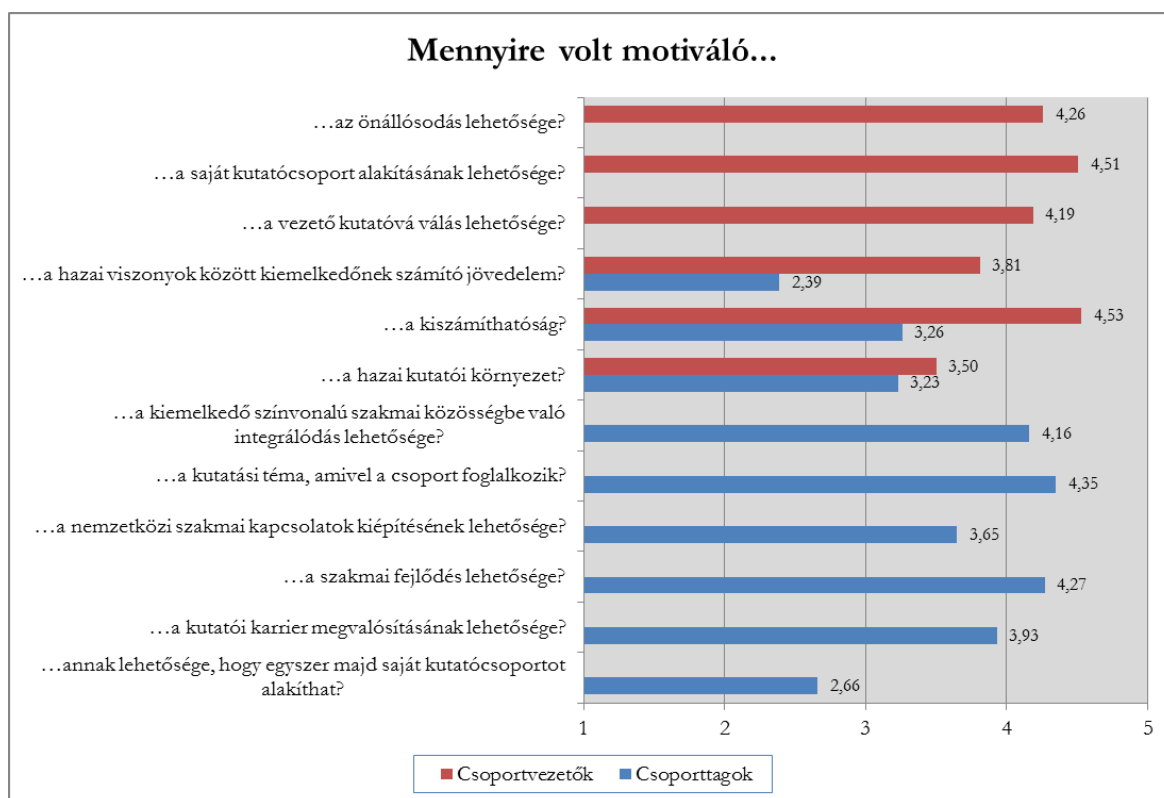

19. ábra: A Lendület pályázás motivációs tényezői

A Lendület támogatás megpályázásában két fontos tényező említhető elsőként: a kiemelkedő finanszírozás és az önállósodás szerepe tűnik legfontosabbnak. E két tényezőt – külön-külön – a válaszadók közel 40%-a említette fontos motivációs tényezőként. Szintén figyelemreméltó, hogy a válaszadók közel negyede számára fontos motivációs tényező volt, hogy a Lendület program segítségével haza tudtak térni Magyarországra, illetve itthon tudtak maradni.

Az elemszámok korlátozottsága miatt befogadó intézmény típusa és tudományterület szerinti összehasonlítást nem végzünk, a kevés számú adat alapján is megállapítható ugyanakkor, hogy jelentős különbség nem áll fenn a motivációs tényezők említési gyakoriságában.

A motivációk vizsgálata során zárt kérdéseket is alkalmaztunk, melyek során a válaszadóknak öt-fokozatú skálán kellett értékelni, hogy az adott tényező mennyire játszott fontos szerepet a Lendület támogatás megpályázásában (1: „Egyáltalán nem” → 5: „Kiemelkedő mértékben”). Ez esetben már nem kizárólag a csoportvezetőket kérdeztük meg, hanem bizonyos kérdések kapcsán a csoporttagokat is (illetve 6 alkérdés esetében csak őket). A kérdések kiértékelését a skálapontszám-átlagok összehasonlításával végezzük (20. ábra).

20. ábra: Motivációs tényezők hatása

A csoportvezetőket a Lendület támogatás megpályázása során legerősebben a kiszámíthatóság és a saját kutatócsoport felállításának lehetősége motiválta. Szintén erős motivációs tényezőnek számít még az önállósodás és a vezető kutatóvá válás lehetősége is. E négy esetben a skálapontszám-átlagok 4 feletti, ami mindenképpen az említett tényezők erős hatását mutatja. Azt lehet összefoglalóan mondani, hogy a legerősebben ható tényezők közül ez utóbbi három a kutatói életpálya szempontjából is igen fontos előrelépés, illetve jelen esetben motiváció (saját kutatócsoport, önállósodás, vezető kutatóvá válás).

A kiemelkedő jövedelem a skálapontszám-átlagok alapján a kevésbé fontos motivációs tényezők közé tartozik. Ez látszólag ellentmond az előző, nyitott kérdés segítségével felállított motivációs rangsornak (19. ábra), ám ott nem a „jövedelem”, hanem az általánosabb „kiemelkedő finanszírozás” kategória szerepel. Ez arra utal, hogy a csoportvezetők számára a kutatások finanszírozhatósága fontosabb, erőteljesebb motiváló tényező volt a Lendület támogatás megpályázása során, mint a személyes jövedelmi viszonyok (kedvező) alakulása.

A csoporttagok esetében ugyanúgy megállapíthatók bizonyos fontos motivációs tényezők, mint a csoportvezetők esetében, azzal a különbséggel, hogy amikor a csoporttagok megpályázzák a kutatócsoportot, addigra már a csoportvezető elnyerte a támogatást, és konkrét elképzeléssel rendel-

kezik egyrészt a kutatási irányról, másrészt arról, hogy milyen szakemberekre van ennek megvalósításához szüksége. A csoporttagok esetében ennek megfelelően olyan szakmai jellegű motivációs tényezők a legfontosabbak (skálapontszám-átlag 4 feletti), mint a vonzó kutatási téma, a szakmai fejlődés lehetősége és a szakmai közösséghez való csatlakozás.

Három kérdést – tulajdonképpen kontrollként – mind a csoportvezetőknek, mind a csoporttagoknak feltettünk. Természetesen az összehasonlításnál figyelembe kell venni, hogy a kérdések a két válaszadói csoport esetében más-más időpillanatra vonatkoznak: a csoportvezetők esetében a Lendület támogatás megpályázása, a tagok esetében pedig már egy alakulófélben lévő kutatói team szabad pozíciójára történő pályázás (vagy a csoportvezetői felkérés) idejére. A három közös kérdés közül kettő esetében a csoporttagok megítélése erősen eltér a csoportvezetőktől – a jövedelmi viszonyok és a kiszámíthatóság jóval kevésbé motiválta őket a csoporttagi pozíció megszerzése kapcsán, mint a csoport vezetőit a Lendület támogatás megpályázása során. Ennek részben már ismertettük az egyik okát, miszerint a csoporttagok bérezése nem olyan kiemelkedő, hogy az a többség számára komoly vonzerőt jelentsen (ld. III.1.1 fejezet). A jövedelem, mint motivációs tényező megítélése kifejezetten kedvezőtlen a csoporttagok körében (skálapontszám-átlag: 2,39). A kiszámíthatóság kérdése is máshogy értelmezhető a csoporttagok számára, hisz az ötéves támogatási időszak a kutatócsoport finanszírozására vonatkozik, nem pedig a személyi állomány állandóságára.

A megvizsgált motivációs tényezőkben – azok jelentőségét tekintve – a befogadó intézmény típusa és tudományterület szerint nincs jelentős eltérés.

IV.1.2 A sikeres pályázás és kutatói munkásság

A kizárólag csoportvezetők számára feltett kérdés arra próbál választ kapni, hogy a Lendület támogatás odaítélésében mekkora súlya volt a megkérdezettek szerint a következő tényezőknek:

- Korábbi kutatói munkásság elismerése
- Jövendőbeli sikerekbe vetett bizalom
- Új kutatási irány meghonosítása

A korábbi munkásság elismerése kézenfekvő, ennek a megkérdezettek néhány kivételtől eltekintve kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak (40 fő; 93,0%). Emellett szintén igen magas azok aránya, akik a jövőbeli sikerekbe vetett bizalmat is fontosnak vélték sikeres pályázatuk kapcsán (36 fő; 83,7%). Az új kutatási irány meghonosításának már kisebb mértékben tulajdonítanak jelentős szerepet a csoportvezetők a sikeres pályázatuk kapcsán (21 fő; 48,8%), noha a Lendület program egyik fő célkitűzése éppen az új, előremutató kutatási irányok támogatása. Ez utóbbi tényező megítélésében jelentősebb eltérések mutatkoznak a befogadó intézmény típusa, illetve tudományterületek szerint, s bár az elemszámok korlátozottsága miatt a százalékos különbségek bemutatásától eltekintünk, az eltérés irányát azonban mindenképpen érdemes rögzíteni. Eszerint az előremutató kutatási irány meghonosításának sikeres pályázásban betöltött jelentőségét fontosabbnak látják *a.)* befogadó intézmény típusa szerint az akadémiai csoportvezetők; *b.)* tudományterületek szerint pedig a matematika és természettudományok, valamint a bölcsészet- és társadalomtudományok képviselői.

IV.1.3 Korábbi pozíció

A csoportvezetők és csoporttagok számára is feltett kérdés azt hivatott feltárni, hogy a Lendület pályázás (csoportvezetők), illetve Lendület kutatócsoportba kerülés (csoporttagok) előtt a válaszadók milyen jellegű pozíciókban voltak. A korábbi, Lendület csoport előtti pozíciókat mutatja be a 14. táblázat. (Érdemes a csoporttagok esetében összehasonlítani ezeket az értékeket a III.2.3 bekezdésben bemutatottakkal. Ott az összes, csoportvezetők által számba vett kutatócsoport-tag Lendület

csoport előtti pozíciója került bemutatásra, a 14. táblázatban pedig a kérdőívet kitöltőké, a leggyakoribb válaszkategóriákban azonban nincs eltérés.)

	Csoportvezetők (fő)	Csoporttagok (fő)
Ugyanazon kutatóhelyen más kutatócsoport (már korábban is meglévő csoport esetében ugyanazon kutatócsoport)	25	40
(Más) hazai akadémiai kutatóhely	2	8
(Más) hazai egyetemi kutatóhely	10	23
Külföldi egyetemi vagy akadémiai kutatóhely	6	10
Hazai egyetemi graduális vagy doktori képzés	0	36
Külföldi egyetemi graduális vagy doktori képzés	0	2
Hazai vállalati szféra	0	3
Külföldi vállalati szféra	0	1
Egyéb pozíció	0	9
ÖSSZESEN	43	132

14. táblázat: Lendület csoport előtti pozíciók

A csoportvezetők többsége (25 fő) a Lendület támogatás megpályázása előtt is ugyanabban az intézményben dolgozott, ahol később kutatócsoportját létre hozta. Szintén említést érdemlő a más egyetemről (10 fő), illetve külföldi kutatóhelyről pályázók száma (6 fő). A külföldről érkezők többségének „kapóra jött” a Lendület program, hisz korábban is tervezték már a hazatérést. A csoporttagok esetében szintén az azonos kutatóhely áll az első helyen, mint rekrutációs bázis (40 fő), de jelentős a száma az egyetemek doktori iskoláiból (kisebb számban graduális képzéseiből), illetve az egyetemi kutatóhelyekről érkezőknek. (Megjegyzés: az „ugyanazon kutatóhely” lehet akadémiai és egyetemi kutatóhely egyaránt, annak függvényében, hogy a megkérdezett csoportja milyen típusú intézményben működik.)

A csoporttagok esetében megjelenő „egyéb pozíciók” közül a közgyűjteményi, illetve különböző állami intézményekben betöltött korábbi állásokat lehet kiemelni.

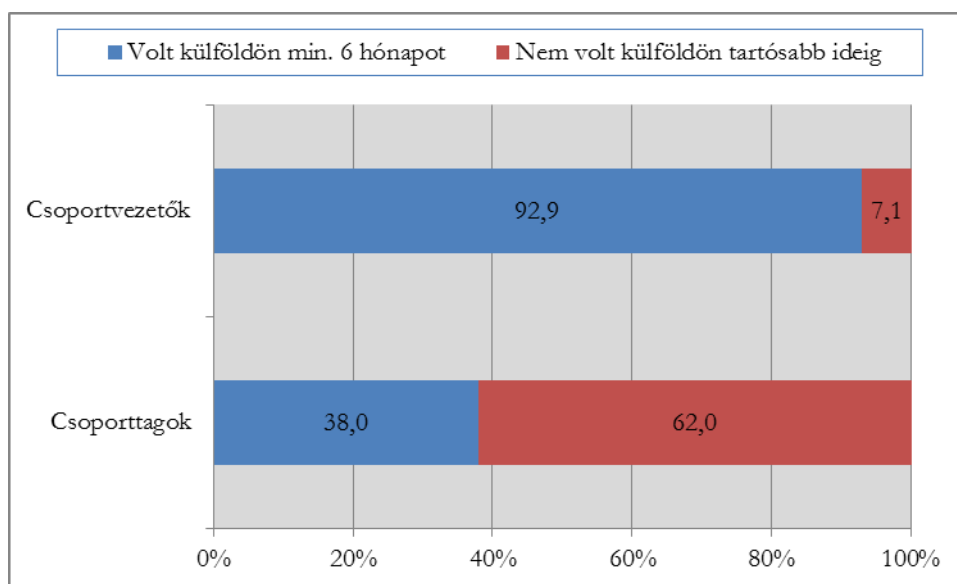
Befogadó intézmény típusa szerint semmilyen érdemleges különbséget nem lehet kimutatni a korábbi pozíciók megoszlásában. Tudományterületek szerint a csoporttagok körében tapasztalható jelentősebbnek mondható eltérés: az élettudományok terén alulreprezentáltak a doktori képzésből érkező csoporttagok, szemben a bölcsészet- és társadalomtudományok képviselőivel, akik az átlagosnál nagyobb arányban érkeztek a Lendület kutatócsoportokba doktori iskolákból. A humán tudományok terén ugyanakkor alulreprezentált a korábban is ugyanabban az intézményben kutatók aránya, tehát a csoportba kerüléssel kapcsolatos intézményváltás gyakorisága esetükben a legjelentősebb (kutatói mobilitás).

IV.2 Külföldi tapasztalatok

A kutatói életpálya természetes velejárója a külföldi tapasztalatszerzés. Erre sor kerülhet az egyetemi évek alatt, de a kutatói életpálya későbbi szakaszában is. Ez utóbbi esetben, tehát a kutatókért folyó versenyben a jobb feltételeket biztosító közeg előnyben van a kiváló kutatók megszerzésében. A Lendület program egyik fő célja is az, hogy hazánkban kiemelkedő feltételeket tudjon biztosítani a kiváló kutatók számára, s haza tudja őket csábítani, illetve meg tudja akadályozni külföldre távozásukat. A kiemelkedő kutatók esetében – amilyenek a Lendület csoportvezetők – gyakorlatilag kézenfekvő, hogy pályájuk valamely (korai) szakaszában hosszabb időt külföldön töltenek el.

IV.2.1 Külföldön eltöltött idő

A megkérdezett csoportvezetők döntő többsége jelezte, hogy szakmai pályafutása alatt (a hallgatói időszakot is beleértve) legalább egy alkalommal, legalább 6 hónapot összefüggően külföldön töltött. A csoporttagok körében ez az arány jóval csekélyebb (21. ábra).

21. ábra: Huzamosabb idejű szakmai jellegű külföldi tartózkodás

A külföldi tapasztalatszerzés terén egyedül a csoporttagok körében áll fenn kimutatható különbség, tudományterületek szerint. Az élettudományok esetében a csoporttagok alig több mint egynegyede (26,5%) rendelkezik külföldi szakmai tapasztalattal, ugyanakkor a másik két területen a csoporttagok közel fele töltött már hosszabb időt külföldön kutatói és/vagy hallgatói pályája során (matematika és természettudományok: 44,2%; bölcsészet- és társadalomtudományok: 45,2%).

A külföldön eltöltött idő hossza is igen sokatmondó: a hallgatói időszakban megszokott fél-egy éves, ösztöndíjak által finanszírozott külföldi tartózkodás jelenti az egyik, a 10 évet meghaladó, életpálya szempontjából igen hosszú időnek számító távollét a másik végletet (15. táblázat).

Összesített külföldi tartózkodás...	Csoportvezetők	Csoporttagok
...átlaga (hónap)	56,4	40,5
...minimuma (hónap)	12	6
...maximuma (hónap)	168	360
...mediánja (hónap)	40	24,5
...szórása (hónap)	39,8	55,1

15. táblázat: A külföldi tartózkodás csoportjellemzői

Az összesített külföldi tartózkodás átlagos időtartama befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint a következőképpen alakul (16. táblázat):

	Csoportvezetők	Csoporttagok
MTA	65,6	45,2
Egyetemek	44,3	31,6
Élettudományok	57,8	14,6
Mat. és termtud.	57,2	55,4
Bölcsészet- és társ.tud.	51,0	38,1

16. táblázat: Összesített külföldön tartózkodás átlagos időtartama

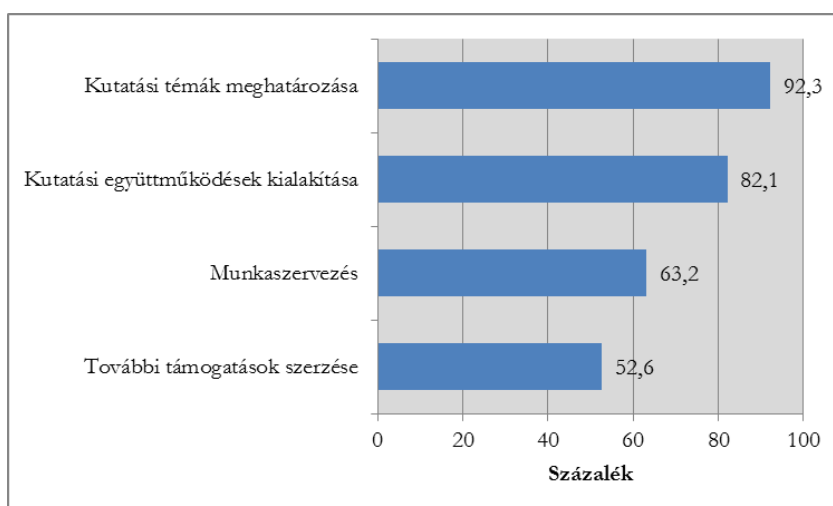
Külföldön eltöltött idő alakulása befogadó intézmény típusa szerint: mind a csoportvezetők, mind a csoporttagok esetében megfigyelhető az akadémiai csoportok „előnye”, azaz csoportvezetői és csoporttagjai összességében hosszabb külföldi szakmai tapasztalattal rendelkeznek. Tudományterületek szerint a csoportvezetők között nincs érdemleges különbség, a csoporttagok külföldi tartózkodásának összesített időtartamában viszont jelentős eltérések állnak fenn: legkevesebb időt az élettudományok, legtöbbet a matematika- és természettudományok képviselői töltöttek el külföldön.

IV.2.2 Külföldön szerzett tapasztalatok hasznosítása

A külföldön szerzett tapasztalatok hasznosításának mértékét eltérő kérdések segítségével állapítottuk meg a csoportvezetők és a csoporttagok körében. A csoportvezetők esetében a hasznosulás több terepére is kitértünk, egyenként felmérve, hogy külföldi tapasztalataikat miként tudják hasznosítani a következő területeken:

- Kutatási témák meghatározása
- Kutatási együttműködések kialakítása
- További támogatások megszerzése
- Munkaszervezés

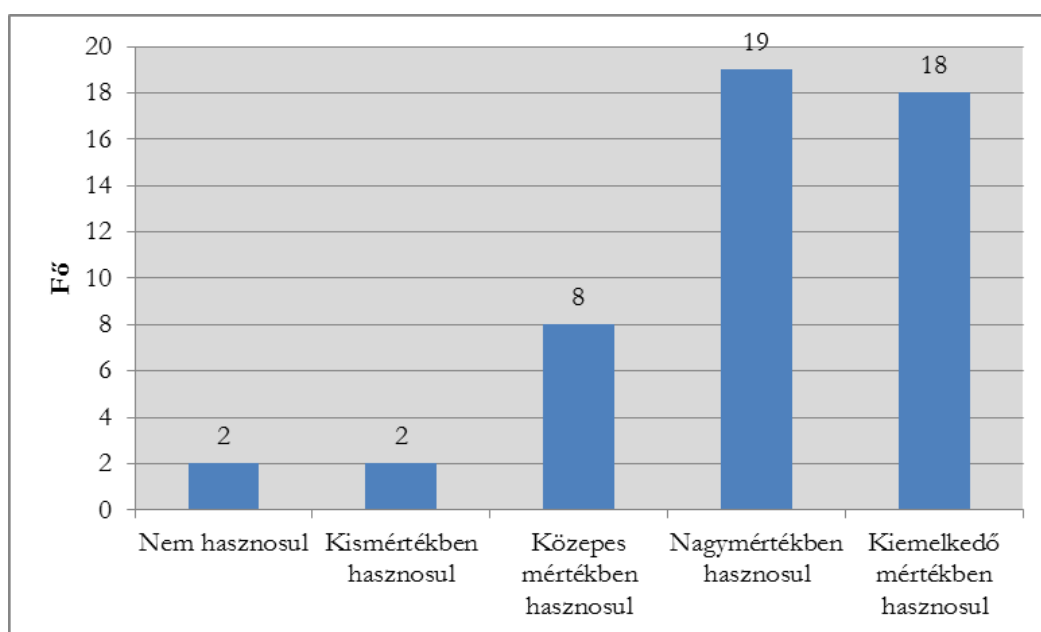
A külföldi tapasztalatok hasznosításának mértékét háromfokozatú skála segítségével értékeltük (1: „Elhanyagolható mértékben” → 3: „Jelentős mértékben”); a 22. ábra azoknak az arányát mutatja, akik jelentős mértékben tudták kamatoztatni e tapasztalataikat.

22. ábra: Külföldi tapasztalatok hasznosítása különböző területeken (csoportvezetők)

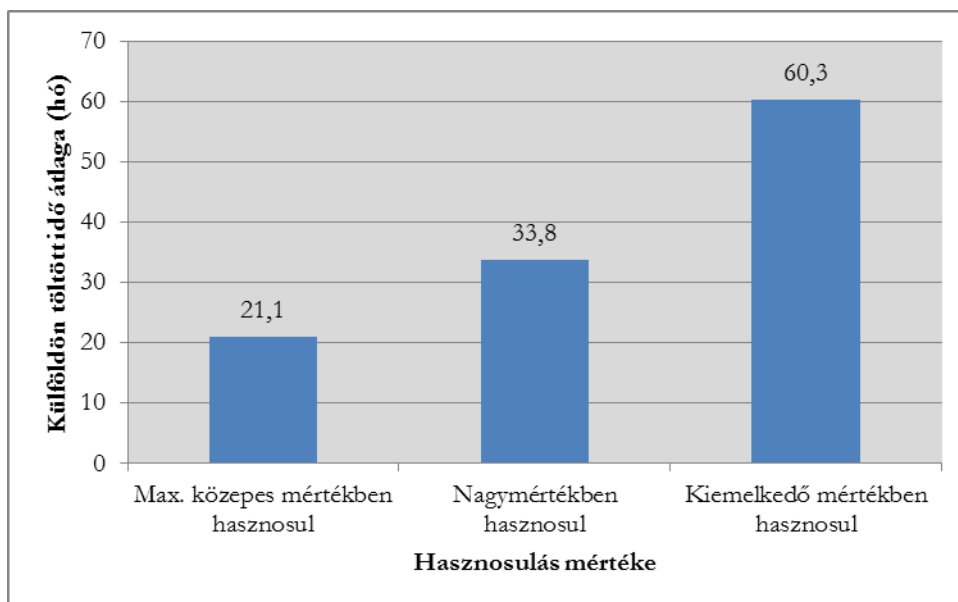
Látható, hogy a csoportvezetők túlnyomó hányada, főként a kutatással közvetlenül összefüggő területeken jelentős mértékben tudja hasznosítani külföldi tapasztalatait. A munkaszervezés, illetve további támogatások terén ez az arány alacsonyabb, de még mindig meghaladja az 50%-ot. Az alacsony elemszámok miatt a befogadó intézmény típusa és a tudományterületek szerinti különbségeket csak nagy vonalakban ismertetjük: az egyetlen kimutatható, erősebb különbség (mely még az alacsony elemszámok esetén is szignifikánsnak tűnik) a befogadó intézmények viszonylatában áll fenn. Eszerint az akadémiai csoportvezetők körében jóval magasabb azok aránya, akik külföldi tapasztalataikat nagy hatásfokkal tudják hasznosítani a további támogatások megszerzése terén (nagyjából a releváns válaszadók 70%-a), míg az egyetemi csoportok esetében ez az arány jóval csekélyebb (mintegy 30%).

A csoporttagok esetében arra kérdeztünk rá, hogy mennyire tudják kamatoztatni külföldön szerzett tapasztalataikat kutatás terén a Lendület csoportban. Mivel a csoporttagok kisebb része rendelkezik csak külföldi tapasztalatokkal (ld. IV.2.1 fejezet), ezért ez esetben a százalékos megoszlás helyett az egyes kategóriák nyers elemszámait tüntetjük fel (23. ábra).

23. ábra: Külföldi tapasztalatok hasznosítása a kutatási tevékenység terén (csoporttagok)

Összességében megállapítható, hogy a csoporttagok háromnegyede kutatás terén a külföldi tapasztalatait nagymértékben vagy kiemelkedő mértékben tudja hasznosítani. Jelentősebb különbségek sem a befogadó intézmény típusa, sem tudományterületek szerint nem mutathatók ki, összefüggésbe hozható ugyanakkor a külföldi tapasztalatok hasznosításának mértéke a kint tartózkodás összesített időtartamával (24. ábra).

24. ábra: Külföldi tapasztalatok hasznosításának mértéke és külföldön eltöltött idő összefüggése

A viszonylag jelentős különbségek jelzik – alacsony elemszámok mellett is –, hogy a külföldön eltöltött idő pozitívan befolyásolja az ott realizálódott szakmai tudás, tapasztalat mennyiségét, Lendület csoportbeli felhasználhatóságát.

IV.3 Személyes szakmai kapcsolatok

A kutatók szakmai kapcsolatai két szempontból is fontosak: a csoportvezetők (és csoporttagok) szakmai kapcsolatrendszere jelentős erőforrás a Lendület csoport számára, ugyanakkor működése során „zászlóshajó” szerepénél fogva az hatékonyan tudja mind a csoportvezető, mind a csoport (-tagok) szakmai kapcsolatrendszerét tovább bővíteni. A kapcsolatok alakulását két kérdés segítségével vizsgáltuk: a csoportvezetők körében felmértük, hogy a Lendület csoport létrejötte óta hogyan bővült hazai és külföldi kapcsolatrendszerük, illetve mindkét célcsoport kapcsán bemutatjuk, hogy milyen hatékonysággal tudják kamatoztatni korábbi kapcsolatrendszerüket a kutatócsoport munkája során.

IV.3.1 Személyes szakmai kapcsolatok bővülése

A Lendület kutatócsoportok szakmai kapcsolatainak alakulását a III.2.5 fejezetben már részletesen bemutattuk, most elsősorban a csoportvezetők *személyes* szakmai kapcsolatainak alakulására szeretnénk kitérni (17. táblázat).

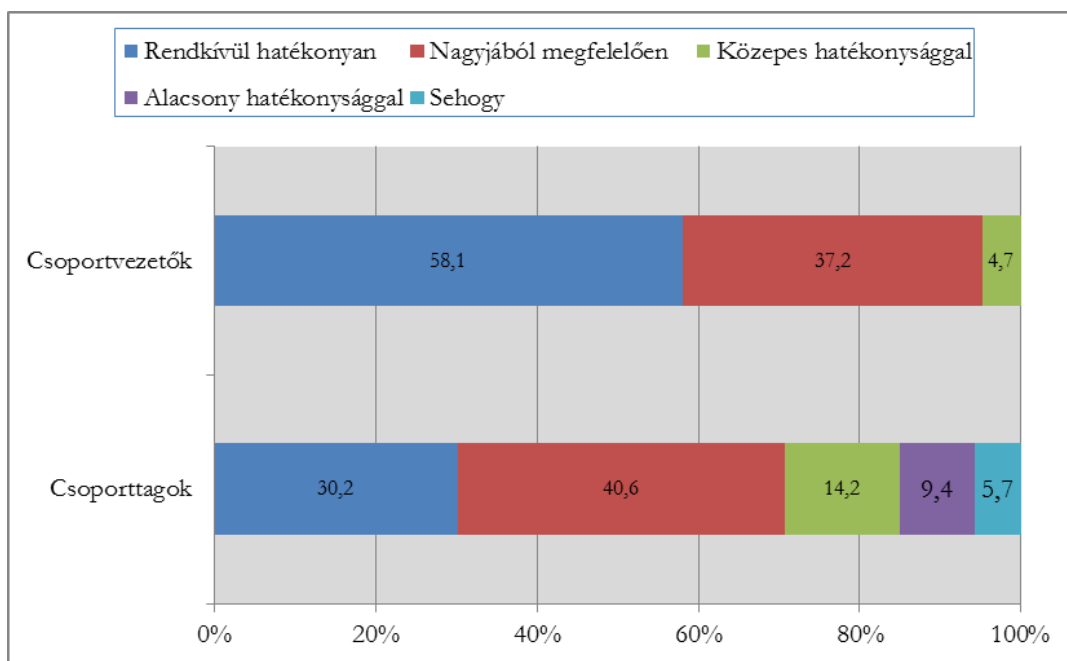
Személyes szakmai kapcsolatok bővülése a Lendület csoport létrejötte óta...	Hazai partnerekkel	Külföldi partnerekkel
	Érintett csoportvezetők száma (fő)	
...jelentős mértékű volt	16	15
...közepes mértékű volt	22	20
...elhanyagolható mértékű volt	4	7

17. táblázat: Személyes szakmai kapcsolatok bővülése

Mivel a megkérdezetteknek a Lendület csoport létrejöttéhez képest kellett a szakmai kapcsolatok bővülését értékelni, ezért nyilván a csoport létrejöttének időpontja nem elhanyagolható tényező, ám ennek figyelmen kívül hagyása mellett is láthatjuk, hogy a válaszadók döntő többségének legalább közepes mértékben bővült a szakmai kapcsolatrendszere. A csoport (ld. 12. táblázat) és a csoportvezető szakmai kapcsolatrendszerének bővülése erős pozitív korrelációt mutat egymással, ami végső soron arra utal, hogy a szakmai kapcsolatok nehezen választhatók szét személyes és csoportkapcsolatokra; mindez a csoportvezető és a csoport erős szakmai integrációját jelzi.

IV.3.2 Korábbi szakmai kapcsolatok hasznosítása

Mivel e kérdést a csoportvezetőknek és a csoporttagoknak is feltettük, ezért lehetőség nyílik az összehasonlításra. A csoporttagok mintegy ötöde (19,7%) nyilatkozott úgy, hogy korábban nem voltak szakmai jellegű kapcsolataik; ők azok, akik kutatói pályájukat a Lendület csoportban (illetve ahhoz szorosabb-lazább szálakkal kapcsolódva) kezdik (átlagéletkoruk mindössze 29 év). A csoportvezetők és a szakmai kapcsolatokkal korábbról rendelkező csoporttagok összehasonlítását a 25. ábra mutatja be.

25. ábra: Milyen hatékonysággal tudják kamatoztatni korábbi szakmai kapcsolataikat a Lendület csoportban?

A csoportvezetők – ahogy azt valószínűsíteni lehetett – kimagasló hatékonysággal kamatoztatják korábbi kapcsolataikat a Lendület csoportban, ami azért is fontos, mert nemzetközi kapcsolatrendszerük bevonása rendkívül pozitív hatással lehet a Lendület csoport (és rajta keresztül tulajdonképpen az egész hazai kutatói szféra) nemzetközi kutatói közegbe integrálódására (együttműködések kutatási, publikációs területeken és a forrásteremtésben).

Befogadó intézmény típusa szerint a válaszok megoszlásában nincs kimutatható különbség, tudományterületek szerint azonban megállapíthatóak eltérések: a korábbi szakmai kapcsolatait rendkívül hatékonyan kihasználók aránya az élettudományokat képviselő csoportvezetők körében alacsonyabb (45,0%), a matematika és természettudományok terén magasabb az átlagnál (73,3%). (Hangsúlyozandó, hogy az eltérések számszerűsítése az alacsony elemszámok miatt csak tájékoztató

jellegű!) A csoporttagok esetében a nagyobb elemszámok miatt egyértelműbben rajzolódnak ki a fennálló különbségek. Eszerint a bölcsészet- és társadalomtudományok terén a csoporttagok jóval hatékonyabban tudják korábbi kapcsolataikat kamatoztatni, mint a másik két tudományterület képviselői. (A korábbi szakmai kapcsolataikat rendkívül hatékonyan kamatoztató csoporttagok aránya a bölcsészet- és társadalomtudományok terén 44%, a másik két tudományterületen 17-19%.) A korábban szakmai kapcsolatokkal nem rendelkezők aránya is a bölcsészet- és társadalomtudományok esetében a legalacsonyabb (12,5%).

IV.4 Személyes tudományos teljesítmény

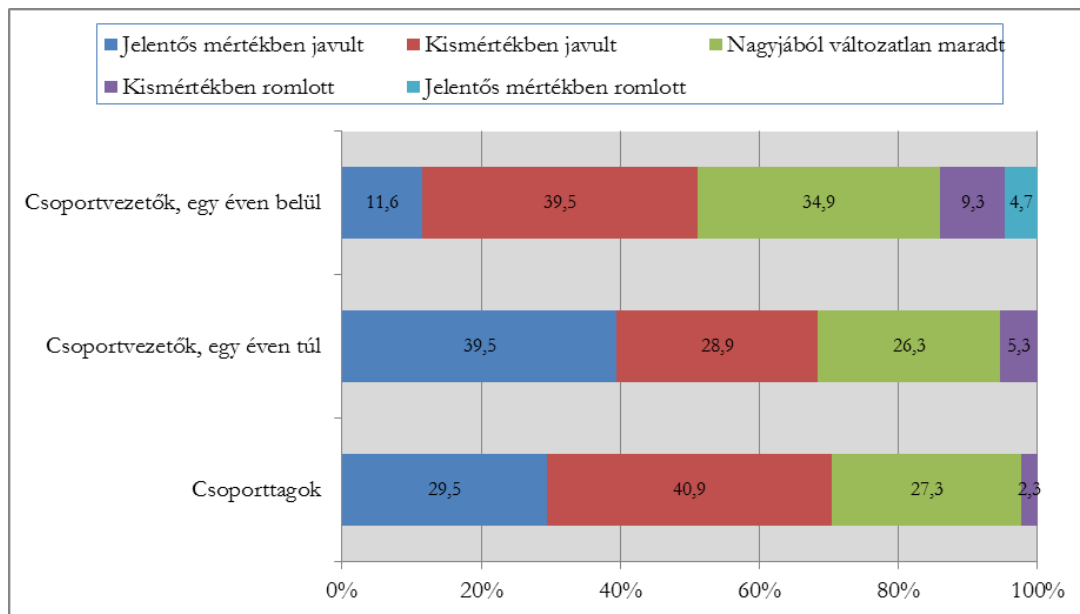
E kérdésblokkban azt vizsgáljuk, hogy a Lendület csoport létrejötte eredményezett-e bármilyen változást a csoportvezetők és a csoporttagok tudományos teljesítményében. Ezt egyrészt a produktivitás változásával, másrészt az idézettség alakulásával derítjük fel. Hangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy az idézettségben bekövetkező változások több – tudományterületenként eltérő hosszúságú – időt igényelnek, mint amióta a Lendület csoportok egy jelentős része működik, ezért az eredmények az idézettség változásával kapcsolatban csak tájékoztató jellegűek.

IV.4.1 Produktivitás változása

A csoportvezetők tudományos produktivitásának változását két kérdés segítségével mutatjuk be. Eltérés a viszonyítási időben mutatkozik meg:

- Hogyan alakult a személyes tudományos *produktivitás közvetlenül a Lendület támogatás elnyerését követően?*
- Hogyan alakult a személyes tudományos produktivitás *később, a Lendület támogatás elnyerését követő egy éven túl?*

Hipotézisünk az volt, hogy a csoportvezetők energiáját a támogatás elnyerését követően elsősorban a kutatócsoport megszervezése, a megfelelő munkatársak megtalálása köti le. Ennek megfelelően azt lehetett feltételezni, hogy a csoportvezetők produktivitása (publikálás, konferencia előadások stb.) az első egy évben nem javul, sőt, esetleg még csökken is bizonyos mértékben, majd a következő évben jelentősebb növekedésnek, javulásnak indul. A csoporttagok esetében ugyanezt a kérdés egy általánosabb időpontra vonatkoztatva tettük fel; azt kellett meghatározniuk, hogy a Lendület csoporttagság óta változott-e valamilyen irányban a tudományos produktivitásuk. Az ő esetükben a csoportszervezés miatti esetleges stagnálással vagy visszaeséssel nem kell számolni. Az eredményeket a 26. ábrán mutatjuk be.

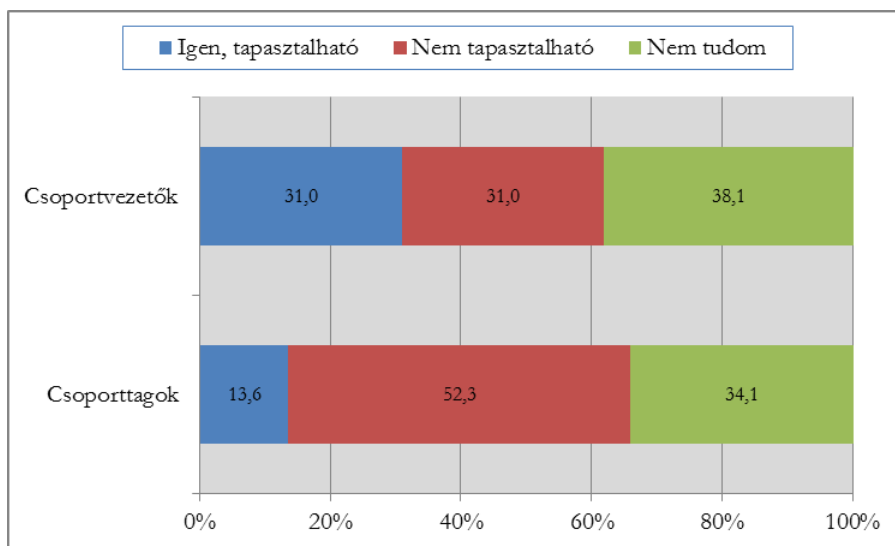

26. ábra: Csoportvezetők és csoporttagok produktivitásának alakulása a Lendület támogatás elnyerését követően

Egy éven belül a megkérdezett csoportvezetők felének nem javult, vagy csökkent a produktivitása, az egy éven túli időszakban ennek aránya már csak alig 30%. Legnagyobb változás a két időpont viszonyában a tudományos produktivitásában jelentős javulást elérők arányában mutatkozik: a Lendület csoport létrehozását követő évben e kategóriába tartozó csoportvezetők aránya mindössze 10% körüli, egy éven túl viszonyt már 40%. A csoporttagok tudományos produktivitásának változása párhuzamba állítható a csoportvezetők egy éven túli produktivitás-bővülésével (a *javulás*, valamint a *csökkenés-stagnálás* aránya megegyezik), különbség mindössze a javulás mértékében fedezhető fel – e téren a csoportvezetők némileg kedvezőbb helyzetben vannak. Befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint a csoportvezetők és a csoporttagok esetében sem állapítható meg jelentősebb eltérés a produktivitás alakulásában.

IV.4.2 Idézettség alakulása

Az idézettség kapcsán feltételezhető, hogy hosszú távon mind a csoportvezetők, mind a csoporttagok esetében is javulás figyelhető majd meg e téren, mivel a Lendület csoportok tudományos közegbe való integráltsága (ld. III.2.5 fejezet) jelentősnek mondható. Mivel azonban az idézettség Lendület programhoz kapcsolható növekedése néhány év átfutási időt igényel (csoport kialakítása → kutatások elvégzése → eredmények publikálása → cikk idézése), ezért a felmérésünk alapján kialakuló kép (mely a megkérdezettek önbevallásán alapul) csak *tájékoztató jellegű* (27. ábra).

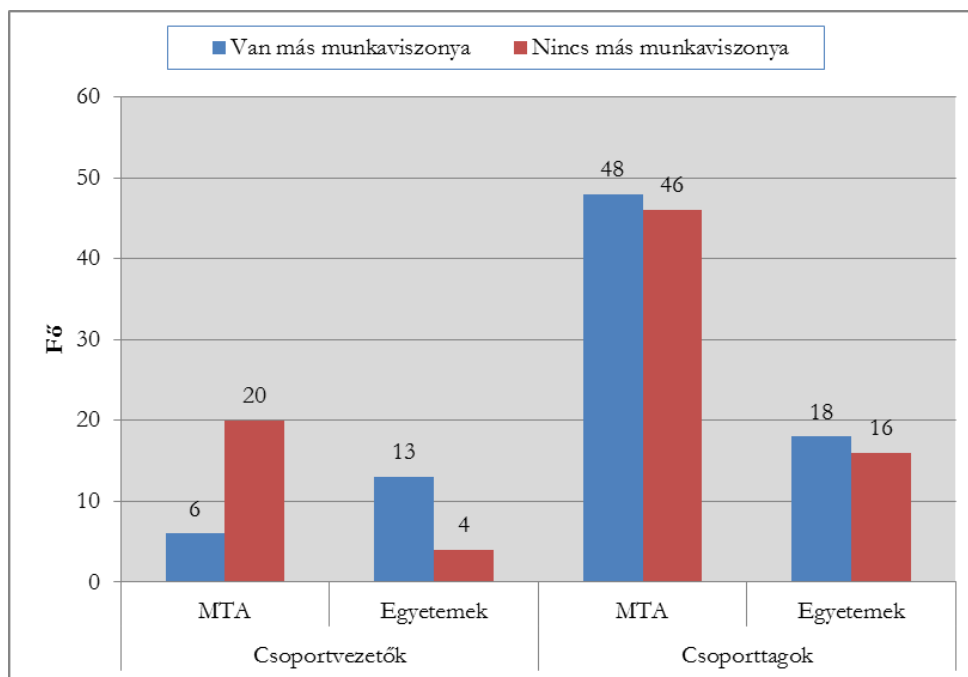

27. ábra: Idézetség alakulása a Lendület csoport létrejötte óta

Az egyértelműen megállapítható, hogy a csoportvezetők és a csoporttagok mintegy harmada nem rendelkezik kellő információval idézettségének alakulásáról. Ezen túl megfigyelhető, hogy a csoportvezetők idézettsége nagyobb arányban fejlődött, mint a csoporttagoké. A különbség esetleg arra vezethető vissza (az önbevallásból eredő bizonytalanság mellett), hogy a csoportvezető az adott Lendület csoporttal kapcsolatos publikációk döntő többsége esetében fel van tüntetve, mint szerző, a csoporttagok pedig nem minden esetben – pl. mert később csatlakoztak a Lendület csoporthoz.

IV.5 Egyéb munkahelyek

A Lendület kutatócsoporton kívüli munkahelyek tekintetében az akadémiai és egyetemi csoportvezetők között jelentős eltérés mutatkozik. Ez természetesen betudható annak, hogy az egyetemi csoportvezetők részben megmaradtak oktatóknak, így az egyetemi oktatói státusz esetükben mint „más munkahely” jelenik meg. Az akadémiai csoportvezetők között is akadnak olyanok, akik valamely felsőoktatási intézmény oktatói. (28. ábra).

28. ábra: Lendület csoporton kívüli munkaviszony

Az Akadémia és az egyetemek közti különbség kizárólag a csoportvezetők körében mutatható ki, a csoporttagok közül mindkét befogadó intézménytípus esetében nagyjából a válaszadók felének van a Lendület kutatócsoportban betöltött állása mellett más munkaviszonya is (PhD hallgatói jogviszonyt is figyelembe véve).

Tudományterületek közül a bölcsészet- és társadalomtudományok térnek el leginkább az átlagtól: a csoporttagok e területen magasabb arányban (66%) rendelkeznek a Lendület csoporttagság mellett másik munkaviszonnyal, mint a másik két tudományterület esetében (43-52%). Ugyanez a különbség a csoportvezetők esetében is kimutatható, de az alacsony elemszám miatt ezt nem számszerűsítjük.

Az egyéb munkahely a csoportvezetők esetében egyöntetűen egyetemi oktatói állás (illetve egy fő gyakorló orvos). A csoporttagok körében az egyéb állások már változatosabb képet mutatnak: ha a PhD hallgatói státuszban lévők nem vesszük figyelembe, akkor a legtöbben közülük is egyetemi oktatók, de viszonylag sokuknak van állása más kutatócsoportban, illetve néhányan a közoktatásban, közgyűjteményeknél, illetve a vállalati szférában dolgoznak a Lendület csoport mellett.

IV.6 Egyéb kérdések

Ebben a blokkban három olyan kérdést vizsgálunk meg, melyek máshová tartalmi okokból nem voltak beilleszthetők. Ezeket a kérdéseket csak a csoportvezetőknek tettük fel:

- Munkahelyi pozíciójára van-e valamilyen hatással a Lendület programban elért siker?
- Hogyan egyeztethető össze a Lendület csoport vezetése egyéb, szakmai (kutatás végzése, intézményvezetői pozíció, oktatói feladatok) és más jellegű tevékenységekkel (anyaság/apaság)?
- Milyen karriertervei vannak arra az esetre, ha a támogatási időszak letelte után nem sikerül a csoport fenntartásához elegendő forrást biztosítani?

IV.6.1 A Lendület programban elért siker hatása a munkahelyi előmenetelre

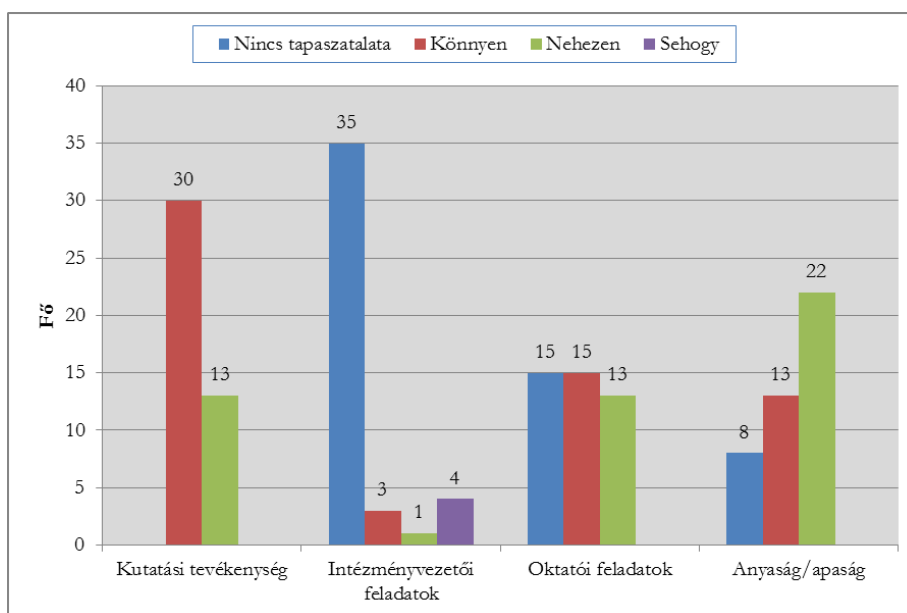
A megkérdezett csoportvezetők nagyjából fele nyilatkozott úgy, hogy semmiféle hatása nincs a Lendület programban elért siker a munkahelyi előmenetelére. Pozitív hatásról („előléptetésről”) is sok csoportvezető számolt be, de figyelemreméltó, hogy olyan csoportvezető is van, aki esetében a Lendület siker negatív következményekkel járt („mellőzés”; egy egyetemi Lendület csoportvezető). A Lendület siker előmenetelben tetten érhető pozitív hatása egyforma mértékben jelentkezik az akadémiai és egyetemi csoportok esetében.

IV.6.2 Lendület csoportvezetés összeegyeztethetősége más tevékenységekkel

A Lendület csoportvezetők legfőbb (szakmai) feladata, hogy irányítsák és menedzseljék a kutatócsoportot, ami mindenféleképp jelentős elhivatottságot és nagy energia befektetést igényel. Emellett azonban sok esetben a csoportvezetőnek más frontokon is hely kell állnia:

- konkrét kutatási feladatok elvégzése
- intézményvezetés
- egyetemi oktatói feladatok ellátása
- anyaság/apaság

Az eredményeket abszolút számokban tüntetjük fel, kiemelve, hogy bizonyos kérdések esetében jelentős azon csoportvezetők száma, akik tapasztalatok hiányában nem tudtak konkrét választ adni (29. ábra).

29. ábra: Hogyan egyeztethető össze a Lendület csoportvezetői pozíció egyéb feladatokkal?

A kutatási tevékenységgel a megkérdezett csoportvezetők többsége szerint könnyű összeegyeztetni a csoportvezetői feladatokat, így nem áll elő olyan helyzet, hogy a kiváló kutató, aki a Lendület támogatást elnyerte, a konkrét kutatási feladatokból nem veszi ki a részét az adminisztrációs és

szervezési feladatok túlzott súlya miatt. Elgondolkodtató – és általános jelenség a K+F szférában – ugyanakkor, hogy a válaszadók fele szerint a Lendület csoport vezetése (és általánosabban: a kutatói munka) nehezen egyeztethető össze a szülőséggel. (Nemi különbségek: a válaszadó 6 női csoportvezető közül 4 nyilatkozott úgy, hogy problémás a csoportvezetői és az anyasággal járó feladatokat összeegyeztetni.)

IV.6.3 Tervek a Lendület csoport megszűnése esetére

Mivel a csoportvezetők kétharmada biztos abban, hogy a támogatási időszakot követően is sikerül a Lendület kutatócsoportot fenntartani, ezért az esetleges további tervekre vonatkozóan csak a fennmaradó egyharmad válaszait értékeljük. Közülük (mindössze 15 csoportvezető!) a legtöbben külföldre távoznának a csoport megszűnése esetén, az itthon maradók az egyetemi oktatói, illetve az orvosi pályát jelölték meg, mint továbblépési lehetőség (nyilván ez utóbbi szakterület-specifikus). Több válaszadó nyilatkozott úgy, hogy a csoport megszűnése esetén más hazai, támogatással rendelkező kutatócsoport munkájába kapcsolódna be, csoporttagként.

IV.7 Személyes kérdések – Összegzés

A személyes kérdések közé soroltuk a pályázás mikéntjét, a külföldi tapasztalatok, szakmai kapcsolatok alakulását, illetve a produktivitást érintő kérdéseket. Szintén e blokkban kaptak helyet a Lendület csoporton kívüli munkaviszonyokra vonatkozó kérdések. Összegzésképpen elmondható, hogy a blokk kérdései elsősorban a kutatói életpályát befolyásoló tényezők vizsgálatára helyezik a hangsúlyt.

Megállapítható, hogy a Lendület támogatás megpályázásának legerősebb motiváló tényezője a kiemelkedő kutatásfinanszírozás lehetősége (nem a magas személyes jövedelem!), az önállósodás igénye és a kiszámíthatóság. Ha a válaszadók korábbi pozícióját vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a csoportvezetők mintegy fele korábban is a Lendület csoportot befogadó intézmény kutatójaként dolgozott; ez a csoporttagok esetében is jelentős utánpótlási bázis, de esetükben a hazai egyetemek doktori iskolái is jelentős kibocsátók. Jelentős eltérés állapítható meg külföldi tapasztalatok terén: a csoportvezetők elsősorban többsége rendelkezik legalább hathónapnyi külföldi szakmai tapasztalattal, a csoporttagok esetében ez az arány mindössze 40% körüli. A külföldi tapasztalatok hasznosítása mindkét válaszadói csoport esetében magas fokú. Szintén jelentős mértékű a korábbi szakmai kapcsolatok hasznosítása is, ám emellett többé-kevésbé jelentős kapcsolatbővülés is megfigyelhető mind a csoportvezetők, mind a csoporttagok körében.

A tudományos teljesítmény alakulása kapcsán kimutattuk, hogy a csoportvezetők e téren a Lendület támogatás elnyerését követő első évben viszonylag mérsékelt előrelépést mutatnak, mivel energiáik jelentős részét leköti a csoport kialakítása (pl. a megfelelő emberek megtalálása). Az egy éven túli – önbevalláson alapuló – tudományos produktivitás a csoportvezetők négytizedének esetében jelentős javulást mutat. A Lendület csoporttagok többségének produktivitása is javult a csoportba kerülés óta.

V. Csoporttagok

Ebben a blokkban csoporttagoknak feltett kérdéseket találunk. Azért kezeljük külön egységként ezeket a kérdéseket, mert azok logikailag nem összevethetők a csoportvezetőknek feltett hasonló kérdésekkel, vagy pedig azért, mert a csoportvezetőknek fel sem tett kérdésekről van szó.

A kérdőívet kitöltő csoporttagok (összesen 142 fő, de közülük nem mindenki töltötte ki hiánytalanul a kérdőívet) főbb statisztikai-demográfiai jellemzőit mutatja be a 18. táblázat.

Életkori megoszlás		
	Fő	Százalék (%)
Maximum 30 éves	58	46,4
31-40 éves	51	40,8
41-50 éves	10	8,0
51 év feletti	6	4,8
ÖSSZESEN	125	100,0
Nemek szerinti megoszlás		
Férfi	77	59,7
Nő	52	40,3
ÖSSZESEN	129	100,0
Rendelkezik-e PhD (vagy azzal egyenértékű) fokozattal?		
Igen	64	49,6
Nem, de PhD hallgató/doktorjelölt	56	43,4
Nem	9	7,0
ÖSSZESEN	129	100,0

18. táblázat: A csoporttagok alapvető statisztikai-demográfiai jellemzői

A csoporttagok átlagos életkorát (33 év) figyelembe véve megállapítható, hogy a Lendület kutatócsoportok kiemelt fontosságúak a kutatói utánpótlás nevelésében. A nemek szerinti megoszlás *viszonylag* kiegyenlítettnek tekinthető. A megkérdezett csoporttagok közel fele rendelkezik PhD fokozattal, s a többiek döntő többsége pedig az adatfelvétel idején épp a doktori tanulmányok valamely szakaszában volt (sokan doktoranduszként kapcsolódnak be a Lendület csoportok munkájába).

V.1 Státusz és beosztás

A csoporttagok státusza és beosztása egységes képet mutat, az a befogadó intézmény típusától és tudományterülettől független (19. táblázat).

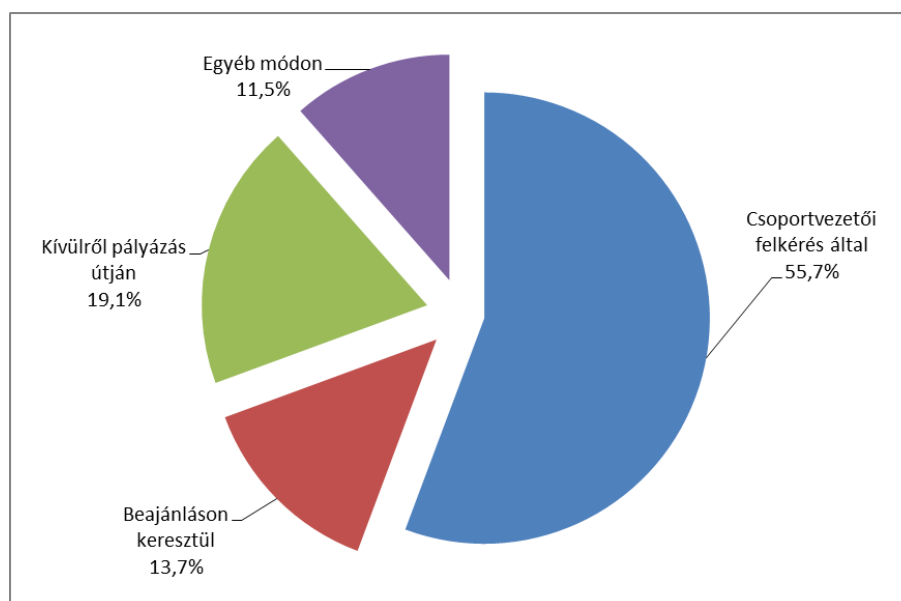
Mi a státusza a Lendület csoporton belül?		
	Fő	Százalék (%)
Alkalmazott	102	76,1
Gyakornok	2	1,5
Egyéb	30	22,4
ÖSSZESEN	134	100,0
Milyen beosztásban dolgozik a Lendület kutatócsoportban? (az alkalmazottak közül)		
	Fő	Százalék (%)
Kutató	94	92,2
Asszisztens	3	2,9
Laboráns	1	1,0
Egyéb beosztás	4	3,9
ÖSSZESEN	102	100,0

19. táblázat: A csoporttagok megoszlása státusz és beosztás szerint

A csoporttagok státusz szerinti megoszlása jól mutatja, hogy viszonylag jelentős azok száma, akik ugyan tagjai a Lendület kutatócsoportnak, de nem állnak alkalmazotti viszonyban azzal (illetve a csoportot befogadó intézménnyel). Ők többnyire a kutatásokba bekapcsolódó PhD hallgatók, illetve külső tagok. Az alkalmazotti státuszban lévők beosztás szerinti tagozódása meglehetősen egyhangú képet mutat, hiszen az alkalmazottak 92,2%-a kutatói pozícióban dolgozik, csupán néhány főt tesz ki a kutatási asszisztensek és laboránsok száma (a kutatócsoportok adatközlése alapján néha nehéz megállapítani, hogy kik a kutatók és kik az asszisztensek, laboránsok).

V.2 Lendület csoportba kerülés

A Lendület csoportvezetők az esetek többségében célzottan keresik a megfelelő szakembereket a csoportjukba, így gyakran előfordul, hogy a csoporttagok már korábban is szakmai kapcsolatban álltak a csoport vezetőjével. A csoportba kerülés módzatait mutatja be a 30. ábra.

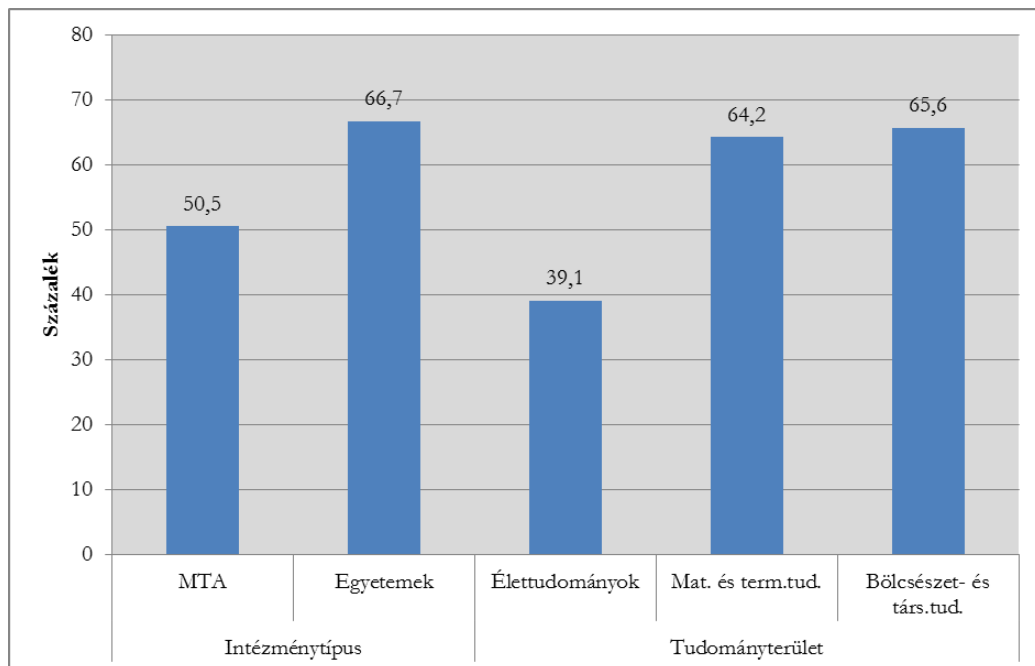

30. ábra: Csoporttagok Lendület kutatócsoportba kerülésének módja

Figyelemreméltó, hogy a csoporttagok több mint fele (55,7%) a csoportvezető felkérésére fogadta el a Lendület kutatócsoportbeli pozíciót, s mindössze a válaszadók egyötöde (19,1%) került be ismeretlenül, „kívülről” pályázva. Az egyéb, kérdőívben külön nem nevesített módokon bekerülők (11,5%) között a következő típusokat találjuk:

- A későbbi csoporttag kereste meg a csoportvezetőt.
- A befogadó intézményen belül egy másik kutatócsoportból, átjelentkezéssel.
- Korábban, a Lendület támogatás elnyerése előtt is a csoportban dolgozott

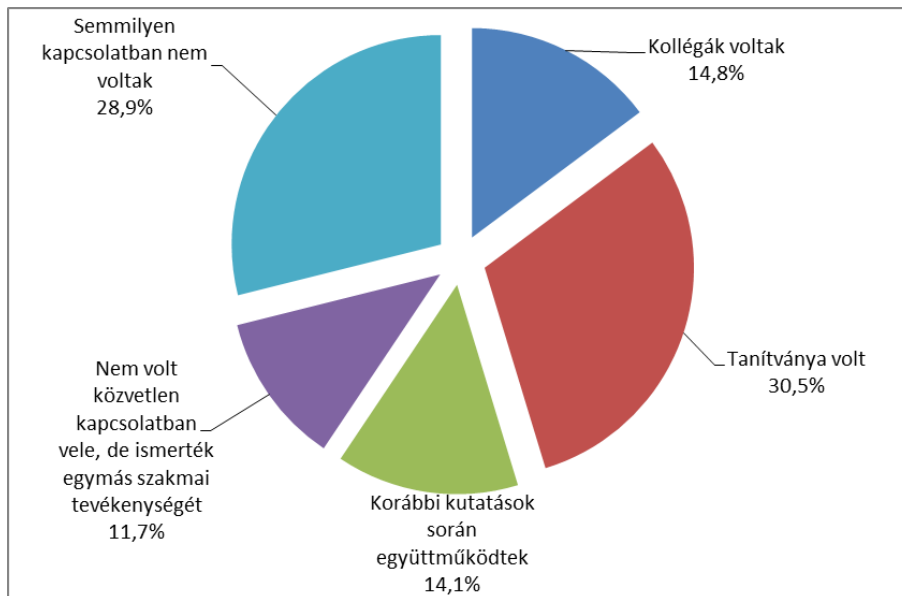
Befogadó intézmények típusa és tudományterületek szerint viszonylag jelentősnek mondható különbségek fedezhetők fel, ha a csoportvezetői felkérés által bekerültek arányát nézzük (31. ábra).

31. ábra: Csoportvezetői felkérés által bekerülők aránya befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint

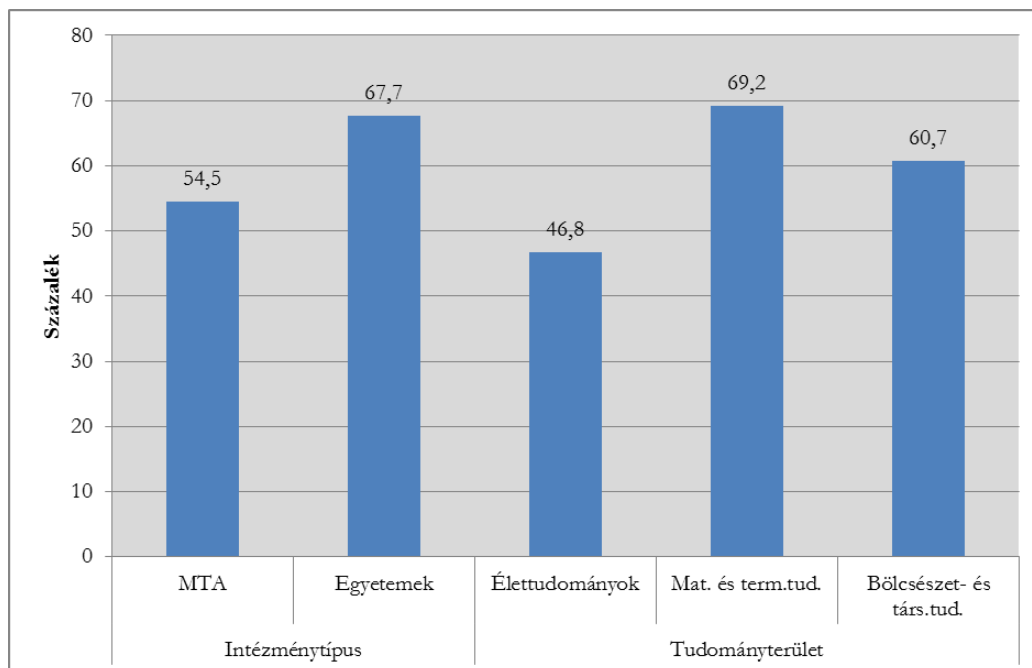
Különösen az élettudományok területén működő csoportok tagjainak esete figyelemreméltó: gyakorlatilag azonos arányban kerültek be a kutatócsoportba a csoportvezető megkeresése alapján (39,1%), valamint külső, gyakorlatilag „utcáról pályázó” kutatók (37,0%).

A kutatócsoportba kerülés kapcsán bemutattuk, hogy a csoporttagok mintegy fele a csoportvezető célzott megkeresése alapján került be a kutatócsoportba (ld. 29. ábra). Ennek kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy a csoporttagok mekkora hányadának volt bármiféle szakmai kapcsolata a Lendület csoportba kerülés előtt a csoportvezetővel – függetlenül a csoportba kerülés módjától (32. ábra).

32. ábra: Volt-e a csoportagnak bármiféle szakmai kapcsolata a csoportvezetővel a Lendület csoport létrejötte előtt?

A korábbi szakmai kapcsolatokat illetően a befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint is kimutathatók különbségek („közvetlenül kapcsolatban állt vele” – „nem voltak közvetlen szakmai kapcsolatban” kategóriákat alkalmazva). A 33. ábra azon csoporttagok arányát mutatja intézménytípus és tudományterület szerint, akik közvetlen szakmai kapcsolatban álltak a csoportvezetővel a Lendület kutatócsoport létrejötte előtt.

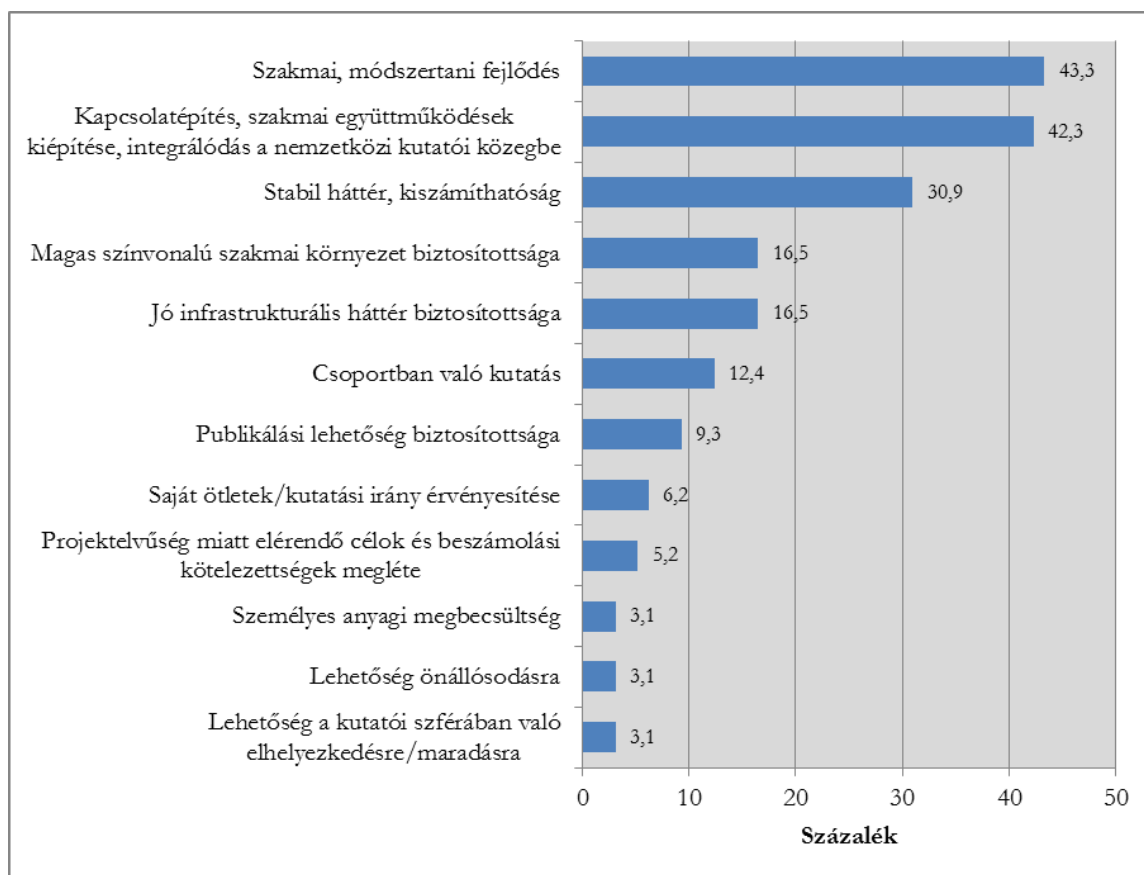
33. ábra: Lendület csoportvezetőjükkel korábban szakmai kapcsolatban álló csoporttagok aránya befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint

A kiemelhető különbségek közé tartozik az egyetemeken működő csoportok esetében tapasztalható, Lendület csoporttagságot megelőző oktató-hallgató viszony gyakorisága (az egyetemi csoporttagok közel fele, 47%-a hallgatója volt későbbi csoportvezetőjének). Emellett a csoportvezetőjükkal korábban is szakmai kapcsolatban álló csoporttagok aránya is jelentős eltéréseket mutat, tudományterületek vonatkozásában. E téren – igazodva a 31. ábrán bemutatott összefüggéshez – az élettudományok esetében mutatható ki a többi tudományterülethez képest jóval alacsonyabb arány (46,8%).

V.3 Lendület csoporttagság hatása a szakmai fejlődésre

A megkérdezett csoporttagok mintegy kilenctized része (91,7%) nyilatkozott úgy, hogy a Lendület csoporttagság egyértelműen kedvező hatást gyakorol szakmai fejlődésére. Ez a kedvezőnek mondható arány a befogadó intézmények típusa és tudományterületek szerint is állandó. A fennmaradó, mintegy 10%-ot kitevő válaszadói csoport a Lendület csoporttagság semleges hatásáról számolt be.

A Lendület csoporttagság kedvező hatását a csoporttagok a legkülönbélebb dolgokban látják. Ennek feltérképezésére nyitott kérdést használtunk, majd a kapott válaszokat rendszereztük, kódoltuk, s végül 12 válaszkategóriát hoztunk létre. Egy csoporttag válaszából akár több tényezőt is ki lehetett olvasni, ezért a kérdésre adott összes válasz meghaladja a csoporttagok számát. A Lendület csoporttagság pozitív hatástényezőinek kiválasztási gyakoriságát mutatja a 34. ábra.

34. ábra: A Lendület csoporttagság pozitív hatástényezőinek kiválasztási gyakorisága

Összesen 97 csoporttag adott értékelhető választ e kérdésre; a kódolás során létrehozott kategóriák közül egy válaszadó átlagosan 1,9-et említett. A válaszok alapján felvázolható kép szerint a csoporttagok a Lendület csoporttagság legfontosabb pozitív hatását a *szakmai fejlődésben*, a *kapcsolatépítési lehetőségekben* és a *stabilitásban* látják – e három tényező a megkérdezettek 31-43%-a esetében előkerül a válaszokban. (Az eredmények részben egybevágnak a Lendület program pozitívumainak kiválasztási gyakoriságával – ld. II.6.1 fejezet, 6. ábra).

„A Lendület programnak köszönhetően a szakmában tudtam elhelyezkedni, amely mindenképpen az első lépés egy sikeres kutatói pálya kiépítése felé. Úgy érzem, hogy sikerült integrálódnom a hazai szakmai közösségbe és nemzetközi kapcsolatokat is létesítettem konferenciákon történő részvétel, külföldi levéltárakban történő kutatás révén. Az utóbbiak során szélesebb rálátást kaptam a tudományterületemnek azokra a szegmenseire, amelyeknek a hazai levéltárak csak egy töredékét őrzik, illetve több oldalról tudtam a felmerült kérdéseket megközelíteni. A Lendület projektbe való bekapcsolódásom óta több külföldi publikációm jelent meg.”

„A csoport vezetőjével, tagjaival, a befogadó intézménnyel, valamint hazai és nemzetközi partnerekkel való közös munka, az 5 évre szóló alkalmazotti háttér és a remek infrastrukturális lehetőségek lehetővé tették a magas színvonalú munka végzését, melyet a Lendület által kitűzött célok és elvárások, az ezáltal teremtett versenyszellem csak tovább ösztönzött.”

„Az anyagi háttér és kiszámíthatósága nagyban elősegíti az adott kutatási projektek/ötletek megfelelő előrehaladását és nagyban hozzásegít a szakmai fejlődést mutató publikációk létrejöttéhez. A Lendület tagság lehetővé teszi a modern technikák elsajátítását és fejlesztését, ezáltal nagyban növeli a kutatók szakmai versenyképességét. A lehetőségek bővülése hozzájárul a külföldi kutatócsoportokkal való kapcsolatok/együttműködés erősítésére.”

„Tudományos érdeklődésem horizontja messzemenően kitágult, s ennek nyomán alaposan megismerhetem a társtudományok eredményeit. A kiváló kutatásvezető és az eddigi eredmények nagy motivációs erővel bírnak saját részfeladataim elvégzése során. Fiatal kutatók, PhD-hallgatók szakmai karrierjének beindulását segíti a program, ez saját diákjaimra is jótékony hatással bír. Jó érzés olyan kutatásban részt venni, ahol az anyagi nehézségek nem gátló tényezők.”

„Egy új, számomra előtte alig-alig ismert témába kezdtem bele a kutatócsoportban és ez abszolút nem várt, pozitív hatással volt rám. A kutatásom sokkal dinamikusabbá, jelentősen eredményesebbé vált. Az új témát nagyon szeretem, rendkívül érdekesnek, izgalmasnak és modernnek találom. Témavezetőm, úgy érzem, mindenben támogat, és kiváló lehetőségeket szerez számomra. Összességében úgy érzem, hogy életemnek egyik legjelentősebb fordulópontja volt, amikor a témavezető megkeresett ezzel az ajánlattal. Nagyon remélem, hogy még sokáig dolgozhatok a csoporttal a Lendület program alatt és után is.”

Jelzésértékű ugyanakkor, hogy a válaszadók mindössze 3%-a említette a Lendület csoporttagság pozitív hatásai között a személyes anyagi megbecsülés tényezőjét – ez ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy a csoporttagok anyagi megbecsültsége az esetek többségében nem megfelelő, így gyakran más jövedelemforrásra is szert kell tenniük.

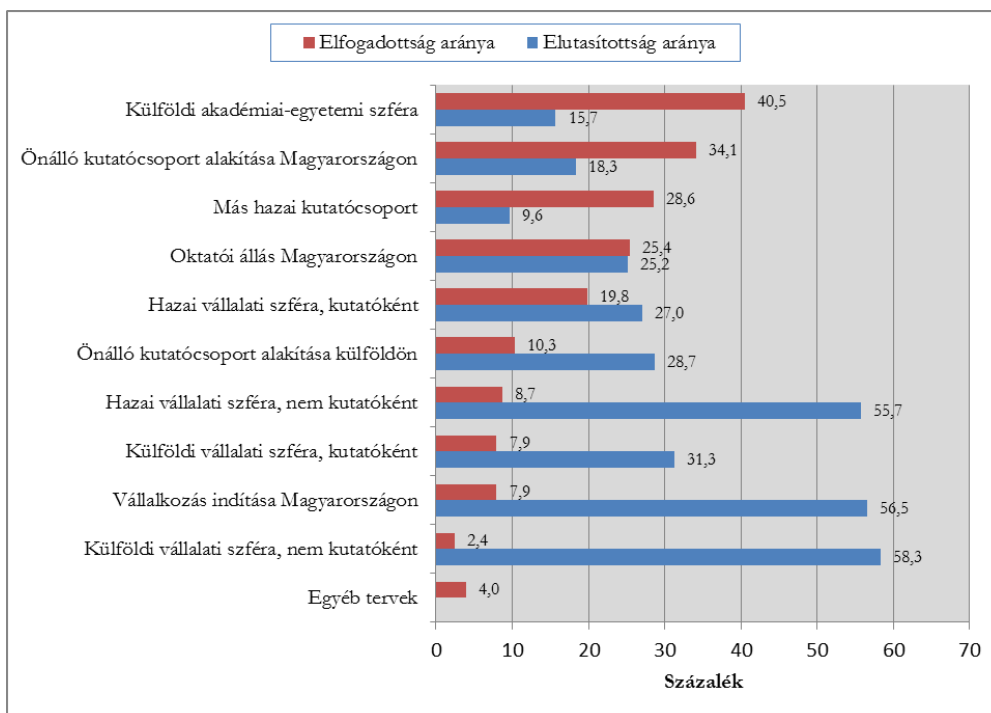
„Bár a fizetés nem versenyképes az üzleti szférával, az egyetemi oktatásért kapott pénzzel együtt már elegendő volt ahhoz, hogy a kutatást válasszam.”

Befogadó intézmény típusa és tudományterületek szerint kisebb-nagyobb különbségek állnak fenn a leggyakrabban említett pozitív hatástényezők (ld. 34. ábra) említési gyakoriságában. A szakmai-módszertani fejlődés tényezőjét az egyetemeken működő csoportok tagjai kimutathatóan nagyobb gyakorisággal említették, mint az akadémiai csoporttagok (64% és 36% – az előbbi esetben az alacsony elemszámok miatt a százalékos érték csupán tájékoztató jellegű!). A tudományterületek esetében megállapítható, hogy az élettudományok képviselőinek válaszádsági arányai idomulnak leginkább az összes válaszadó körében tapasztalható gyakorisági értékekhez (legalábbis a három leggyakrabban említett tényező esetében). Ehhez képest a matematika és természettudományok képviselői a szakmai, módszertani fejlődésnek (54%), a bölcsészet- és társadalomtudományok terén működő csoportok tagjai pedig a kapcsolatépítésnek (53%) és a stabil, kiszámítható háttérnek (43%) tulajdonítanak kiugró jelentőséget.

V.4 Lehetőségek a Lendület támogatás megszűnése esetén

Két kérdésre kellett válaszolniuk a jövőt illetően a Lendület csoporttagoknak: mit tartanak leginkább elképzelhetőnek a támogatási időszak leteltét követően személyes karrierjük, életpályájuk szempontjából, illetve melyek azok a továbblépési lehetőségek, melyeket kizártnak gondolnak. Az első esetben három lehetséges továbblépési módot lehetett megjelölni, az utóbbi esetben bármennyit kiválaszthattak a válaszadók.

Az eredmények alapján nyilvánvaló, hogy a csoporttagok döntő többsége (74,6%) a Lendület csoportban (vagy annak utódjában) kívánja folytatni kutatói pályáját (ezt a lehetőséget mindössze 4 fő vetette el). A többi továbblépési lehetőség kiválasztási, illetve elutasítottsági arányát mutatja be a 35. ábra. (Az eredmények értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy a lehetségesnek tartott alternatívák kapcsán három, az elutasítottak esetében bármennyi válasz megjelölhető volt.)

35. ábra: Továbblépési irányok elfogadottsági és elutasítottsági aránya

Ha a Lendület kutatócsoportot valamilyen okból nem sikerül fenntartani, akkor a csoporttagok a különféle alternatívák közül legnagyobb arányban a külföldi akadémiai-egyetemi szféra valamely intézményébe távozást tartják a legelfogadottabbnak. Fennáll tehát a veszélye, hogy a kutatócsoportok esetleges megszűnését követően jelentős számú, jól képzett fiatal kutató hagyja el az országot, és kezd külföldi kutatói-oktatói karrierbe (illetve folytatja a Lendület csoporttagság előtti külföldi karrierjét).

Szintén magas a saját magyarországi kutatócsoport alakításának, mint lehetséges alternatívának az elfogadottsága. Ehhez kapcsolódóan arra is rákérdeztünk, hogy a csoporttagok mekkora hányada tervez a későbbiekben Lendület kutatócsoport létrehozására pályázni. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az összes válaszadó közel negyedének (24,8%) tervei között határozottan szerepel a támogatás megpályázása (a határozottan elutasítók aránya szintén ennyi, 24,8%, a fennmaradó mintegy 50%-nyi válaszadó még bizonytalan a kérdésben).

Szintén a jelentősebb arányban elfogadott esetleges továbblépési lehetőségek sorában találjuk a más hazai kutatócsoport munkájába (28,6%), illetve a hazai (felső)oktatásba történő bekapcsolódást (25,4%). Említést érdemlő a hazai vállalati szféra elfogadottsága is: minden ötödik csoporttag lehetségesnek tartja a hazai vállalati szférában kutatóként történő elhelyezkedést. A többi lehetséges alternatíva elfogadottsága nem haladja meg a 10%-os arányt; különösen szembetűnő a nem kutatói állások alacsony preferáltsága. („Egyéb tervek” alatt a válaszadók többnyire nyugdíjba vonulást értenek.) Ezzel párhuzamosan az is szembetűnő, hogy a legmagasabb elutasítottsági arányokkal (56-58%) éppen a nem kutatói állások rendelkeznek, legyenek azok hazaiak vagy külföldiek. Az elutasítottság kapcsán általánosságban megállapítható, hogy az elfogadottsági arányokkal éppen ellentétes (ez egyébként nem feltétlenül törvényszerű). Legalacsonyabb elutasítottsággal a más hazai kutatócsoport munkájába történő bekapcsolódás (9,6%), a külföldi akadémiai-egyetemi szféra (15,7%) és a saját hazai kutatócsoport alakítása rendelkezik (18,3%).

Befogadó intézmény típusa és tudományterület szerint csak kisebb különbségek állapíthatók meg, de az alapvető elfogadottsági és elutasítottsági sorrend lényegében nem változik. Egy dolog emelhető ki mindössze: a hazai vállalati szféra elutasítottsága a bölcsész- és társadalomtudományok csoporttagjainak körében jóval magasabb, mint a másik két tudományterület esetében (a külföldi vállalati szféra elutasítottságában nincs különbség tudományterületek szerint).

V.5 Csoporttagok – Összegzés

Az utolsó blokkba olyan kérdések kerültek, melyeket csak a csoporttagoknak tettünk fel. Kitérünk e részben a csoportba kerülés kérdésre, a csoporttagság pozitív hatásaira, illetve az esetleges továbblépés lehetséges irányaira.

A csoportba kerülés kapcsán megállapítottuk, hogy az esetek több mint felében a csoporttag a csoportvezető közvetlen megkeresése által került be a kutatócsoportba, „kívülről” ugyanakkor csak minden ötödik válaszadó pályázott. Ennek megfelelően magas azon csoporttagok aránya, akik a Lendület csoport létrejötte előtt már közvetlen szakmai kapcsolatot ápoltak későbbi csoportvezetőjükkel. A csoporttagság a tagokra szinte kivétel nélkül kedvező hatással van: elsősorban szakmai, módszertani téren fejlődnek, illetve a kapcsolatépítést könnyíti meg számukra a Lendület csoporthoz való tartozás, de a stabilitás, kiszámíthatóság is sokak számára fontos. Ha ugyanakkor a támogatási időszak letelte után valamilyen okból a csoporttagok kikerülnének a kutatócsoportból (vagy megszűnne az), akkor számukra a külföldi akadémiai-egyetemi szféra, a saját hazai kutatócsoport megalkotása, illetve az egyéb hazai kutatócsoportok munkájába való bekapcsolódás jelenthetné a továbblépés lehetőségét.